

Dzieci recesji

Wpływ kryzysu gospodarczego
na warunki i jakość życia dzieci
w krajach wysokorozwiniętych

Innocenti Report Card 12 został opracowany przez Gonzalo Fanjul, we współpracy edytorskiej z Rickiem Boychuk.

UNICEF Office of Research – Innocenti serdecznie dziękuje za hojne wsparcie procesu przygotowania *Innocenti Report Card 12* przez Rząd Włoch.

Każda część niniejszego *Report Card* może być bez ograniczeń wykorzystywana pod warunkiem umieszczenia następującej adnotacji:

UNICEF Office of Research – Innocenti (2014), „Dzieci recesji: Wpływ kryzysu gospodarczego na warunki i jakość życia dzieci w krajach wysokorozwiniętych” *Innocenti Report Card 12*, UNICEF Office of Research, Florencja.

Seria *Report Card* została opracowana w celu monitorowania i porównywania wyników osiągniętych przez kraje wysokorozwinięte w zakresie ochrony praw dzieci.

W roku 1998 Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) utworzył własne centrum badawcze Office of Research – Innocenti, którego zadaniem jest wspieranie jego prac w zakresie ochrony praw dzieci na całym świecie oraz identyfikowanie i badanie obecnych i przyszłych obszarów działań UNICEF. Podstawowym celem Office of Research jest działanie na rzecz lepszego zrozumienia kwestii związanych z prawami dziecka na forum międzynarodowym, wspieranie pełnej implementacji Konwencji o prawach dziecka oraz działań rzeczniczych prowadzonych na całym świecie. Office of Research określa kompleksową strategię w zakresie badań oraz wiedzy niezbędnych organizacji do wspierania i prowadzenia działań i programów na świecie. Dzięki nawiązaniu współpracy partnerskiej z wiodącymi instytucjami akademickimi i rozwojowymi zarówno w krajach rozwijających się, jak i rozwiniętych, Office of Research stara się pozyskać dodatkowe środki i możliwości wpływania na działania mające na celu reformę polityki dotyczącej dzieci.

Publikacje Office of Research stanowią jego wkład w toczącą się na świecie debatę dotyczącą dzieci i ich praw. Publikacje te zawierają szereg opinii w tej sprawie. Wyrażone w nich poglądy są prywatnymi poglądami ich autorów i badaczy i nie muszą odzwierciedlać polityki i poglądów UNICEF. Zostały opublikowane, aby stymulować dalszy dialog dotyczący praw dzieci.

Zdjęcie na okładce © Shutterstock

© Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF), wrzesień 2014 r.

Tytuł oryginału:

Children of the Recession

The impact of the economic crisis on child well-being in rich countries

ISBN: 978-83-928110-6-0

Tłumaczenie na język polski

Renata Bem

UNICEF Office of Research – Innocenti

Piazza SS. Annunziata, 12

50122 Florencja, Włochy

Tel: +39 055 2033 0

Fax: +39 055 2033 220

florence@unicef.org

www.unicef-irc.org

Dzieci recesji

Wpływ kryzysu gospodarczego
na warunki i jakość życia dzieci
w krajach wysokorozwiniętych

DZIECI RECESJI

KLUCZOWE ZAGADNIENIA

Dane i obserwacje zawarte w niniejszym Raporcie Innocenti wskazują na silną i wieloaspektową korelację pomiędzy wpływem Wielkiej Recesji na gospodarki poszczególnych krajów a pogorszeniem warunków i jakości życia dzieci począwszy od roku 2008. W krajach, w które recesja uderzyła najmocniej, to właśnie dzieci cierpią najbardziej i to one poniosą długofalowe konsekwencje.

W przypadku poszczególnych krajów, zakres i charakter wpływu kryzysu na dzieci był zależny od wielkości recesji, wcześniej istniejących warunków ekonomicznych, efektywności systemu bezpieczeństwa socjalnego oraz tego, co najważniejsze, działań rządu i wdrożenia stosownej polityki i strategii. Co istotne, podczas tego bezprecedensowego kryzysu wiele krajów zdołało ograniczyć – lub nawet zredukować – poziom ubóstwa dzieci. Jednakże, w sposób nieunikniony, dzieci stały się największymi ofiarami tego kryzysu w perspektywie długofalowej.

Wpływ recesji na dzieci

Niniejszy Raport pokazuje, z różnej perspektywy, jak recesja wpłynęła na sytuację dzieci w krajach wysoko- i średnio- i niskorozwiniętych. W celu oceny wpływu kryzysu na dzieci w krajach Unii Europejskiej (UE) i/lub Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) wykorzystano oficjalne dane.

» W 23 z 41 objętych analizą krajów oraz w wielu krajach o licznej populacji, poziom ubóstwa dzieci (dzieci mieszkających w gospodarstwach domowych, których dochód jest niższy od granicy ubóstwa) wzrósł od roku 2008.

W 18 krajach poziom ubóstwa dzieci obniżył się, niejednokrotnie znacząco.

- » Liczba dzieci, które dotknęło ubóstwo w okresie recesji, była o 2,6 miliona wyższa niż liczba dzieci, które zdołały uwolnić się od ubóstwa począwszy od roku 2008 (6,6 miliona w stosunku do 4 milionów). Około 76,5 milionów dzieci żyje w ubóstwie w 41 najbardziej zamożnych krajach.
- » Recesja szczególnie mocno odcisnęła swoje piętno na młodych ludziach, wśród których wskaźnik NEET (procent młodych ludzi, którzy nie pracują, nie uczą się i nie doszkalają się) w wielu krajach wzrósł dramatycznie. W UE, wśród 7,5 milionów młodych ludzi (co stanowi odpowiednik prawie całej populacji Szwajcarii), wskaźnik NEET w roku 2013 wzrósł o ponad milion w porównaniu do roku 2008. Stany Zjednoczone i Australia odnotowały największy wzrost wskaźnika NEET wśród krajów spoza UE i OECD.
- » Recesja wpłynęła nie tylko na poziom dochodów i zatrudnienia, lecz również na inne ważne obszary życia społeczeństw. Mierzalne wskaźniki sposobu postrzegania przez ludzi warunków życia (w tym dostępu do żywności oraz zadowolenia z życia) wskazują, iż począwszy od roku 2007 do roku 2013 w 18 z 41 krajów wzrosło poczucie braku bezpieczeństwa oraz poziomu stresu. W ostatnich latach wiele wskaźników uległo pogorszeniu, a wpływ recesji na osobiste doświadczenia i postrzeganie życia jeszcze się nie skończył.

Powszechnie konsekwencje

Kraje, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był największy,

odnotowały trwałe pogorszenie sytuacji rodzin, szczególnie w związku z utratą pracy, bezrobociem oraz cięciami w sektorze świadczeń publicznych. Mediana dochodu w gospodarstwach domowych z dziećmi spadła w prawie połowie krajów, dla których dane te są dostępne. Liczba rodzin określających swoją sytuację życiową jako „bardzo trudną” wzrosła w większości krajów. Obecność dziecka lub dzieci w gospodarstwie domowym zwiększa ryzyko „ubóstwa pracujących” (pracujący, ale żyjący poniżej granicy ubóstwa) z 7 do 11 procent. Od roku 2008 odsetek gospodarstw domowych z dziećmi, których nie stać na mięso, drób lub ryby co drugi dzień wzrósł ponad dwukrotnie w Estonii, Grecji i Włoszech. W 12 krajach, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był największy, niemożność poradzenia sobie z nieoczekiwanymi wydatkami wzrosła o ponad 60 procent wśród gospodarstw domowych z dziećmi.

Powyższe zmiany mają ogromne konsekwencje dla młodych ludzi. Dzieci czują się zaniepokojone i zestresowane, gdy rodzice są bezrobotni lub tracą źródła dochodów. Dzieci cierpią z powodu takich „zawirowań” zarówno w sposób subtelny, jak i boleśnie oczywisty. Wydatki mieszkaniowe, stanowiące znaczącą część budżetu każdej rodziny, są jednym z istotniejszych wskaźników ubóstwa. Liczba przypadków eksmisji, problemów ze spłatą kredytów hipotecznych oraz przejęcia nieruchomości przez wierzycieli znacząco wzrosła w wielu krajach dotkniętych recesją.

Poza wspomnianymi problemami i ograniczeniami istotne jest również osłabienie systemu

bezpieczeństwa socjalnego w obszarze opieki zdrowotnej, edukacji i żywienia. W roku 2012, w 30 krajach europejskich, prawie 1,6 miliona więcej dzieci zostało dotkniętych deprivacją materialną (11,1 milionów) niż w roku 2008 (9,4 milionów). Im dłużej dzieci te pozostają w pułapce ubóstwa, tym trudniej będzie im się z niej wydostać.

Biedniejsze dzieci cierpią najbardziej

Nieproporcjonalnie dużej krzywdy doznały dzieci najbiedniejsze i najbardziej zagrożone. W niektórych z krajów, gdzie całkowity poziom ubóstwa obniżył się, nierówności stały się jeszcze wyraźniejsze. Może to świadczyć o tym, że zmiany podatkowe i transfery społeczne, które miały na celu pomoc najuboższym dzieciom, okazały się stosunkowo nieskuteczne.

„Luka dochodowa” (miernik dystansu pomiędzy granicą ubóstwa a dochodem osób żyjących poniżej tej granicy) wzrosła w krajach, w których poziom ubóstwa wzrósł najbardziej, co oznacza, iż deprivacja potrzeb w tych krajach ma znacznie większe natężenie i zasięg. Można zauważyć, iż nierówności zwiększyły się również w niektórych krajach, gdzie obniżył się poziom całkowitego ubóstwa dzieci. Ponadto dzieci szczególnie zagrożone – jak, na przykład, dzieci w rodzinach bezrobotnych, rodzinach emigrantów, dzieci samotnych rodziców lub dzieci w dużych gospodarstwach domowych – stanowią nadreprezentację w statystykach dotyczących najbardziej skrajnych form ubóstwa.

W 28 z 31 krajów europejskich (UE plus Islandia, Norwegia

i Szwajcaria), stopa ubóstwa rosła szybciej (lub spadała wolniej) w przypadku młodych ludzi w porównaniu z ludźmi w wieku starszym. W 24 z 31 krajów, stopy ubóstwa dla osób starszych uległy obniżeniu, natomiast dla dzieci wzrosły w 20 krajach co może wskazywać, iż świadczenia ochronne dla osób starszych są skuteczniejsze niż te przewidziane dla ludzi młodych.

Pokolenie utraconych możliwości

Bezrobocie wśród nieletnich i młodych ludzi jest bardzo znaczącym i długoterminowym skutkiem recesji. W grupie młodych ludzi, pomiędzy 15–24 rokiem życia, poziom bezrobocia wzrósł w 34 z 41 analizowanych krajów. W wielu krajach bezrobocie wśród młodych ludzi oraz zatrudnianie ich w niepełnym wymiarze czasu pracy osiągnęły niepokojące rozmiary.

Nawet gdy poziom bezrobocia lub braku aktywności zawodowej spada, niekoniecznie oznacza to, że młodzi ludzie znajdują stabilną i rozsądnie opłacaną pracę. Liczba młodych ludzi w wieku od 15 do 24 lat pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy lub poniżej swoich kwalifikacji potroiła się w krajach, na których gospodarkę krajową recesja miała największy wpływ. Bardziej popularna stała się praca na umowę zlecenia, co jest ogólnym zagrożeniem dla rynków pracy.

Nierównomierne reakcje

Wiele rządów przyjęło pakiety stymulacyjne we wstępnej fazie recesji, zwiększając w ten sposób wydatki publiczne. Czas trwania recesji

spowodował spadek przychodów krajowych oraz wzrost deficytu. Presja ze strony rynków finansowych zmusiła wiele rządów do dokonania cięć budżetowych. Zasadnicza zmiana kierunku była szczególnie gwałtowna w strefie Euro, przy czym jednocześnie nastąpiło zmniejszenie wydatków na pomoc socjalną dla dzieci i rodzin.

Działania podejmowane przez poszczególne rządy w zakresie ochrony socjalnej znacząco różniły się zarówno co do rozmiaru, jak i charakteru. Gdy w niektórych państwach cięcia budżetowe stały się nieuniknione, w szczególności w regionie państw śródziemnomorskich, rezygnacja ze stymulowania na rzecz konsolidacji spowodowała wzrost nierówności i przyczyniła się do pogorszenia warunków życia dzieci. Podczas drugiej fazy recesji skuteczność działań zmierzających do zredukowania ubóstwa dzieci spadła w jednej trzeciej krajów Unii Europejskiej. Skrajne ubóstwo dzieci w Stanach Zjednoczonych wzrosło bardziej podczas Wielkiej Recesji niż podczas recesji z roku 1982, sugerując, iż system bezpieczeństwa socjalnego może zaoferować najuboższym gorszą ochronę teraz niż trzy dekady temu.

Żaden rząd nie był przygotowany na wielkość i zasięg recesji, żaden też nie reagował w ten sam sposób. W wielu krajach, charakteryzujących się wysoką liczbą zagrożonych dzieci, rozsądnym posunięciem byłoby wzmocnienie systemów bezpieczeństwa socjalnego w okresie poprzedzającym recesję i jednocześnie będącym czasem dynamicznego wzrostu gospodarczego – wzrostu charakteryzującego się powiększaniem nierówności

i koncentracją bogactw. Rządy, które wspierały i wzmacniały istniejące instytucje i programy publiczne, zdołały zabezpieczyć ogromną liczbę dzieci przed kryzysem. Taką strategię powinny rozważyć także inne kraje.

Konsekwencje wielkiego kroku wstecz

Wszystkie kraje stanęły przed trudnym wyborem, w związku z ograniczonym budżetem i pogłębiającą się recesją. Nie można nie docenić ogromu wyzwań. Zapotrzebowanie na działania naprawcze było ogromne, podobnie jak żądania napływające ze strony najbardziej zagrożonych sektorów gospodarki. Konieczne były kompromisy.

Jak wielu jeszcze dzieciom można byłoby pomóc, gdyby polityka ochronna była mocniejsza już przed recesją i gdyby była wzmacniana w czasie recesji?

Kalkulacja wpływu kryzysu na medianę dochodu gospodarstw domowych z dziećmi sugeruje, iż pomiędzy rokiem 2008 a 2012 greckie rodziny utraciły równowartość 14 lat rozwoju; Irlandia, Luksemburg i Hiszpania straciły

pełną dekadę, a cztery inne kraje prawie tyle samo. Wielka Recesja przyniosła cierpienie i długofalowe ryzyko dla dodatkowych 619 000 dzieci we Włoszech, 444 000 we Francji i 2 milionów w Meksyku.

Dla dzieci i rodzin problemy się nie skończyły i będą musiały minąć lata dla wielu z nich, aby mogli powrócić do poziomu dobrobytu sprzed kryzysu. Brak odważnej reakcji mógł spowodować długofalowe zagrożenia np., widoczna już przerwa we wzroście wskaźników dzietności. To Europa jest obszarem, gdzie zagrożenia te stwarzają najwięcej problemów – powiększają nierówności pomiędzy krajami członkowskimi oraz w nich samych, co zagraża realizacji ambitnych celów agendy Europa 2020.

Sytuacja dzieci po kryzysie

Jaka przyszłość czeka dzieci zaniedbane w ramach globalnej reakcji na Wielką Recesję? Jeżeli zaniedbania te będą się utrzymywać, kryzys wśród dzieci będzie trwał nawet po ustabilizowaniu się gospodarki. Długofalowa poprawa jakości i warunków życia społeczeństw jest zagrożona.

Analiza przeprowadzona na potrzeby niniejszego Raportu pozwoliła na opracowanie następujących zasad i rekomendacji, które winny być wzięte pod uwagę przez poszczególne rządy w ramach wzmacniania strategii ochrony dzieci:

» Podjęcie bezpośrednich kroków mających na celu wyeliminowanie ubóstwa dzieci w krajach rozwiniętych.

Poszczególne państwa winny umieścić poprawę warunków i jakości życia dzieci na szczycie listy działań związanych z recesją, starając się pogodzić etyczne zobowiązania z wewnętrznym interesem państwa.

» Ratowanie, zapobieganie i dawanie nadziei.

Należy promować możliwości przerwania zakłębionych kręgów ubóstwa. Dobrym rozwiązaniem są gwarantowane minimalne standardy socjalne.

» Opracowanie lepszych danych dla celów świadomych debat publicznych.

Należy poprawić dostępność, terminowość oraz przydatność informacji dotyczących warunków i jakości życia dzieci.

CZĘŚĆ 1

WPROWADZENIE

„Dziecko powinno być w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowana w duchu ideałów zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, a w szczególności w duchu pokoju, godności, tolerancji, wolności, równości i solidarności.”

– Konwencja Praw Dziecka, 1989 r.

Dwadzieścia pięć lat po tym, jak Konwencja o prawach dziecka stała się obowiązującym aktem prawnym, wiele z określonych w niej zobowiązań pozostaje niezrealizowanych, a kraje rozwinięte, które mają największe możliwości ich realizacji, powoli tracą grunt. Wielka Recesja spowodowana krachem finansowym, który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych i gwałtownie rozprzestrzenił się na cały świat, przyniosła kryzys gospodarczy na dzieci. Przepaść pomiędzy bogatymi i ubogimi rodzinami powiększyła się w ogromnej liczbie krajów wysoko rozwiniętych. W przypadku wielu z tych dzieci, po raz kolejny miejsce urodzenia może determinować ich prawa i możliwości życiowe.

Jak wskazują dane zawarte w tym wydaniu Raportu Innocenti, w ostatnich pięciu latach coraz więcej dzieci i ich rodzin miało trudności z zaspokojeniem podstawowych potrzeb materialnych i edukacyjnych. Stopy bezrobocia, nieobserwowane od czasów Wielkiej Depresji w latach trzydziestych, spowodowały, iż wiele rodzin nie jest w stanie zapewnić dzieciom opieki, ochrony i możliwości rozwoju, na jakie zasługują. Co ważniejsze, Wielka Recesja jest bliska uwięzienia pokolenia wykształconych i zdolnych młodych ludzi w otchłani niezaspokojonych potrzeb i nieustannego zagrożenia.

Należy dodać, że sytuacja opisana w niniejszym Raporcie jest różna w poszczególnych krajach. Mała, ale znacząca grupa krajów zareagowała na kryzys przygotowując ambitne i terminowe plany, które ochroniły dzieci przed krytycznymi konsekwencjami recesji. Wiele innych krajów wdrożyło częściowe reformy w celu zabezpieczenia podstawowych świadczeń, takich jak opieka zdrowotna, mieszkanie i pożywienie. W niektórych przypadkach, szczerze wysiłki rządów zostały storpedowane przez ciężar warunków nakładanych na nie przez rynki finansowe oraz instytucje udzielające pomocy finansowej.

Niniejszy Raport nie ma na celu rekomendowania określonych sposobów reagowania na kryzys gospodarczy ani komentowanie polityk naprawczych przyjętych przez poszczególne kraje. Celem tego Raportu jest raczej podkreślenie faktu, iż dzieci, ich obecne życie, jak i przyszłość, zostały zaniedbane w ramach globalnej odpowiedzi na Wielką Recesję. Jeżeli stan ten się utrzyma, dzieci będą odczuwały kryzys jeszcze długo po jego ustaniu. W perspektywie długoterminowej zagrożona jest kondycja naszego społeczeństwa. Jeżeli istnieją przełomowe momenty dla pokoleń, to jest to właśnie jeden z nich.

Struktura Raportu jest następująca: Część 2 przedstawia „tabele rankingowe”, czyli szandarowe narzędzie Raportów Innocenti.

Tabele prezentują ranking zmian poziomu ubóstwa dzieci, jakie zaszły od początku kryzysu; wpływ recesji na młodych ludzi oraz co mówią badania *Gallup World Poll* o zmianie postrzegania przez ludzi warunków życia w ostatnich pięciu latach. Część 3 przedstawia wpływ Wielkiej Recesji na rodziny, analizując jej wpływ na dzieci i porównując go z kondycją innych grup społecznych. Ponadto w tej Części Raportu badany jest wpływ recesji na młodych ludzi poszukujących pracy lub pozostających na rynku pracy w trakcie recesji. Część 4 wyjaśnia przyczyny tej sytuacji w oparciu o okres poprzedzający kryzys oraz opisuje działania podejmowane przez poszczególne rządy. Część 5 przedstawia wnioski i rekomendacje.

CZĘŚĆ 2

TABELE RANKINGOWE

Poszczególne kraje powinny zapewnić, aby poprawa warunków i jakości życia dzieci znalazły się na priorytetowym miejscu pośród działań podejmowanych przez nie w odpowiedzi na recesję. Jest to ich obowiązek moralny, a poza tym takie podejście leży w interesie całego społeczeństwa.

Ankiety i badania opracowywane w krajach Unii Europejskiej i/lub Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oferują cenne informacje na temat wpływu recesji na rodziny i dzieci. Wykorzystując te dane opracowano trzy ważne rankingi: ewolucja poziomu ubóstwa dzieci w poszczególnych krajach począwszy od roku 2008, zmiana wartości odsetka młodych ludzi, którzy nie pracują, nie uczą się i nie doszkalają (NEET) oraz samoocena warunków i jakości życia ludzi.

Każda z tych tabel obrazuje inny wymiar tego złożonego zagadnienia, tj. tego, jak dzieci radziły sobie

podczas Wielkiej Recesji. Pierwsza obejmuje ubóstwo monetarne, miernik dostępności środków na zakup towarów i usług zapewniających dobrobyt materialny. Drugi ranking obrazuje status edukacji i zatrudnienia wśród młodych ludzi, którzy prawdopodobnie zostali najciężej doświadczeni w tym okresie. Trzecia tabela ma charakter innowacyjny. Wykorzystano w niej dane z badania Gallup World Poll w celu zobrazowania, co zwykli ludzie mówią na temat swoich doświadczeń podczas tego burzliwego okresu w gospodarce.

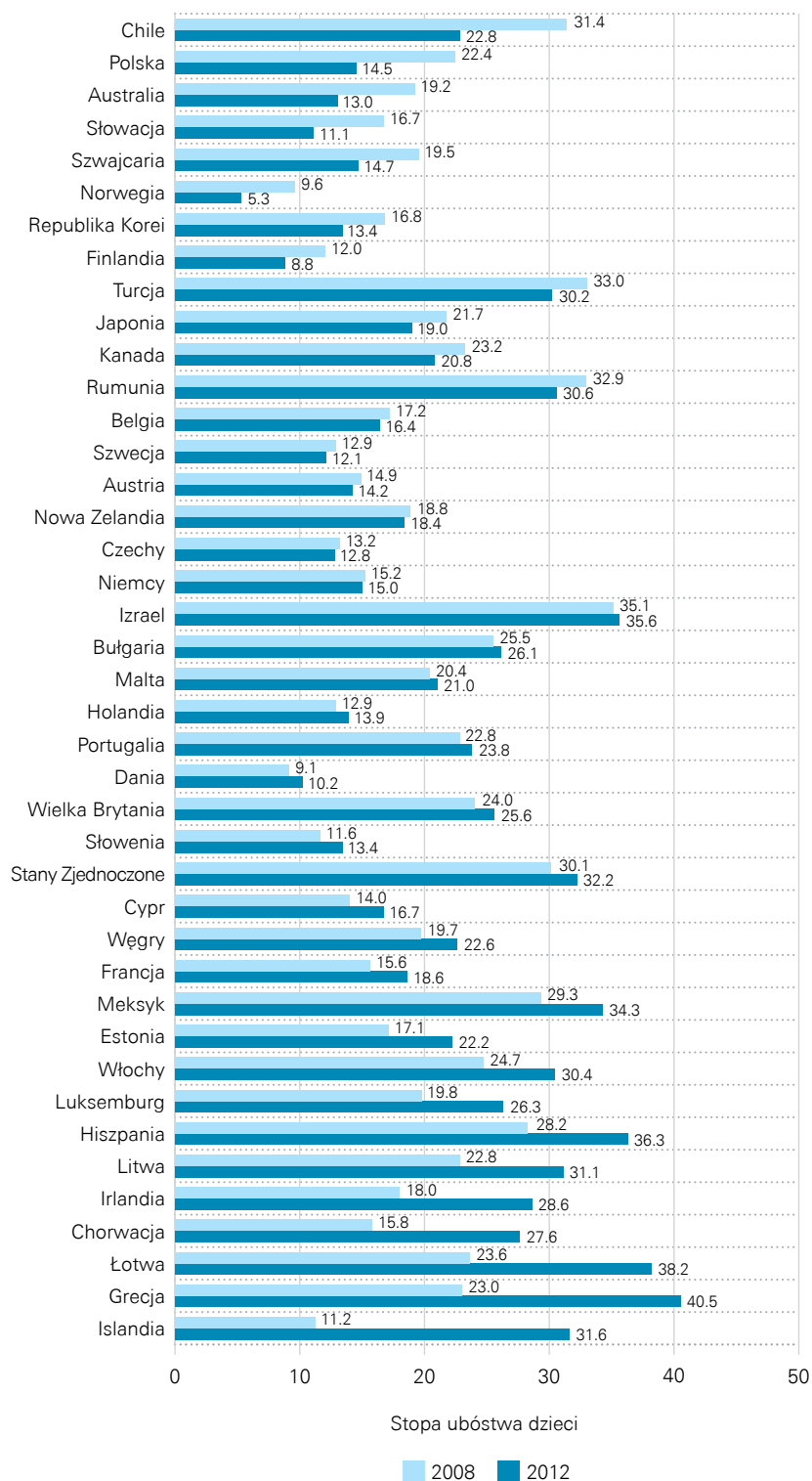
Rankingi koncentrują się na latach 2007–2008 i obejmują wszystkie

późniejsze lata, dla których dane są dostępne. Kolor jasnoniebieski wskazuje miejsca w pierwszej najwyższej z trzech części tabeli, niebieski w środkowej, a granatowy – dolnej.

Podczas, gdy niektóre wskaźniki makroekonomiczne w najbardziej zamożnych krajach wskazują na symptomy wyjścia z kryzysu, wzrost gospodarczy jest powolny, a bezrobocie pozostaje na wyjątkowo wysokim poziomie. Wpływ recesji w szczególności na dzieci będzie odczuwalny jeszcze długo po zakończeniu kryzysu.

Tabela 1 Zmiany poziomu ubóstwa dzieci (dla analizowanego okresu przyjęto stały punkt odniesienia – granicę ubóstwa z 2008 roku – tzw „zakotwiczenie”)

Pozycja	Kraj	Zmiana (2008–2012)
1	Chile	-8,67
2	Polska	-7,90
3	Australia	-6,27
4	Słowacja	-5,60
5	Szwajcaria	-4,80
6	Norwegia	-4,30
7	Republika Korei	-3,40
8	Finlandia	-3,20
9	Turcja	-2,76
10	Japonia	-2,70
11	Kanada	-2,44
12	Rumunia	-2,30
13	Belgia	-0,80
14	Szwecja	-0,80
15	Austria	-0,70
16	Nowa Zelandia	-0,40
17	Czechy	-0,40
18	Niemcy	-0,20
19	Izrael	0,55
20	Bułgaria	0,60
20	Malta	0,60
22	Holandia	1,00
22	Portugalia	1,00
24	Dania	1,10
25	Wielka Brytania	1,60
26	Słowenia	1,80
27	Stany Zjednoczone	2,06
28	Cypr	2,70
29	Węgry	2,90
30	Francja	3,00
31	Meksyk	5,00
32	Estonia	5,10
33	Włochy	5,70
34	Luksemburg	6,50
35	Hiszpania	8,10
36	Litwa	8,30
37	Irlandia	10,60
38	Chorwacja	11,80
39	Łotwa	14,60
40	Grecja	17,50
41	Islandia	20,40

Patrz źródła danych i uwagi na str. 44

Powszechnie stosowany wskaźnik ubóstwa dzieci przedstawia odsetek dzieci żyjących poniżej przyjętej granicy ubóstwa. *Tabela 1* pokazuje zmianę poziomu ubóstwa dzieci w 41 krajach UE i OECD w latach 2008–2012. Zmiana ta jest szacowana poprzez obliczenie stopy ubóstwa dzieci w roku 2008 przy zastosowaniu granicy ubóstwa na poziomie 60 procent mediany dochodu. Tę samą granicę, skorygowaną o wskaźnik inflacji, wykorzystano do obliczenia stopy ubóstwa w roku 2012 i pokazano różnicę pomiędzy nimi. Wynik dodatni oznacza wzrost poziomu ubóstwa dzieci.

Dodatkowe wyjaśnienia przedstawiono w Części 3.

Kluczowe wnioski:

» Wpływ recesji jest odczuwalny w ponad połowie z 41 krajów (oraz w większości krajów o najwyższej liczbie mieszkańców) wymienionych w *Tabeli 1*. W 23 krajach, poziom ubóstwa dochodowego dzieci wzrósł od roku 2008, przy czym wzrost ten był różny w poszczególnych krajach (od 0,55 punktów procentowych w Izraelu do 20,4 punktów procentowych w Islandii).

- » Największy wzrost poziomu ubóstwa dzieci odnotowano w krajach Europy Południowej – Grecji, Włoszech i Hiszpanii, jak również w Chorwacji; kraje bałtyckie oraz Islandia, Irlandia i Luksemburg zostały również mocno doświadczone przez recesję. W pięciu krajach, znajdujących się na dole tabeli, poziom ubóstwa dzieci wzrósł od 10 do 20 punktów procentowych, co oznacza wzrost o ponad 50 procent.
- » Godna uwagi jest grupa 18 krajów, gdzie rodziny i rządy znalazły sposób na poradzenie sobie z najgorszymi konsekwencjami recesji i odnotowały znaczący spadek poziomu ubóstwa dzieci. Taka sytuacja miała miejsce w Chile, Finlandii, Norwegii, Polsce oraz Słowacji – we wszystkich tych krajach poziom ubóstwa dzieci spadł o mniej więcej 30 procent.
- » Liczba dzieci, które dotknęło ubóstwo wskutek recesji, jest o 2,6 miliona wyższa od liczby dzieci, które zdołały się wydostać z tego kręgu od roku 2008 (6,6 milionów w porównaniu do 4 milionów). Około 76,5 milionów dzieci żyje w ubóstwie w 41 najzamożniejszych krajach.
- » W zaskakująco wielu przypadkach, porównanie średnich wartości nie pokazuje skali tego zjawiska. W ponad połowie krajów, więcej niż jedno na pięć dzieci żyje w ubóstwie. Grecja, Łotwa i Hiszpania odnotowały ubóstwo dzieci na poziomie ponad 36 procent. W Stanach Zjednoczonych poziom ubóstwa wynosi 32 procent, a we Włoszech 30 procent.

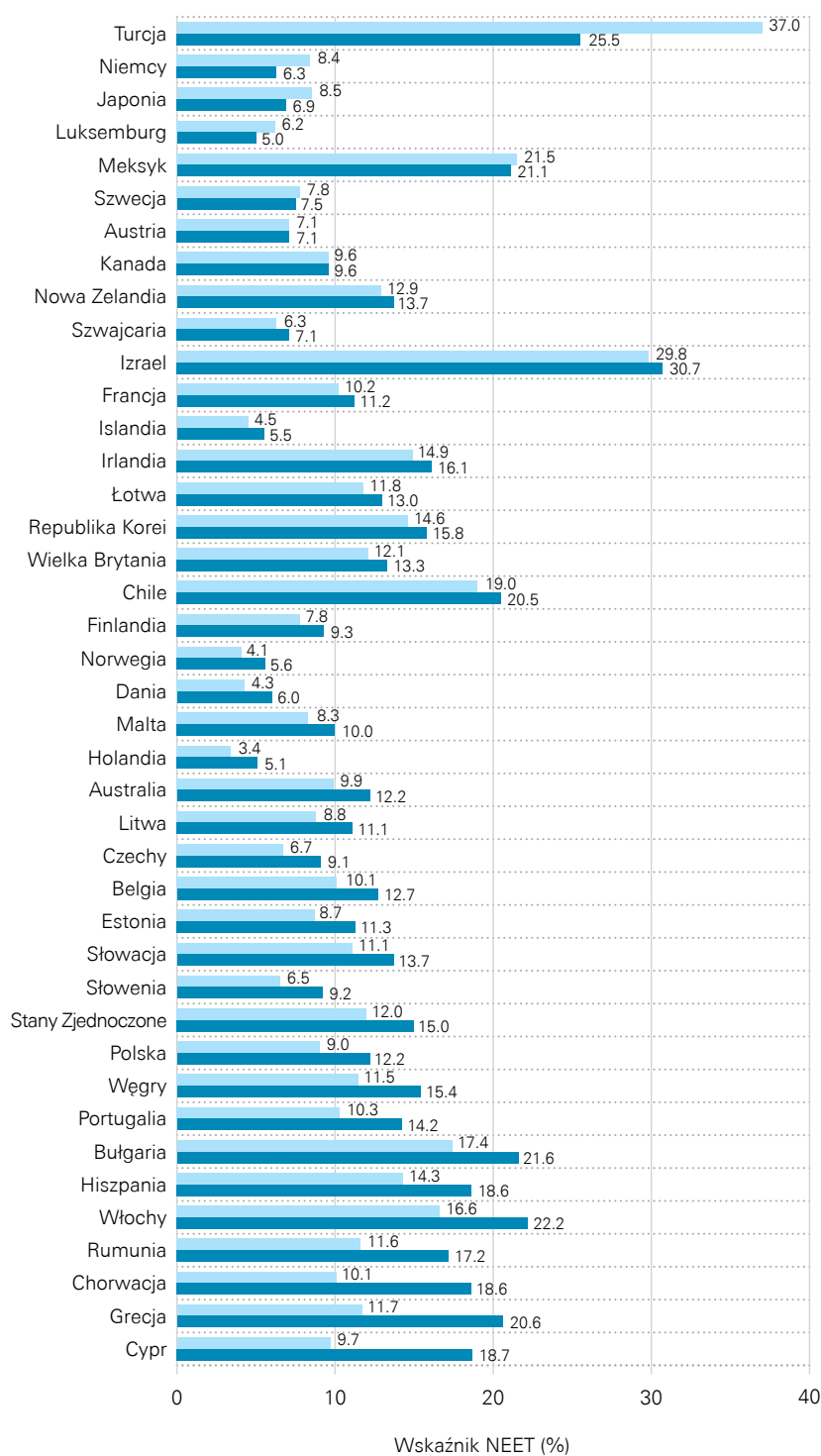
Interpretacja danych – Tabela 1

Ubóstwo w krajach zamożnych jest najczęściej mierzone przy zastosowaniu granicy ubóstwa względnego zdefiniowanej jako 50 lub 60 procent mediany rocznego dochodu. Stosując to podejście, zmiany w poziomie ubóstwa w czasie odzwierciedlają zmiany w dochodach oraz w ich dystrybucji. Jednakże w niniejszym Raporcie wykorzystano stały punkt referencyjny – granicę ubóstwa względnego z roku 2008, będącą punktem odniesienia dla oceny bezwzględnej zmiany poziomu ubóstwa dzieci w czasie – tzw. „zakotwiczenie”. Taki pomiar jest szczególnie przydatny dla oceny wpływu recesji, w trakcie której dochody całej populacji mogą ulegać zmianom, a osoby fizyczne porównują swoje dochody zarówno z dochodami sąsiadów, jak również ze swoimi własnymi sprzed kryzysu.

Stosowanie każdego roku nowej granicy ubóstwa względnego zmniejsza wpływ całościowego spadku mediany dochodu na poziom ubóstwa. Na przykład, w Wielkiej Brytanii, względne ubóstwo dzieci zmniejszyło się z 24 procent w 2008 roku do 18,6 procent w 2012 roku z powodu nagłego spadku mediany dochodu oraz związanego z tym obniżenia granicy ubóstwa względnego. Natomiast stosując wskaźnik „zakotwiczony” można stwierdzić, iż od początku recesji ubóstwo dzieci w tym kraju faktycznie wzrosło z 24,0 procent do 25,6 procent.

Tabela 2 Młodzi ludzie w wieku 15–24 lat, którzy nie uczą się, nie pracują i nie doszkalają (NEET), dane w procentach

Pozycja	Kraj	Zmiana (2008–2013)
1	Turcja	-11,5
2	Niemcy	-2,1
3	Japonia	-1,5
4	Luksemburg	-1,2
5	Meksyk	-0,4
6	Szwecja	-0,3
7	Austria	0,0
7	Kanada	0,0
9	Nowa Zelandia	0,8
10	Szwajcaria	0,8
11	Izrael	0,9
12	Francja	1,0
12	Islandia	1,0
14	Irlandia	1,2
14	Łotwa	1,2
14	Republika Korei	1,2
14	Wielka Brytania	1,2
18	Chile	1,5
18	Finlandia	1,5
18	Norwegia	1,5
21	Dania	1,7
21	Malta	1,7
21	Holandia	1,7
24	Australia	2,3
25	Litwa	2,3
26	Czechy	2,4
27	Belgia	2,6
27	Estonia	2,6
27	Słowacja	2,6
30	Słowenia	2,7
31	Stany Zjednoczone	3,0
32	Polska	3,2
33	Węgry	3,9
33	Portugalia	3,9
35	Bułgaria	4,2
36	Hiszpania	4,3
37	Włochy	5,6
37	Rumunia	5,6
39	Chorwacja	8,5
40	Grecja	8,9
41	Cypr	9,0

Patrz źródła danych i uwagi na str. 44

Wskaźnik NEET to procent młodych ludzi w wieku 15–24 lat, którzy nie pracują, nie uczą się i nie doszkalają się. *Tabela 2* przedstawia ranking NEET dla 41 krajów w latach 2008–2013.

Kluczowe wnioski:

- » Recesja szczególnie mocno dotknęła młodych ludzi, a wskaźnik NEET wzrósł dramatycznie w większości krajów UE. Najwyższy bezwzględny wzrost miał miejsce w Chorwacji, na Cyprze, w Grecji, we Włoszech i w Rumunii, gdzie zmiana na poziomie względnym wyniosła około 30 lub więcej procent.
- » W roku 2013 w Unii Europejskiej 7,5 miliona młodych ludzi (odpowiada to prawie całej populacji Szwajcarii) nie pracowało, nie uczyło się i nie doszkałało się, co stanowi prawie o milion więcej niż w roku 2008. W samych tylko Włoszech, w roku 2013 ponad milion młodych ludzi w wieku 15–24 lat nie studiowało ani nie pracowało.
- » Spośród krajów OECD, które nie są członkami Unii Europejskiej, największy wzrost wskaźnika NEET odnotowały Stany Zjednoczone, a zaraz po nich Australia.
- » Spośród wszystkich krajów, największy spadek wskaźnika NEET odnotowano w Turcji. Pomimo tego, kraj ten nadal posiada najwyższy wskaźnik w tym rankingu: w 2013 roku jedna na cztery młode osoby nie pracowała, nie uczyła się i nie doszkałała. Podobna sytuacja miała miejsce w Meksyku: pomimo, że wskaźnik NEET pozostawał na stałym poziomie, co piąta młoda osoba nie pracowała, nie uczyła się i nie doszkałała.
- » Generalnie mówiąc, w najgorszej sytuacji znaleźli się młodzi ludzie w krajach, gdzie wystąpił znaczący spadek wydajności gospodarki. Dwoma wartymi podkreślenia wyjątkami są Luksemburg (gdzie wskaźnik NEET spadł w okresie turbulencji gospodarczych) i Polska (gdzie wskaźnik NEET wzrósł pomimo nieprzerwanego wzrostu gospodarczego).
- » W krajach takich jak Chorwacja i Grecja, pogorszenie warunków życia młodych ludzi odbywało się równocześnie ze wzrostem poziomu ubóstwa dzieci, przy czym wydaje się, że nie ma ścisłej korelacji pomiędzy tymi dwoma zjawiskami. Islandia złagodziła wzrost wskaźnika NEET pomimo dramatycznego wzrostu poziomu ubóstwa dzieci, podczas, gdy Rumunia odnotowała wzrost wskaźnika NEET przy jednoczesnym spadku poziomu ubóstwa dzieci.

Interpretacja danych – Tabela 2

Wysoki poziom wskaźnika NEET sugeruje zakłócenie procesu przejścia pomiędzy różnymi etapami kształcenia oraz przejścia z systemu edukacji na rynek pracy niosąc za sobą długofalowe koszty zarówno dla jednostki, jak i społeczeństwa. Wzrost wskaźnika NEET odzwierciedla wpływ recesji na pokolenie młodych ludzi; swego rodzaju produktywna dorosłość, którą ich rodzice uznali za pewną, oddała się.

Tabela 3 Jak zmieniło się życie ludzi w ich ocenie

Co mówią ludzie zapytani o ich sytuację życiową...

Ranking dla poszczególnych krajów w oparciu o zmiany w latach 2007–2013, Gallup World Poll. Wartości w kolumnach od 1 do 4 wskazują względną pozycję każdego kraju w porównaniu do reszty, a kolumna 5 przedstawia liczbę wskaźników, które pogorszyły się w każdym z krajów w latach 2007–2013.

Ranking dla poszczególnych krajów w oparciu zmianę w latach 2007–2013					Kierunek zmian	Najnowsza zmiana
Kraj	1 Czy w ostatnich 12 miesiącach zdarzyło się, że nie miałeś/aś wystarczających środków finansowych na zakup jedzenia potrzebnego Tobie i Twojej rodzinie?	2 Czy dziś doznałeś/aś stresu?	3 Ogólne zadowolenie z życia?	4 Czy większość dzieci (w kraju) ma możliwość uczenia się i rozwoju, czy też nie?	5 Liczba wskaźników, które pogorszyły się w latach 2007–2013	6 ! = >2 wskaźników uległo pogorszeniu w latach 2011–2013
Niemcy	4	9	3	6	0	
Szwajcaria	3	12	8	11	1	
Izrael	4	29	6	2	1	!
Słowacja	26	13	3	4	2	
Chile	1	32	1	14	1	
Islandia	18	16	3	11	2	
Australia	13	6	15	15	1	
Austria	4	16	8	21	2	
Japonia	8	7	27	8	1	
Bułgaria	1	n.a.	11	29	1	
Łotwa	28	15	7	5	2	
Szwecja	4	11	10	34	2	
Dania	8	9	28	15	1	
Meksyk	23	8	2	28	2	
Litwa	29	4	28	1	2	
Republika Korei	32	2	12	17	1	!
Norwegia	16	21	15	11	2	
Czechy	8	25	12	19	1	
Francja	26	5	15	19	1	
Malta	20	25	15	8	2	
Polska	18	20	28	3	3	
Wielka Brytania	8	25	15	21	2	!
Belgia	13	18	24	17	3	
Włochy	13	21	36	8	3	
Luksemburg	16	25	15	26	3	!
Nowa Zelandia	23	1	31	31	3	
Kanada	8	32	15	34	2	
Węgry	41	18	24	6	3	
Estonia	35	13	15	36	3	!
Chorwacja	29	n.a.	15	33	2	
Holandia	29	30	24	21	4	!
Rumunia	32	3	33	37	3	
Słowenia	20	34	12	39	3	
Finlandia	20	34	31	21	4	
Stany Zjednoczone	37	21	33	21	4	!
Portugalia	35	21	35	31	4	!
Hiszpania	23	30	40	38	4	!
Irlandia	32	36	38	30	4	!
Turcja	40	38	37	27	4	!
Cypr	38	37	38	40	4	!
Grecja	39	39	41	41	4	!

Patrz źródła danych i uwagi na str. 44

Innym sposobem spojrzenia na wpływ Wielkiej Recesji jest zapytanie ludzi o ich własne doświadczenia i sposób postrzegania życia. Ma to miejsce co roku w ramach badania Gallup World Poll przeprowadzonego na reprezentatywnej próbie 1.000 respondentów z każdego kraju. Cztery pytania przedstawione w Tabeli 3 pochodzą właśnie z tych badań.

Kluczowe wnioski:

- » Oprócz poziomu dochodu i zatrudnienia, recesja miała wpływ na wiele innych obszarów życia ludzi. W 18 z 41 krajów, trzy lub więcej wskaźniki wskazują na rosnące w latach 2007–2013 poczucie braku bezpieczeństwa oraz stresu. Kraje, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był największy, znalazły się w najniższej części tabeli.
- » W 29 z 41 krajów, badanie wskazuje na wzrost odsetka respondentów, którzy deklarują, iż nie mają wystarczających środków finansowych na zakup jedzenia dla siebie i swoich rodzin. Ponownie w 29 krajach wzrósł poziom stresu. W prawie połowie krajów spadł wskaźnik ogólnego zadowolenia z życia. A w 21 z 41 krajów mniejsza liczba respondentów zgodziła się ze stwierdzeniem, że dzieci mają możliwość uczenia się i rozwoju.
- » Recesja nie skończyła się, jeśli chodzi o jej wpływ na osobiste doświadczenia i postrzeganie warunków życia. W 13 krajach liczba negatywnych odpowiedzi na trzy lub cztery pytania wzrosła w latach 2011–2013, w szczególności w takich krajach jak Grecja, Cypr, Irlandia, Izrael, Holandia, Hiszpania i Turcja.
- » Niektóre z trendów wskazują na zachodzące dramatyczne zmiany społeczne. W Grecji odsetek respondentów, którzy odpowiedzieli, iż „w dniu dzisiejszym doznali stresu” wzrósł z 49 procent w roku 2006 do 74 procent w roku 2013. W Stanach Zjednoczonych odsetek respondentów, którzy nie mają wystarczających funduszy na zakup jedzenia, wzrósł dwukrotnie z 10 do 20 procent. Odsetek respondentów, którzy uważają, że dzieci mają możliwość uczenia się i rozwoju spadł o 10–20 punktów procentowych w pięciu krajach: na Cyprze, w Grecji, Słowenii, Hiszpanii i Rumunii.

Interpretacja danych – Tabela 3

Poszczególne kraje zostały uszeregowane w tabeli na podstawie średniego wyniku z trzech wskaźników, z których każdy pokazuje zmiany, jakie zaszły w odpowiedziach na pytania pomiędzy rokiem 2007 a 2013. Najwyższa wartość oznacza największą zmianę. W kolumnie 5 przedstawiono, ile negatywnych odpowiedzi na cztery pytania zostało uzyskanych w całym powyższym okresie. Należy zauważyć, iż dane te są zbierane w sposób inny niż dane publikowane w oficjalnych statystykach i winny być ostrożnie interpretowane w odniesieniu do poszczególnych jednostek obserwacji.¹

Z powodu dostępności danych, wartości przedstawione w tabeli dotyczą populacji ogółem, a nie rodzin z dziećmi. Jednakże w przypadku pytania o brak wystarczających środków finansowych na zakup jedzenia, możliwe było dokonanie podziału respondentów żyjących w rodzinach z dziećmi w podgrupie 31 krajów. W 10 krajach, w których odpowiedzi uległy największej zmianie, wzrost był jeszcze wyższy w przypadku rodzin z dziećmi (we wszystkich krajach z wyjątkiem jednego).

¹ W celu pogłębienia analizy badania Gallup World Poll jak również walidacji wyników badania Gallup World Poll z odpowiadającymi im wskaźnikami z innych uznanych źródeł danych patrz: Holmqvist, G. and L. Natali, 'Exploring the Late Impact of the Financial Crisis using Gallup World Poll Data: A note', Innocenti Working Paper 2014–14, UNICEF Office of Research, Florence, 2014.

Podsumowanie

Dane przedstawione we wszystkich trzech tabelach stanowią żywy obraz tego, jak dzieci i rodziny radziły sobie podczas Wielkiej Recesji. Pomimo tego, że każda z tabel dotyczy innego obszaru, kraje takie jak Chorwacja, Grecja i Hiszpania ciągle sytuują się w dolnej części tabeli we wszystkich kategoriach, co jednoznacznie pokazuje, jak bardzo zostały dotknięte skutkami recesji. Z drugiej strony, kilka względnie zamożnych krajów (takich jak Kanada, Finlandia, Holandia i Stany Zjednoczone) odnotowało jedynie niewielki wzrost – lub nawet spadek – poziomu ubóstwa dzieci, przy czym nadal znajdują się na dole tabeli Gallupa, co sugeruje, że samo ubóstwo monetarne nie daje pełnego obrazu warunków i jakości życia rodzin w tym okresie. W dalszych częściach niniejszego Raportu przedstawimy bardziej szczegółowe informacje kryjące się za summarycznymi danymi tak, aby lepiej zrozumieć, kto ucierpiał najbardziej w wyniku recesji i jaka była reakcja poszczególnych krajów.

CZĘŚĆ 3

JAK KRYZYS FINANSOWY STAŁ SIĘ KRYZYSEM DLA DZIECI

Ramka 1 Pomiar wpływu Wielkiej Recesji na poszczególne kraje

Mając na uwadze fakt, iż recesja różniła się w każdym z krajów, podzieliśmy je na trzy grupy w celu dokonania oceny wpływu kryzysu na poszczególne kraje: grupa krajów, na które kryzys miał największy wpływ; krajów, na które miał średni wpływ, oraz krajów, na które kryzys miał wpływ najmniejszy.ⁱ

Grupa krajów, na które recesja miała największy wpływ: a) kraje, które są wspierane przez programy Międzynarodowego Funduszu Walutowego (IMF)/Unii Europejskiej/Europejskiego Banku Centralnego oraz które szybko wprowadziły korekty budżetowe: Estonia, Węgry, Islandia, Łotwa i Litwa. b) kraje z oczywistymi problemami finansowymi, które doświadczyły presji ze strony rynku (w których spread Swapu Ryzyka Kredytowego był wyższy niż 500 w roku 2012): Chorwacja, Cypr, Grecja, Irlandia, Włochy, Portugalia i Hiszpania.

Kraje, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był średni: kraje wysoko zadłużone (ponad 60 procent Produktu Krajowego Brutto (PKB)) lub kraje, które doświadczyły znaczącego wzrostu zadłużenia (ponad średnią): Austria, Belgia, Kanada, Finlandia, Francja, Niemcy, Izrael, Japonia, Malta, Holandia, Nowa Zelandia, Rumunia, Słowacja, Słowenia, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone.

Kraje, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był najmniejszyⁱⁱ: Australia, Bułgaria, Chile, Czechy, Dania, Luksemburg, Meksyk, Norwegia, Polska, Republika Korei, Szwecja, Szwajcaria i Turcja.

ⁱ Więcej informacji dotyczących uzasadnienia tej klasyfikacji można znaleźć w: Natali, L., B. Martorano, S. Handa, G. Holmqvist and Y. Chzhen, 'Trends in Child Well-being in EU Countries during the Great Recession: A cross-country comparative perspective', Innocenti Working Paper 2014-10, UNICEF Office of Research, Florence, 2014.

ⁱⁱ Pomimo, że Luksemburg i Meksyk ucierpiały bardziej niż inne kraje w czasie ostatniego kryzysu gospodarczego, zostały one ujęte w grupie krajów, na które kryzys miał najmniejszy wpływ ponieważ a) nie podlegały intensywnej presji rynkowej oraz b) poziomy zadłużenia były niższe niż 60 procent PKB. Więcej informacji na temat tych dwóch krajów można znaleźć w publikacji Natali et al. 'Trends in Child Well-being in EU Countries during the Great Recession'.

W niniejszej Części Raportu przedstawiono argumenty i dane wskazujące, jak globalny szok finansowy i będąca jego skutkiem recesja stały się kryzysem dla dzieci. Wskazuje ona na istnienie silnej korelacji pomiędzy stopniem zniszczenia przez recesję gospodarek poszczególnych krajów a pogorszeniem warunków życia dzieci począwszy od roku 2008. W krajach, w które Wielka Recesja uderzyła najsilniej, dzieci cierpią najbardziej i najdłużej będą ponosić jej konsekwencje. Przedstawiona obok struktura zależności ma na celu prześledzenie czynników, które spowodowały wzrost ryzyka dla dzieci i osłabiły zdolność rodzin i krajów do złagodzenia tego ryzyka. Zmienne pobudzające ryzyko są liczne i różnią się co do intensywności i czasu trwania. Dwa czynniki wydają się być szczególnie istotne dla gospodarstw domowych z dziećmi: pozycja rodziców na rynku pracy oraz niewystarczająca zdolność krajów do ochrony rodzin.

Struktura zależności: W jaki sposób kryzys finansowy stał się kryzysem dla dzieci?

Źródło: Natali et al. 'Trends in Child Well-being in EU Countries during the Great Recession'

Uwięzieni w zaklętym kręgu ubóstwa

Rzadko zdarza się, że stres i cierpienie rodziców spowodowane bezrobociem lub znacznym obniżeniem dochodów pozostają bez wpływu na dziecko. Dzieci odczuwają „zakłócenia” w rodzinie na dwa sposoby: subtelnie lub szczególnie boleśnie. Cierpią z powodu drobnych

zniewag i wielkiego poniżenia w oczach przyjaciół i kolegów ze szkoły. Świadomie lub nieświadomie ponoszą konsekwencje zmiany diety, wyeliminowania zajęć sportowych, muzycznych lub innych form aktywności, braku pieniędzy na zakup pomocy szkolnych. Ekstremalne okoliczności mogą zmusić ich rodziny do opuszczenia domów, a nawet kraju. Ubóstwo

jest samonapędzającym się kręgiem. Dziecko, którego rodzice są bezrobotni, może gorzej radzić sobie w szkole, zaś gorsze radzenie sobie w szkole może powodować przynoszenie stresu do domu. I tak dalej. Im dłużej dziecko znajduje się w tym kręgu, tym ma mniejszą szansę na ucieczkę z niego.

Trudność związania „końca z końcem”

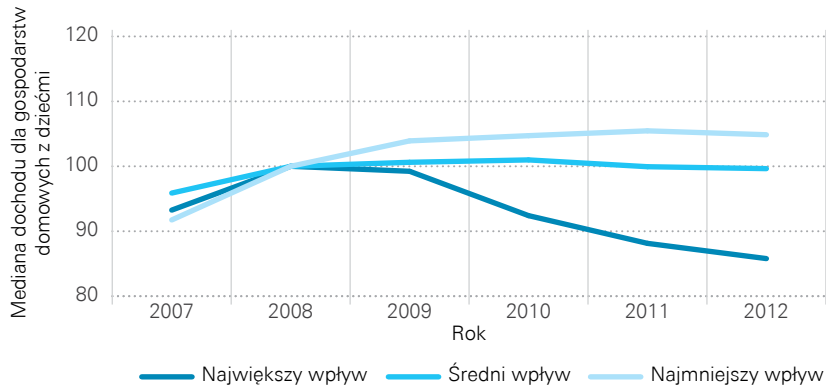
Wykres 1 i Wykres 2 obrazują ewolucję mediany dochodu w europejskich gospodarstwach domowych z dziećmi oraz odsetek tych gospodarstw, które mają trudności, aby przysłowiowo zwiazać „koniec z końcem”. Gospodarstwa domowe zostały skategoryzowane na podstawie wpływu kryzysu na gospodarki ich krajów (patrz Ramka 1). Pierwszy wykres pokazuje grupę 14 (z 30) krajów, w których mediana dochodu spadła, w tym znacząco w Irlandii, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii (we wszystkich tych krajach około 15 procent), a drastycznie w Grecji, Islandii i na Litwie (około 24 procent lub więcej).

Trendy te zostały potwierdzone na Wykresie 3, który przedstawia opinie rodzin na temat zmian ich sytuacji życiowej. Odsetek gospodarstw domowych, które twierdzą, że ich sytuacja jest „bardzo trudna”, wzrósł średnio we wszystkich kategoriach, przy czym największy wzrost dotyczył krajów, w których wpływ recesji był największy.²

Dzieci rodziców bez pracy

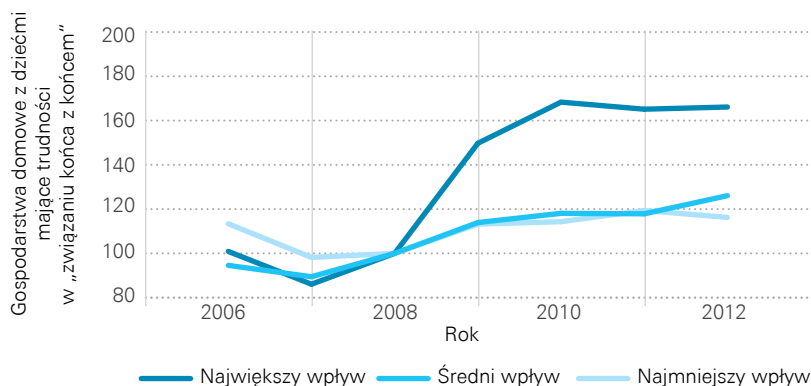
Wykluczenie z rynku pracy i cięcia w sferze transferów socjalnych wydają się być czynnikami napędzającymi omawiane zmiany. Od roku 2008 do roku 2012 odsetek gospodarstw domowych, w których wszyscy dorośli nie mają pracy, wzrósł w większości krajów o najwyższym poziomie ubóstwa dzieci.³ Wyniki przeprowadzonego przez nas badania wskazują, iż liczba dzieci do 17. roku życia mieszkających w rodzinach, w których dorośli pozostają bez pracy, praktycznie podwoiła się w Portugalii i Hiszpanii, a niemal potroiła w Danii. Najwyższy bezwzględny wzrost (powyżej 5 procent) odnotowano w Bułgarii, Grecji, Irlandii i Hiszpanii.

Wykres 1 Mediana dochodu w europejskich gospodarstwach domowych z dziećmi (w zależności od wpływu recesji)

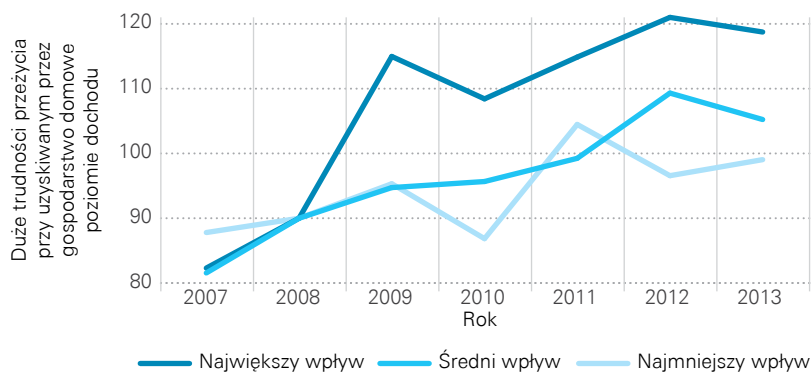
Źródło: Eurostat. Mediana dochodu wyrażona w cenach z roku 2007, w walucie krajowej
 Uwaga: brak danych dla Cypru, Chorwacji, Słowacji i Turcji

Wykres 2 Europejskie gospodarstwa domowe z dziećmi mające trudności w „związaniu końca z końcem” (w zależności od wpływu recesji)

Źródło: Eurostat
 Uwaga: brak danych dla Turcji i Chorwacji; Szwajcaria (2006); Irlandia (2012)

Wykres 3 Odsetek gospodarstw domowych deklarujących, iż ich odczucie w odniesieniu do możliwości życia z dochodów uzyskiwanych przez gospodarstwo domowe można określić jako „bardzo trudne” (w zależności od wpływu recesji)

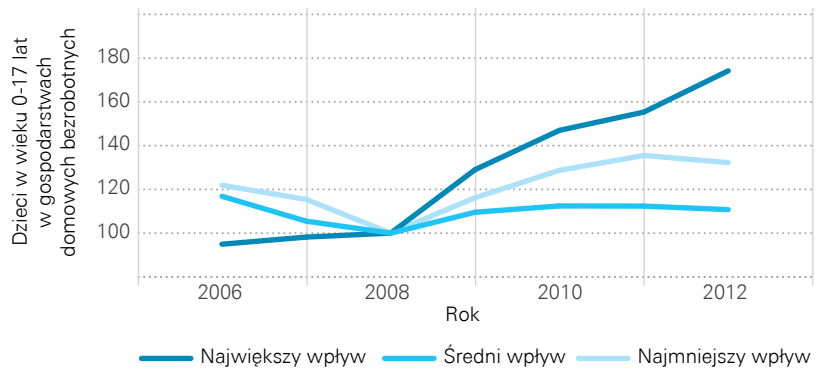
Źródło: Gallup World Poll
 Uwaga: Na 41 krajów analizowanych w niniejszym raporcie, następujące kraje nie zostały objęte powyższym wykresem: Austria, Cypr, Finlandia, Islandia, Irlandia, Luksemburg, Malta, Norwegia, Portugalia, Słowacja, Słowenia i Szwajcaria

Wykres 4 obrazuje te trendy na podstawie wpływu recesji na różne grupy. Konsekwencje takiego wzrostu bezrobocia zostały podkreślone przez OECD w jednym z ostatnich raportów: „W większości krajów, przy więcej niż jednej na osiem osób w wieku produkcyjnym żyjących obecnie w rodzinach bezrobotnych, sukces podejmowanych działań w zakresie redystrybucji i aktywnej polityki społecznej jest w dużym stopniu zależny od poprawy bezpieczeństwa ekonomicznego rodzin nieposiadających żadnych dochodów z pracy.”⁴

Ubodzy pracujący i inne zagrożone grupy

Gospodarstwa domowe z dwójką dzieci mają potrzeby finansowe średnio o 40 procent wyższe niż rodziny bez dzieci.⁵ W konsekwencji, gospodarstwa domowe z dziećmi są znacznie bardziej podatne na ubóstwo. Dodając inne czynniki zagrożenia – takie jak bycie emigrantem lub samotnym rodzicem – powoduje nawet kilkukrotny wzrost

Wykres 4 Dzieci w gospodarstwach osób bezrobotnych (w zależności od wpływu recesji)

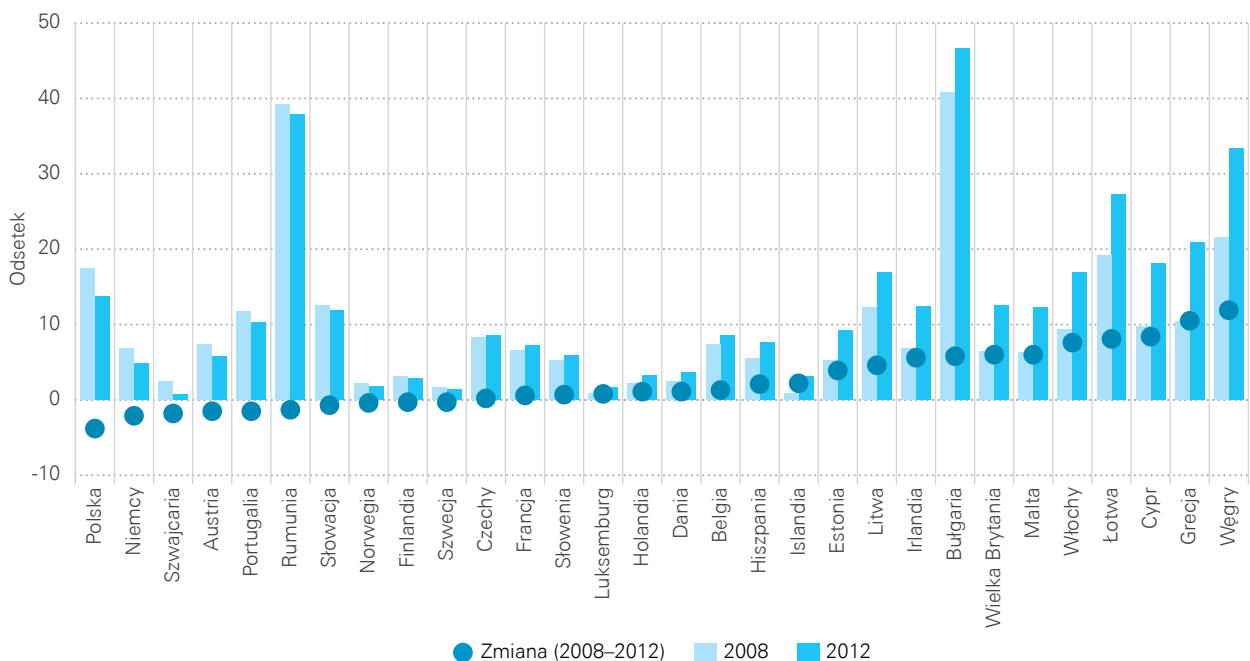

Źródło: Eurostat
 Uwaga: Brak danych dla Islandii, Norwegii, Szwajcarii i Szwecji

ryzyka. Obecność dziecka lub dzieci w gospodarstwie domowym zwiększa ryzyko „ubóstwa pracujących” (osób pracujących, ale znajdujących się poniżej granicy ubóstwa) z 7 do 11 procent. W przypadku samotnego rodzica, ryzyko to wzrasta prawie dwukrotnie (20,2 procent).⁶ W krajach, w których wpływ

kryzysu na gospodarkę był największy, odsetek gospodarstw domowych z dziećmi, które nie są w stanie sprostać nieoczekiwanym wydatkom, wzrósł średnio o prawie 60 procent. Dla wielu gospodarstw domowych, utrzymanie się na poziomie niższej klasy średniej jest coraz trudniejsze (patrz *Ramka 2*).

Wykres 5 Zmiana poziomu głębokiej deprivacji materialnej dzieci w Europie (2008–2012)

Źródło: Eurostat
 Uwaga: Brak danych dla Chorwacji

Ramka 2 Europa: Niższe dochody, mniejsza ochrona, większa deprivacja materialna

Wskaźnik „głębokiej deprivacji materialnej” zasadniczo przedstawia całościowy obraz dobrobytu materialnego rodzin. Dzieci (0–17 lat) uważa się za podlegające głębokiej deprivacji materialnej w przypadku, gdy gospodarstwa domowego, w którym mieszkają, nie stać na przynajmniej cztery z następujących dziewięciu pozycji: 1) zapłata za czynsz, kredyt hipoteczny lub media; 2) zapewnienie ogrzewania w domu; 3) sprostanie nieprzewidzianym wydatkom; 4) regularne jedzenie mięsa lub białka; 5) wyjazd na wakacje; 6) posiadanie telewizora; 7) posiadanie pralki; 8) posiadanie samochodu; 9) posiadanie telefonu. W przeciwieństwie do czysto pieniężnych metod pomiaru zasobów finansowych gospodarstw domowych, wskaźnik ten obrazuje zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych.ⁱ

W roku 2008 nastąpiło gwałtowne zahamowanie pozytywnego trendu z poprzednich lat. W pierwszej fazie recesji (2008–2010), odsetek dzieci objętych głęboką deprivacją materialną gwałtownie wzrósł w krajach, w których Wielka Recesja miała największy wpływ na gospodarkę krajową, i pozostawał na względnie niezmiennym poziomie w pozostałych krajach. Po roku 2010 deprivacja zwiększyła się średnio prawie w każdym kraju. Dwie trzecie krajów europejskich objętych niniejszą analizą odnotowało wzrost deprivacji materialnej po roku 2008 (patrz Wykres 5), przy czym największy bezwzględny wzrost miał miejsce na Cyprze, w Grecji i na Węgrzech. W ujęciu względnym wskaźnik głębokiej deprivacji materialnej dzieci podwoił się w Grecji i potroił w Irlandii, choć z bardzo niskiego poziomu początkowego. W grupie krajów najbardziej dotkniętych konsekwencjami recesji, odsetek dzieci objętych głęboką deprivacją materialną praktycznie podwoił się w ciągu czterech lat.

Warto podkreślić ogrom tej zmiany. Bezwzględna liczba dzieci objętych głęboką deprivacją materialną w analizowanych 30 europejskich krajach wyniosła 11,1 milionów w roku 2012 – o 1,6 mln więcej niż w roku 2008. Trend ten jest wynikiem efektu netto, który obejmuje znaczący spadek (ponad 300 000 mniej dzieci dotkniętych deprivacją w Niemczech i Polsce) oraz bezprecedensowy wzrost w czterech krajach (Grecji, Włoszech, Hiszpanii i Wielkiej Brytanii).ⁱⁱ Prawie połowa z dzieci dotkniętych głęboką deprivacją materialną (44 procent) w roku 2012 zamieszkiwała trzy kraje: Włochy (16 procent),

Rumunię (14 procent) oraz Wielką Brytanię (14 procent).

Wstępne szacunki dla roku 2013 wskazują, iż kilka krajów – tj. Estonia i Łotwa – wkroczyło w roku 2012 na ścieżkę poprawy. Jednakże nadal są powody do zmartwienia. Pogorszenie wskaźnika głębokiej deprivacji materialnej jest związane przede wszystkim z pięcioma pierwszymi pozycjami listy, które są najbardziej wrażliwe na zmiany dochodu gospodarstwa domowego. Cztery ostatnie pozycje – tak zwane „artykuły trwałego użytku” – ulegają pogorszeniu w ostatniej fazie trwania recesji, gdy rodzin nie stać na naprawę zepsutego sprzętu lub zakup nowego.ⁱⁱⁱ

Deprivacja materialna oraz ubóstwo dochodowe mogą być rozważane łącznie, aby uzyskać bardziej kompletny obraz wpływu recesji na gospodarstwa domowe z dziećmi. Wykres 6 wskazuje, iż w Grecji i Islandii – dwóch krajach znajdujących się u dołu tabeli rankingowej dotyczącej ubóstwa dzieci – nie tylko odnotowuje się drastyczny wzrost bezwzględnej liczby dzieci ubogich, ale także rosnący poziom głębokiej deprivacji materialnej. Odsetek dzieci dotkniętych ubóstwem dochodowym i głęboką deprivacją materialną potroił się w Grecji, a w Islandii wzrósł czterokrotnie.

ⁱ de Neubourg, C., J. Bradshaw, Y. Chzhen, G. Main, B. Martorano and L. Menchini, 'Child Deprivation, Multidimensional Poverty and Monetary Poverty in Europe', *Innocenti Working Paper No. 2012-02*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florencja, 2012, str. 1.

ⁱⁱ W roku 2012 nastąpiła przerwa w zbieraniu danych dla Wielkiej Brytanii: wskazane dane należy interpretować z ostrożnością.

ⁱⁱⁱ McKnight, A., 'Measuring Material Deprivation over the Economic Crisis: Does a re-evaluation of „need” affect measures of material deprivation?', *Gini Policy Paper 4*, Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, 2013. www.gini-research.org/system/uploads/553/original/PP4.pdf?1380631527

Pożywienie, schronienie i opieka

Brak wystarczających dochodów w rodzinie jest szczególnie trudny dla dzieci. Jedzenie, miejsce zamieszkania, czas spędzany z rodzicami i przyjaciółmi oraz przysługujące im świadczenia są istotnymi czynnikami determinującymi jakość i warunki ich życia.

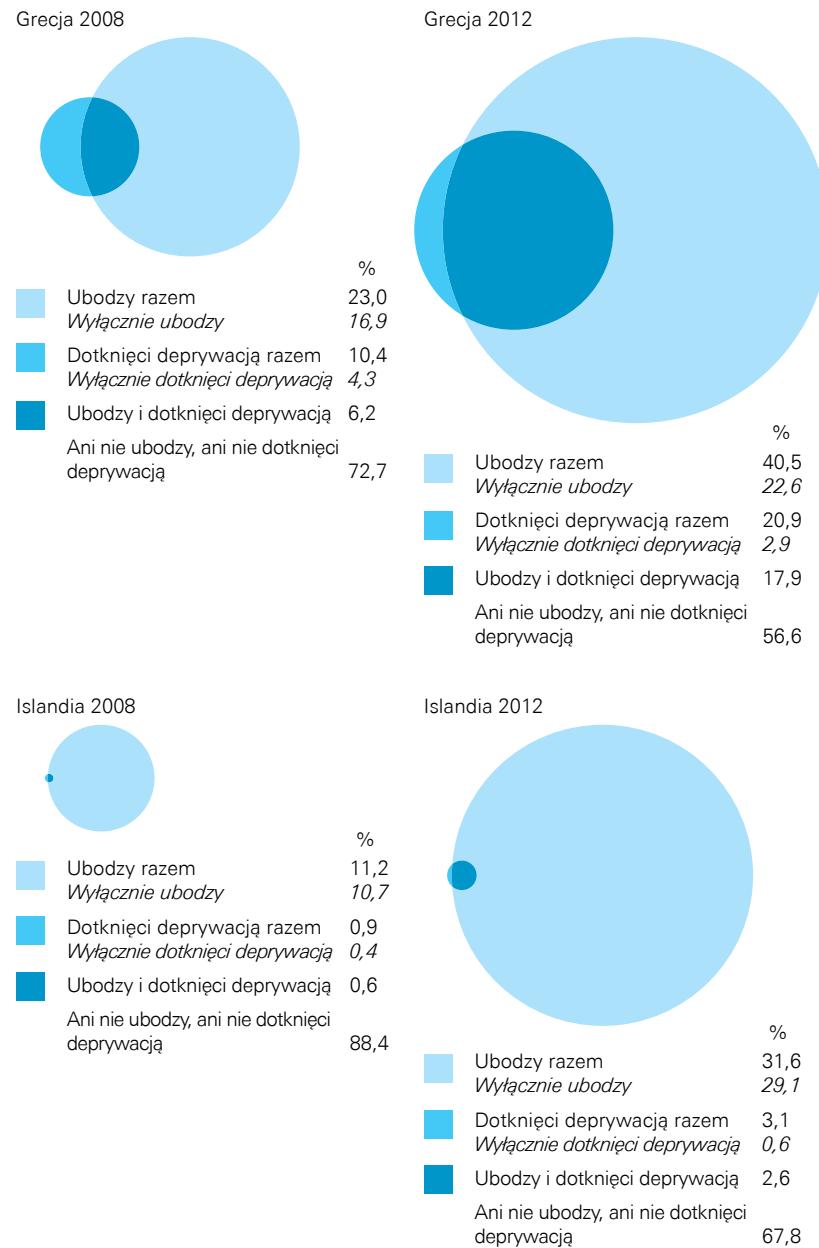
Dostęp do pożywienia

W czasie recesji dzienne spożycie pokarmów oraz odżywczych produktów, takich jak ryby i warzywa, spadło w krajach, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był największy. Po roku 2008, odsetek gospodarstw domowych z dziećmi, których nie stać na posiłek zawierający mięso, drób, rybę (lub ekwiwalent warzywny) co drugi dzień wzrósł dwukrotnie w Estonii, Grecji, Islandii i Włoszech i osiągnął w 2012 roku odpowiednio 10, 18, 6 i 16 procent. Komitety Narodowe UNICEF informują, iż w całej Europie rozpowszechniły się różnorodne inicjatywy publiczne i prywatne mające na celu zwalczanie rosnącego problemu niedożywienia, w tym programy dożywiania w szkołach, banki żywności i kupony na posiłki. Ponadto co roku około 9 milionów ubogich kobiet i dzieci w Stanach Zjednoczonych otrzymuje od państwa pomoc żywieniową,⁷ przy ponad 47 milionach Amerykanów żyjących w gospodarstwach domowych, które mają problemy w zapewnieniu jedzenia.⁸ Pomiędzy rokiem 2008 a 2013, wykorzystanie banków żywności przez rodziny w Kanadzie wzrosło o 23 procent.⁹

Warunki mieszkaniowe

Eksmisje, opóźnienia w spłacie kredytów hipotecznych oraz przejęcia nieruchomości przez wierzycieli to tragiczna rzeczywistość w wielu krajach dotkniętych recesją. W Hiszpanii, w latach 2008–2012, European Federation of Public, Cooperative & Social Housing zarejestrowała 244 000 przypadków

Wykres 6 Ubóstwo dzieci i głęboka deprivacja materialna w Grecji i Islandii (2008 i 2012)

Źródło: EU-SILC

eksmisji. W Irlandii 400 000 hipotek miało bilans ujemny w roku 2013. W Grecji, w roku 2013, przynajmniej 60 000 właścicieli nieruchomości było zagrożonych natychmiastową eksmisją.¹⁰ W Stanach Zjednoczonych, gdzie kryzys miał swój początek, od 2008 roku złożono ponad 13 milionów wniosków o przejęcie nieruchomości. Recesja

miała także wpływ na oszczędności i możliwości ekonomiczne w całym kraju.¹¹

Koszt mieszkania mógł stanowić spore wyzwanie dla wielu osób jeszcze na długo przed dokonaniem eksmisji lub przejęcia przez wierzycieli.

Czynsz, raty kredytu hipotecznego i inne koszty mieszkaniowe stanowią, co do zasady, największy wydatek w budżecie rodzinnym. Odsetek dzieci w rodzinach, dla których koszty mieszkaniowe stały się zbyt dużym obciążeniem, wzrósł w 19 krajach europejskich od roku 2008.¹² W niektórych przypadkach, brak dostępu do mieszkania, na które dana rodzina stać, prowadzi do bezdomności dzieci i wystąpienia innych ekstremalnych zjawisk.¹³

Czas i opieka ze strony rodziców

Ilość i jakość czasu, który rodzice spędzają z dziećmi uległy pogorszeniu wskutek spadku dochodów i związanego z tym stresu. Wbrew powszechnemu przekonaniu utrata czasu zwyczajowo poświęcanego dziecku przez rodziców jest bardziej bolesna w rodzinach ubogich.¹⁴ Spędzanie długich godzin w pracy, ograniczenie pomocy w obowiązkach domowych oraz brak rozrywek może mieć niszczący wpływ na relacje w rodzinie, w tym na dzieci w krytycznym dla nich okresie rozwoju intelektualnego i emocjonalnego. Na przykład, we Włoszech, w przypadku par pozostających w separacji lub rozwiedzionych, ograniczenia dochodowe spowodowane recesją pogłębiają już wcześniej odczuwalną w tych trudnych relacjach presję. Ma to wpływ także na przemoc wobec dzieci: w Stanach Zjednoczonych spadek zaufania konsumentów od roku 2007 związany jest ze znacznym wzrostem liczby matek, które często biją swoje dzieci. Ustaliliśmy, że znaczący spadek zaufania konsumentów w okresie Wielkiej Recesji, mierzony Wskaźnikiem Postaw Konsumentkich (Consumer Sentiment Index), został powiązany z pogarszającym się zachowaniem rodziców wobec dzieci. W szczególności, niższy poziom zaufania konsumentów wiąże się ze wzrostem częstotliwości dawania kłapsów, czyli zachowaniem rodziców zwiększającym prawdopodobieństwo interwencji ze strony instytucji chroniących dzieci.¹⁶

Podstawowe świadczenia

Wręcz ze spadkiem dochodów rodzin oraz związanych z nim pogorszeniem warunków życia, wzrasta

zagrożenie dla życia dzieci. Zdolność instytucji publicznych i rządów natomiast do ich ochrony nie wzrosła odpowiednio, szczególnie w tak krytycznych obszarach jak zdrowie i edukacja. W krajach Unii Europejskiej, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był średni i duży, odsetek młodych ludzi, których potrzeby zdrowotne nie zostały zaspokojone, znacząco wzrósł od roku 2008. Po roku 2010 ponad jedna trzecia krajów OECD ograniczyła wydatki na edukację a kilka krajów wręcz je zamroziło.¹⁷ Ograniczenia te będą miały zarówno krótkoterminowe, jak i długoterminowe konsekwencje.

Czy to właśnie dzieci ucierpiały najbardziej?

W jaki sposób kryzys gospodarczy wpływa na nierówności społeczne? Nierówności mogą ulec zmniejszeniu w przypadku, gdy lepiej sytuowane gospodarstwa domowe tracą dochody, a uboższe warstwy społeczeństwa będą pozostawały pod ochroną istniejących systemów opieki i bezpieczeństwa socjalnego. Jednocześnie nierówności mogą zwiększać się w przypadku, gdy ciężar recesji uderza w najłabsze ogniwo w łańcuchu dochodowym. Ostatecznie to, jak rozkładają się skutki kryzysu, zależy mniej od głębokości recesji, a bardziej od

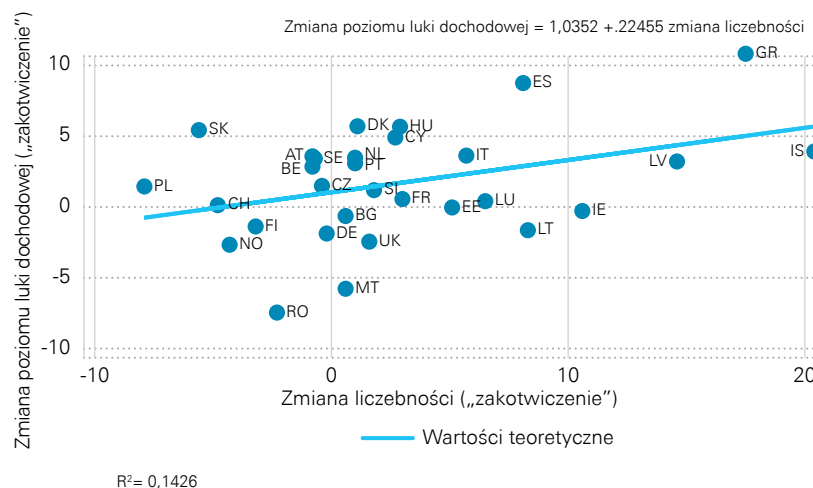
istniejącej struktury ekonomicznej oraz systemu opieki i bezpieczeństwa socjalnego, a w szczególności od reakcji i działań podejmowanych przez rządy poszczególnych krajów.

W celu dokonania oceny, na ile recesja miała wpływ na dzieci, porównano sytuację dzieci żyjących na średnim poziomie do sytuacji najuboższych dzieci w łańcuchu dystrybucji dochodu. Oceniony został także wpływ recesji na dzieci żyjące w grupach szczególnie zagrożonych obejmujących między innymi emigrantów, samotnych rodziców, bezrobotnych rodziców. Oceniono również wpływ recesji na dzieci w porównaniu do jej wpływu na całość społeczeństwa, jak również na inne tradycyjnie zagrożone grupy społeczne, np. osoby starsze.

Wpływ recesji na najuboższych

Od roku 2008 sytuacja najuboższych dzieci uległa pogorszeniu w większości krajów objętych badaniem. Wskaźnik luki dochodowej (patrz Wykres 7) obrazuje głębokość tego zjawiska poprzez dokonanie pomiaru dystansu pomiędzy granicą ubóstwa a medianą dochodu osób pozostających poniżej tej granicy, wyrażonego jako procent granicy ubóstwa.

Wykres 7 Zmiana poziomu luki dochodowej versus zmiana liczebności (2008–2012)

Źródło: Eurostat dane „zakotwiczone” dla liczebności; EU-SILC dane „zakotwiczone” dla luki dochodowej.

Ramka 3 Kryzys w Grecji widziany oczami dzieci

Wskaźniki omówione w niniejszym raporcie nie odzwierciedlają w pełni poglądu dzieci na zmiany zachodzące w ich życiu. Aby spojrzeć na to zagadnienie z perspektywy dzieci, zleciliśmy wczesną analizę ostatniego badania nad zachowaniami zdrowotnymi młodzieży szkolnej HSBC (2014 rok) dotyczącego zachowań 11-, 13- i 15-letnich uczniów w Grecji, jednym z krajów, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był największy. Wyniki są niezwykle pouczające.

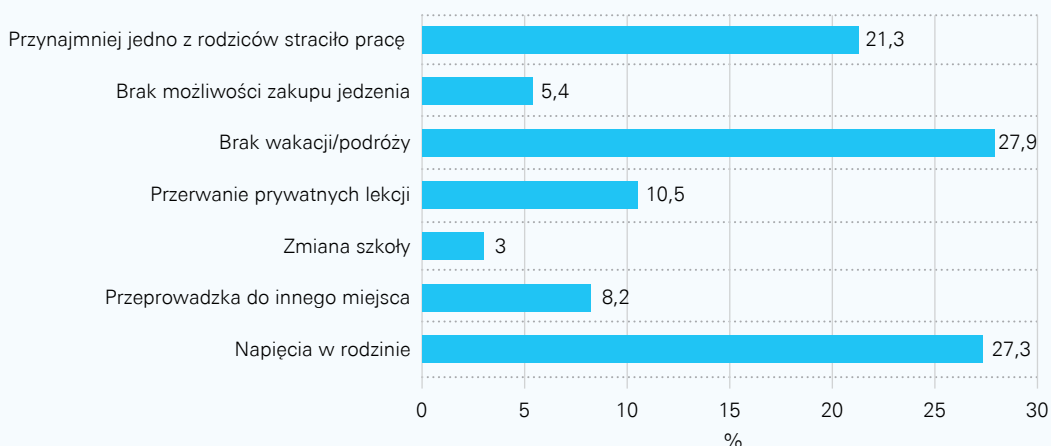
Pomimo wszelkich starań podejmowanych przez rodziny, aby chronić swoje potomstwo przed najgorszymi konsekwencjami recesji, uczniowie w Grecji pokazali, iż są wysoce świadomi problemów, które mają na nich bezpośredni wpływ. Liczba uczniów, którzy określili sytuację ekonomiczną ich rodziny jako „niezamożna”, podwoiła się z 7,2 procent w roku 2006 do 14,5 procent w roku 2014. Więcej uczniów stwierdziło, iż sytuacja gospodarcza obszaru, na którym mieszkają, pogorszyła się (z 22,2 procent do 29,5 procent w tym samym okresie).¹ W roku 2014 więcej niż jedno na pięć dzieci zgłosiło, iż przynajmniej jedno z rodziców straciło pracę, 5 procent stwierdziło, że ich rodzin nie stać na kupno jedzenia, a prawie 30 procent, iż rodzina przestała wyjeżdżać

na wakacje (patrz *Wykres 8*). Mniej więcej jeden na dziesięciu uczniów musiał przestać pobierać prywatne lekcje lub musiał przeprowadzić się do innego miejsca lub do domu krewnych, a 3 procent przeniosło się ze szkół prywatnych do szkół państwowych.

Dzieci, które wzięły udział w sondażu, dostrzegały także inne konsekwencje recesji, takie jak zwiększony poziom stresu u rodziców w związku ze spadkiem dochodów lub utratą pracy. Wydarzenia te wpływają na relacje w rodzinie, co podkreślała duża liczba dzieci (aż 27 procent) z tych, które zgłaszały istnienie napięć i przemocy w rodzinie. Odsetek dzieci, które zgłaszały zadowolenie z relacji w rodzinie, spadł o 3 procent pomiędzy rokiem 2006 a 2014. Co do całkowitego zadowolenia z życia, liczba dzieci wskazujących na wysoką jakość życia spadła o prawie 10 procent w tym samym okresie.

¹ Kokkevi, A., M. Stavrou, E. Kanavou and A. Fotiou. 'The Repercussions of the Economic Recession in Greece on Adolescents and their Families', Innocenti Working Paper No. 2014-07, UNICEF Office of Research, Florencia, 2014

Wykres 8 Postrzeganie przez dzieci skutków kryzysu w Grecji

Źródło: badanie HBSC 2014

W przypadku dzieci, procent ten wzrasta wraz z pogłębianiem się recesji w krajach bardziej nią dotkniętych. Luka dochodowa jest większa w krajach, w których poziom ubóstwa wzrósł najbardziej, co oznacza, że ubóstwo w tych krajach ma szerszy zasięg i jest bardziej intensywne. W Grecji i Hiszpanii ubogie dzieci w 2013 roku znajdowały się znacznie niżej względem granicy ubóstwa, niż miało to miejsce w roku 2008. Można zauważyć, że ta forma dyskryminacji zwiększyła się w niektórych krajach, w których całościowy poziom ubóstwa dzieci obniżył się tak jak np. w Belgii czy Słowacji, co sugeruje, iż zmiany podatkowe oraz transfery, które miały wesprzeć najuboższe dzieci, okazały się być względnie nieskuteczne.

Wpływ recesji na najbardziej zagrożonych

Omówione powyżej trendy dotyczące ubóstwa mogą maskować

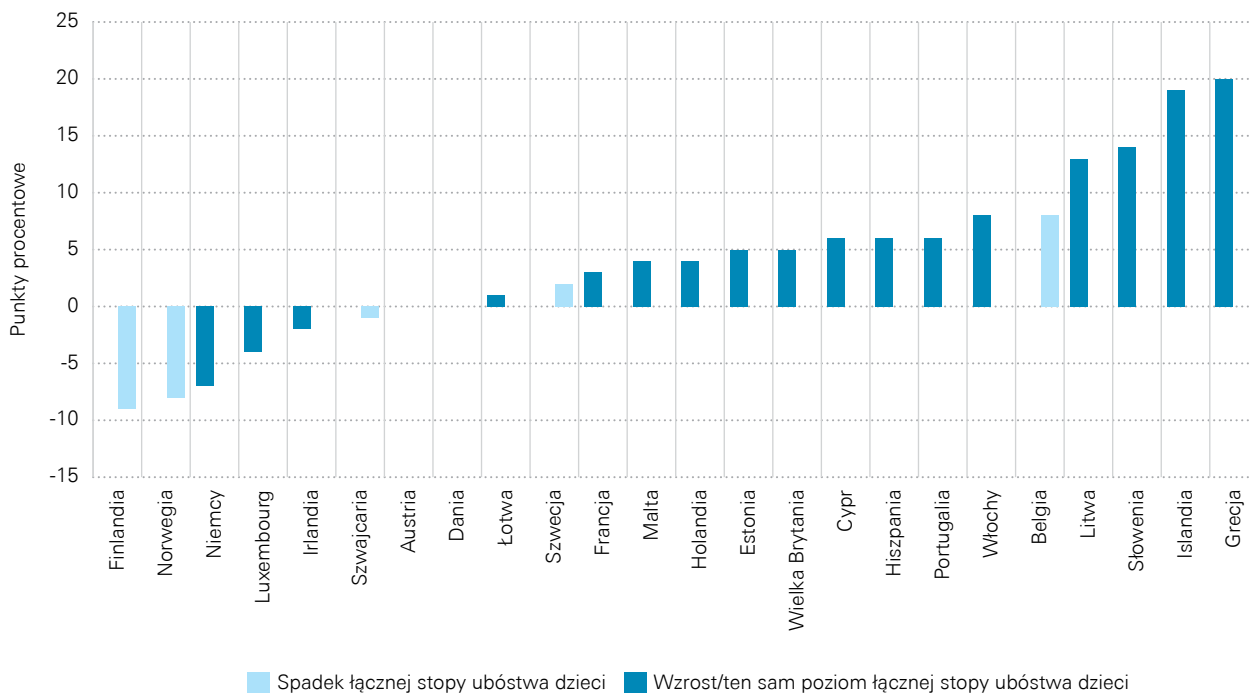
sytuację dzieci szczególnie zagrożonych takich jak: dzieci bezrobotnych rodziców, samotnych rodziców, dzieci z rodzin wielodzietnych oraz z rodzin emigrantów. Ich pogarszająca się sytuacja życiowa została omówiona w *Raport Card 10*, który apelował o podjęcie działań i opracowanie polityki ochronnej.¹⁸ Najnowsze dane pokazują, że grupy te stale pojawiają się w statystykach dotyczących skrajnych form ubóstwa. Bardziej niż kiedykolwiek dotąd potrzebują one specjalnego podejścia i świadczeń, które niestety najczęściej jako pierwsze są wykreślane z budżetu podczas kryzysu finansowego.

Wykres 9 wskazuje, iż w Europie wpływ recesji na dzieci w rodzinach emigrantów był¹⁹ często większy niż na dzieci z gospodarstw domowych nie-emigrantów. W wielu krajach europejskich poziom ubóstwa dzieci росł szybciej (lub spadał wolniej) w przypadku dzieci z rodzin

emigrantów niż w przypadku pozostałych dzieci. Najlepszym przykładem jest Grecja, gdzie poziom ubóstwa wzrósł o 35 punktów procentowych w przypadku dzieci z rodzin emigrantów, w porównaniu do 15 punktów procentowych w odniesieniu do pozostałych dzieci. W Islandii stopa ubóstwa wśród dzieci z rodzin emigrantów wzrosła o 38 punktów procentowych, czyli dwukrotnie więcej niż w przypadku pozostałych gospodarstw domowych. Wniosek z tego, iż w tych dwóch krajach, gdzie poziom ubóstwa dzieci wzrósł najbardziej, dzieci z rodzin emigrantów ucierpiały niewspółmiernie mocniej.

Inne grupy dzieci, które poniosły większy ciężar recesji obejmują dzieci wychowywane przez jednego z rodziców, dzieci z gospodarstw domowych bez pracy oraz dzieci z rodzin wielodzietnych.

Wykres 9 Różnica bezwzględna w „zakotwiczonej” zmianie poziomu ubóstwa (2008–2012) pomiędzy dziećmi w gospodarstwach domowych emigrantów a pozostałymi dziećmi w Europie (punkty procentowe)

Źródło: EU-SILC

Uwaga: Dane za rok 2011 wykorzystano dla Belgii i Irlandii. Pominięto kraje o niewystarczającej liczbie gospodarstw domowych emigrantów z dziećmi. Słupki obrazują zmiany ubóstwa bezwzględne, przy czym wartości dodatnie wskazują na pogorszenie sytuacji dzieci w gospodarstwach domowych emigrantów w stosunku do innych dzieci.

Pośród 30 krajów europejskich, największe nierówności we wpływie recesji na dzieci odnotowano w Grecji. Podobną tendencję zauważono w Islandii w odniesieniu do dzieci bezrobotnych rodziców oraz dzieci wychowywanych samotnie przez ojca lub matkę. Jednakże w niektórych krajach o najwyższych poziomach ubóstwa dzieci udało się je obniżyć wśród najbardziej zagrożonych gospodarstw domowych, takich jak samotni rodzice – Cypr, Czechy, rodziny bezrobotne – Belgia i Wielka Brytania oraz duże rodziny – Litwa i Hiszpania.

Takie mieszane trendy obserwuje się także w niektórych krajach poza Unią Europejską i OECD. Na przykład, w Izraelu w rodzinach, gdzie dziecko jest wychowywane przez jednego rodzica, poziom ubóstwa dzieci wzrósł, pomimo, że spadł on nieznacznie w odniesieniu do rodzin pełnych. Zupełnie inaczej wyglądała sytuacja w Kanadzie i Japonii. W krajach tych obniżył się całkowity

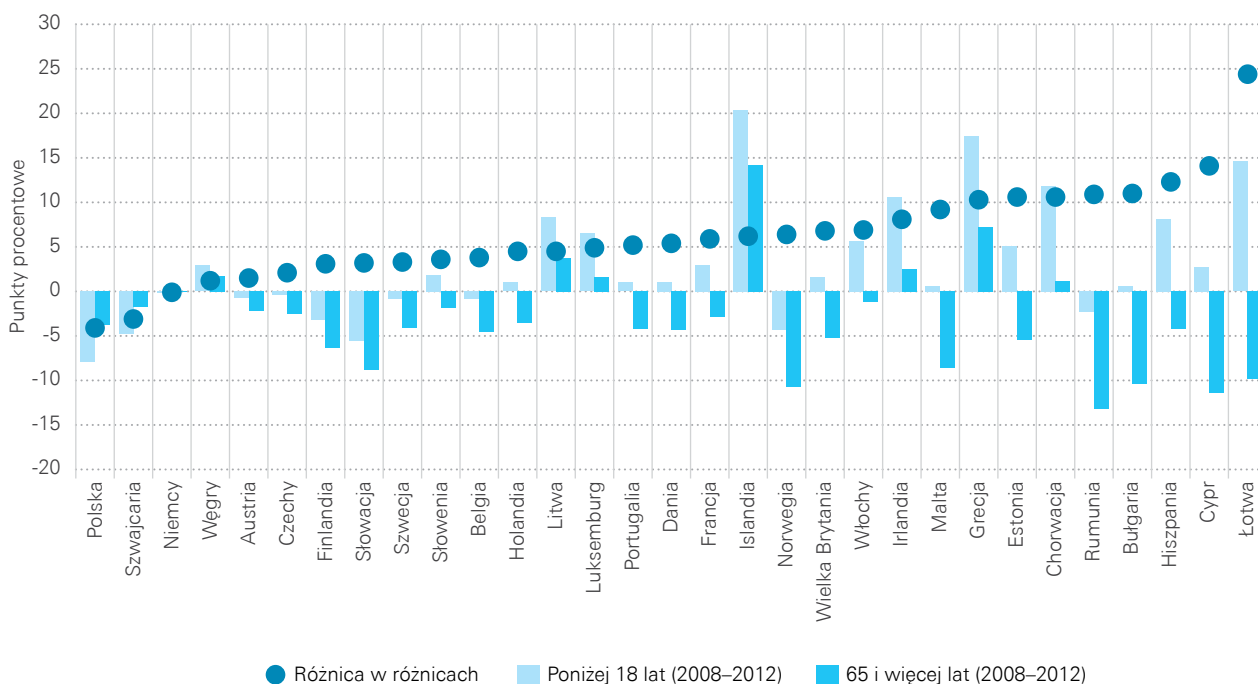
poziom ubóstwa dzieci, jednak pomimo szybszego spadku stóp ubóstwa dzieci w rodzinach samotnych rodziców i tak pozostały one na zdecydowanie wyższym poziomie niż te w rodzinach pełnych. Dane te wskazują, że warunki gospodarcze mają większy wpływ na dzieci wychowywane w rodzinach samotnych rodziców niż na pozostałe.

Wpływ recesji na dzieci versus wpływ na pozostałe grupy

Innym podejściem przyjmowanym w celu dokonania oceny wpływu recesji na dzieci jest porównanie liczby dzieci żyjących w ubóstwie do całej populacji. W wielu krajach gospodarstwa domowe zostały dotknięte większym wzrostem ubóstwa i deprivacji materialnej niż średnia krajowa. W połowie analizowanych krajów europejskich, poziom ubóstwa rósł szybciej (lub spadał wolniej) w przypadku dzieci niż w przypadku całej populacji.

Analiza wskazuje, że osoby starsze, choć również bardziej zagrożone, radziły sobie lepiej niż młodzi ludzie. Wykres 10 przedstawia osoby poniżej 18. roku życia i powyżej 65. roku życia zagrożone ubóstwem w latach 2008–2012. Niebieskie kropki obrazują zmianę poziomu ubóstwa wśród dzieci w stosunku do zmiany poziomu ubóstwa wśród osób starszych w tym samym okresie, przy czym wartości dodatnie wskazują, że sytuacja dzieci pogorszyła się w porównaniu z sytuacją osób starszych. We wszystkich z wyjątkiem trzech z 31 analizowanych krajów, stopa ubóstwa rosła szybciej (lub spadała wolniej) w przypadku młodych ludzi niż ludzi starszych (wartości dodatnie dla niebieskich kropek).

Wykres 10 Różnica bezwzględna w „zakotwiczonej” zmianie poziomu ubóstwa (2008–2012) pomiędzy dziećmi a osobami starszymi (punkty procentowe)

Źródło: Eurostat (ostatnia aktualizacja 14.07.2014 r.)

Uwaga: Zobrazowano według różnicy w „zakotwiczonej” wzroście stopy ubóstwa pomiędzy dziećmi a populacją. W roku 2012 nastąpiła przerwa w danych dla Austrii i Wielkiej Brytanii

W 24 z 31 krajów wystąpiła tendencja spadkowa w odniesieniu do liczby osób zagrożonych ubóstwem wśród ludzi starszych, podczas gdy poziom ubóstwa dzieci wzrósł w 20 krajach. W ośmiu krajach, różnica w zmianach poziomu ubóstwa pomiędzy tymi dwiema grupami przekracza 10 punktów procentowych. Liczby te sugerują, iż system ochrony ludzi starszych

działa w miarę sprawnie, w przypadku zaistnienia takiej potrzeby. Niestety, nie można tego powiedzieć o dzieciach.

Pokolenie utraconych możliwości

Bezrobocie wśród młodzieży i młodych ludzi jest niezwykle ważnym i długoterminowym skutkiem

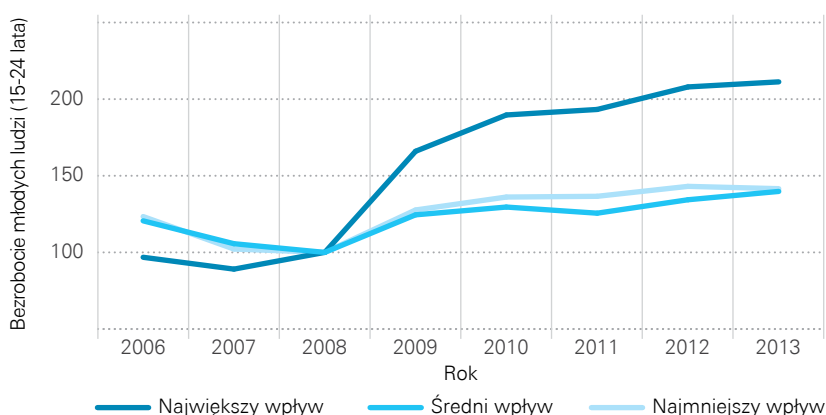
recesji. Bezrobocie oraz zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy tej grupy osiągnęły w wielu krajach niepokojące rozmiary.

Oprócz danych przedstawionych w Tabeli 2 (patrz Część 2), niniejszy Raport dokonuje analizy kluczowych wskaźników rynku pracy w odniesieniu do młodych ludzi, w tym najnowszych danych dotyczące samooceny. To jest historia pokolenia utraconych możliwości, przy czym dalsze zaniechanie podjęcia odpowiednich działań w tym zakresie będzie wiązało się z wysokimi kosztami społecznymi.

Epidemia bezrobocia młodych ludzi

Wykresy 11, 12 i 13 obrazują poziom zatrudnienia młodych ludzi w okresie recesji, co Wysoki Komisarz ONZ ds. Praw Człowieka Nils Muižnieks nazywa „patologią kryzysu”.²⁰ W latach 2008–2013 poziom bezrobocia w grupie młodych ludzi w wieku 15–24 lata wzrósł we wszystkich z wyjątkiem siedmiu z 41 krajów objętych niniejszym Raportem.

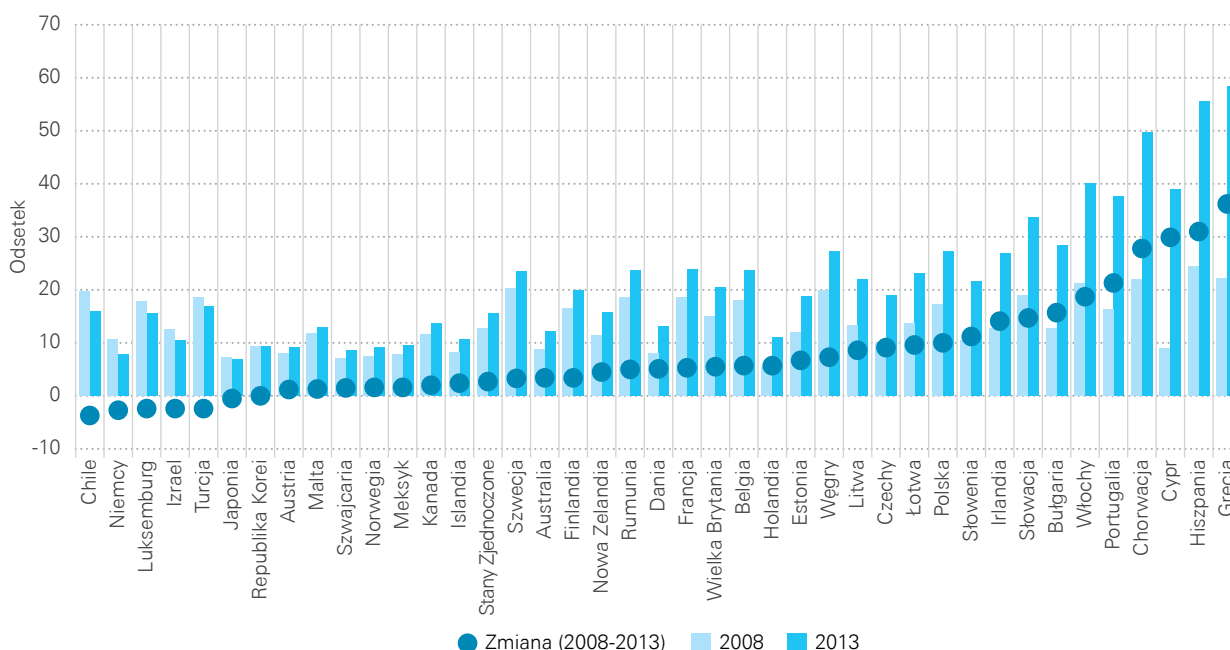
Wykres 11 Bezrobocie młodych ludzi (15–24 lata) (w zależności od wpływu recesji)

Źródło: Eurostat

Uwagi: Bezrobocie długoterminowe (12 lub więcej miesięcy) wśród młodych ludzi w wieku 15–24 lata. Brak danych dla Cypru, Danii, Finlandii, Islandii, Litwy, Szwecji (2006); Luksemburga (2007 i 2009) Zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy: „mimowolni” pracownicy na czas określony, 15–24 lata, procent aktywnej populacji. Brak danych dla Bułgarii, Estonii, Węgier, Islandii, Litwy i Luksemburga Zatrudnienie tymczasowe: Pracownicy tymczasowi (15–24 lata) jako procent łącznej liczby pracowników (15–24 lata)

Wykres 12 Zmiana stopy bezrobocia młodych osób (15–24 lata), 2008–2013

Źródło: Eurostat; OECD. Stat

Wyróżniają się cztery kraje, w których wzrost przekroczył 25 punktów procentowych. Są to Chorwacja, Cypr, Grecja i Hiszpania.

Bezrobocie młodych ludzi w tych krajach spadało równomiernie w latach 2004/2005–2007/2008.

Recesja, niestety, odwróciła tę tendencję.

W Grecji i Hiszpanii problem ten jest szczególnie widoczny.

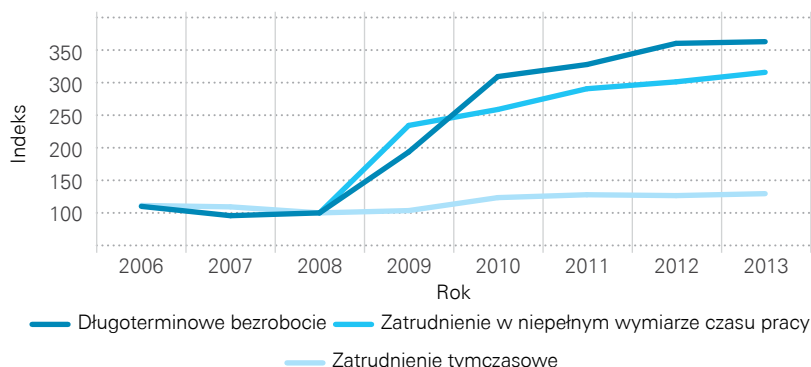
Bezrobocie wśród młodych ludzi w wieku 15–24 lata wzrosło, z uprzednio już wysokiego poziomu powyżej 20 procent, do ponad 50 procent w roku 2013. Połowa z młodych ludzi poszukujących pracy pozostaje bezrobotna. Kraje, w których tak duży procent młodych ludzi pozostaje bez pracy, borykają się z nadzwyczajnymi wyzwaniami, takimi jak zapewnienie równowagi krajowemu systemowi emerytalnemu. Co do zasady, bezrobocie młodych ludzi ewoluuje równolegle do bezrobocia ludzi dorosłych, ale zdarzają się wyjątki: we Włoszech w grupie młodych ludzi w wieku 15–24 lata poziom bezrobocia wzrósł prawie czterokrotnie w stosunku do grupy wiekowej 25–54 lata.

Zbyt wielu młodych ludzi nie uczy się, nie pracuje i nie doszkala

Jako narzędzie do pomiaru rynku pracy młodych stopy bezrobocia mają znaczne ograniczenia, ponieważ pomijają one osoby nieaktywne z ekonomicznego punktu widzenia. Poprzez badania gromadzone są dane na temat młodych ludzi, którzy nie uczą się, nie pracują i nie doszkalają. Wskaźnik NEET obejmuje zarówno młodych ludzi poszukujących pracy (bezrobotni), jak i tych, którzy pracy nie szukają (bierni). Wskaźnik pozwala na pomiar odsetka populacji młodych, którzy nie mogą zaistnieć na rynku pracy i edukacji, a także tych, którzy są zniechęceni i niezaangażowani.

W niektórych krajach, w tym w Meksyku i Turcji, wysokie wskaźniki bierności zawodowej wydają się wynikać z dużej liczby młodych kobiet zakładających rodziny.²¹ W krajach, w których wskaźnik

Wykres 13 Trendy w zatrudnieniu młodych w niepełnym wymiarze czasu pracy, zatrudnieniu tymczasowym oraz długoterminowym bezrobociu w krajach, na które recesja miała największy wpływ

Źródło: Eurostat

Uwagi: Bezrobocie długoterminowe (12 lub więcej miesięcy) wśród młodych ludzi w wieku 15–24 lata. Brak danych dla Cypru, Danii, Finlandii, Islandii, Litwy, Szwecji (2006); Luksemburga (2007 i 2009). Zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy: „mimowolni” pracownicy na czas określony, 15–24 lata, procent aktywnej populacji. Brak danych dla Bułgarii, Estonii, Węgier, Islandii, Litwy i Luksemburga. Zatrudnienie tymczasowe: Pracownicy tymczasowi (15–24 lata) jako procent łącznej liczby pracowników (15–24 lata).

NEET wzrósł najbardziej, czyli na Cyprze i w Grecji, zmiana ta została zdominowana wzrastającym poziomem bezrobocia młodych. W takich krajach jak Łotwa i Litwa (które odnotowują umiarkowany wzrost wskaźnika NEET) oraz Słowacja i Hiszpania (w których wzrost był wyższy) wzrost był również skutkiem rosnącego poziomu bezrobocia młodych ludzi, mimo równoczesnego spadku poziomu bierności. Dla kontrastu, w Rumunii wzrost wskaźnika NEET został zdominowany wzrostem poziomu bierności. W Turcji kolosalny spadek wskaźnika NEET wynikał prawie w stu procentach ze spadku poziomu bierności.

Niestety, nawet jeżeli stopy bezrobocia i bierności zawodowej spadają, rzadko oznacza to, że młodzi ludzie znajdują stabilną i rozsądnie opłacaną pracę (patrz *Wykres 13*). W grupie wiekowej 15–24 lata w krajach bardziej narażonych na skutki recesji, odsetek osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy lub osób bezrobotnych potroił się. Umowy zlecenia w pełnym wymiarze czasu pracy zawierane z młodymi ludźmi stały się

bardziej popularne, przyczyniając się tym samym do niestabilności rynku pracy. Wzrost wskaźników bezrobocia długoterminowego (12 lub więcej miesięcy) w krajach bardziej narażonych na skutki recesji wynika przede wszystkim z poziomu bezrobocia młodych ludzi.

Rynek pracy dla młodzieży i młodych ludzi był problemem jeszcze przed rokiem 2008, a recesja tylko go zintensyfikowała dla całego pokolenia. Nie możemy nie doceniać znaczenia tych trendów. Długi okres zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy lub bierność zawodowa mogą mieć trwały wpływ na bezpieczeństwo finansowe danej osoby, nawet przez całe jej życie. Mogą zniszczyć plany kariery, zredukować oczekiwania i prowadzić do demoralizacji. W przypadku całych społeczeństw, oznaczają one wzrost zapotrzebowania na świadczenia socjalne, spadek poziomu składek wpłacanych do systemu ubezpieczeń społecznych oraz erozję spójności społecznej.²²

Podsumowanie

Wielka Recesja miała największy wpływ na tych najsłabszych i dla nich trwała najdłużej. W tej części Raportu przedstawiono wiele wzajemnie przenikających się płaszczyzn, na jakich kryzys miał negatywny wpływ na dzieci, podczas gdy innych, takich jak osoby starsze, zdołano ochronić przed jego druzgoczącymi skutkami.

Wskazano, jak wiele krajów odnotowało znaczny wzrost poziomu deprivacji materialnej dzieci (możliwie najlepszego długoterminowego miernika poziomu ubóstwa) oraz podkreślono długofalowe ryzyko wejścia na rynek pracy w okresie recesji.

Niestety, z każdego punktu widzenia jest to zniechęcający zwrot w pozytywnych trendach w zakresie konsolidacji praw młodych ludzi. Postęp, który dokonał się

w ostatnich 50 latach w obszarze edukacji, zdrowia i ochrony społecznej, jest obecnie zagrożony.

Nadal są jednak pewne oznaki nadziei. Osiemnaście krajów objętych analizą w niniejszym Raporcie zdołało ograniczyć lub nawet zredukować poziom ubóstwa dzieci związany z gospodarczymi zaburzeniami. Cztery z tych krajów zredukowały również przepaść pomiędzy ubogimi i najuboższymi dziećmi. Pomimo recesji, w kilku krajach uniknięto nieproporcjonalnego poziomu bezrobocia wśród młodych ludzi, a w wielu innych publiczne i prywatne systemy bezpieczeństwa socjalnego okazały się być skuteczne w czasie, gdy były najbardziej potrzebne. Nic nie jest nieuniknione. W Części 4 pokazano, jakie działania podejmowały poszczególne kraje w odpowiedzi na recesję oraz jakie były konsekwencje tych działań dla dzieci.

CZĘŚĆ 4

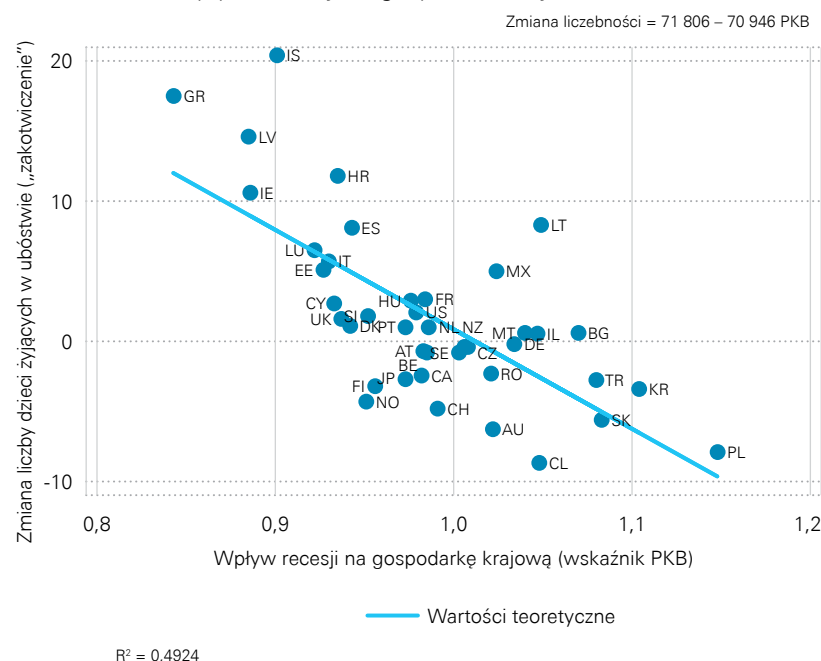
NIERÓWNOMIERNE REAKCJE

Na początku Wielkiej Recesji, niektóre z krajów były lepiej niż inne przygotowane na to, aby przetrwać kryzys gospodarczy, a niektóre już wcześniej wprowadziły odpowiednie środki ochrony socjalnej. Reakcje i działania podejmowane przez rządy w odpowiedzi na kryzys miały ogromne znaczenie. Poziom ubóstwa wzrósł w wielu krajach, ale kilka z nich odnotowało jego spadek. Recesja miała zasięg globalny, ale nie przyniosła głębokiego kryzysu dla dzieci we wszystkich krajach.

Wykres 14 przedstawia porównanie zmian w poziomie ubóstwa dzieci w stosunku do zmian wartości Produktu Krajowego Brutto w danym kraju. Na 41 objętych wykresem krajów UE/OECD, kraje, w których wpływ recesji na gospodarkę krajową był największy, odnotowały największy wzrost poziomu ubóstwa. Jednak dokładniejsze przyjrzenie się tym statystykom pozwala stwierdzić, że choć poziom ubóstwa wzrósł w większości krajów, to część z nich zarejestrowała jego spadek. W Chorwacji i na Cyprze, krajach o podobnej sytuacji gospodarczej, wpływ recesji na warunki i jakość życia dzieci był zdecydowanie różny. Litwa i Meksyk odnotowały wzrost gospodarczy (dynamiczny), jednak wskaźniki ubóstwa dzieci pogorszyły się.

W niniejszej części poświęcono uwagę rodzajom działań podejmowanych przez rządy w odpowiedzi na recesję w ciągu ostatnich pięciu lat oraz przedstawiono kilka wniosków dotyczących okresu bezpośrednio poprzedzającego recesję. Jest to niezbędne po to, aby zrozumieć, jak poszczególne rządy reagowały na recesję i, co ważniejsze, jakie działania podejmowane przez

Wykres 14 Zmiana liczby dzieci żyjących w ubóstwie („zakotwiczenie”) w stosunku do wpływu recesji na gospodarki krajowe

Źródło: Patrz źródła danych: Tabela 1 na str. 44 dotycząca zmian w poziomie ubóstwa („zakotwiczenie”); IMF World Economic Outlook
Uwaga: Oś x obrazuje wpływ recesji na gospodarki krajowe z wykorzystaniem wskaźnika PKB z lat 2007–2012. Oś y obrazuje zmiany w poziomie ubóstwa dzieci w latach 2007–2012 (wartości dodatnie wskazują na wzrost).

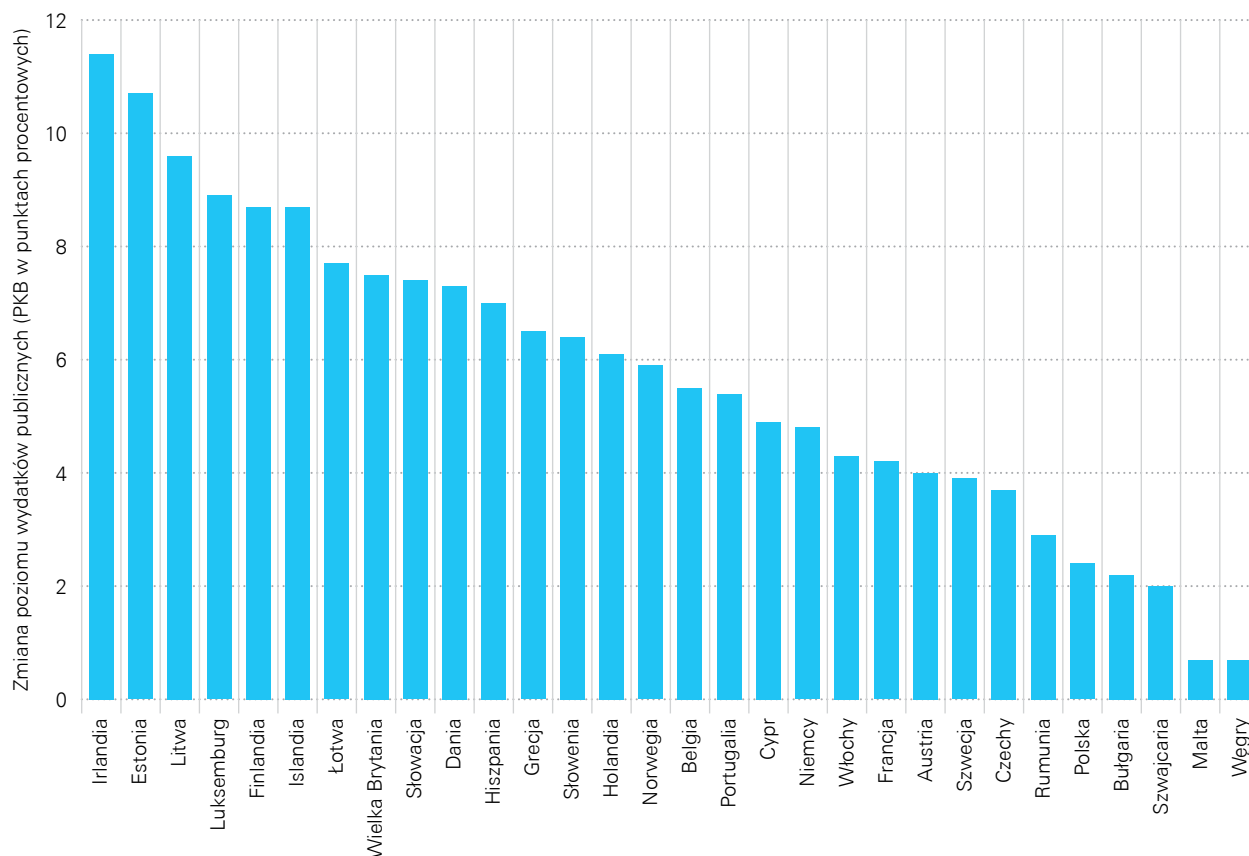
niektóre z nich sprawiły, że wskaźniki ubóstwa dzieci nie pogorszyły się (a nawet poprawiły).

Ile wydawano i jak

Na początku recesji poziom ubóstwa dzieci był niższy w krajach o wyższym poziomie wydatków publicznych na rodziny i dzieci – co nie było zaskoczeniem. W okresie recesji oczekiwano, iż bogate kraje zwiększą poziom wydatków na ochronę socjalną. Wiele z nich tak zrobiło.²³ W tych państwach zdrowie i warunki życia obywateli, szczególnie tych potrzebujących wsparcia finansowego i socjalnego, były chronione dzięki dotacjom,

programom pomocy bezrobotnym, emeryturom i innym świadczeniom. Podczas recesji świadczenia te działają jako antycykliczne stabilizatory gospodarki.

Oprócz tego, kraje OECD oraz wiele innych krajów przyjęło pakiety stymulacyjne we wstępnej fazie recesji, powodujące wzrost wydatków publicznych (patrz Wykres 15). Wraz z przedłużającą się recesją, przychody krajowe spadały, a deficyt rósł znacząco w wielu z nich. Zwiększona presja ze strony rynków finansowych zmusiła wiele rządów do cięć budżetowych. Negatywny zwrot w strefie Euro był szczególnie gwałtowny.

Wykres 15 Zmiana poziomu wydatków publicznych w latach 2007–2009

Źródło: Eurostat

Podczas gdy Europa ograniczała wydatki, Chile, Japonia, Republika Korei oraz Stany Zjednoczone utrzymały politykę ekspansywną w celu wsparcia swoich gospodarek. Norwegia była jedynym wyjątkiem w Europie, podczas gdy Szwecja i Szwajcaria wdrożyły środki konsolidacyjne o wartości niższej niż 0,5 procenta PKB.

W krajach, które podjęły podobne wysiłki w zakresie polityki fiskalnej i które były podobnie narażone na recesję (patrz *Ramka 1* w Części 3 dotyczącej kryteriów wpływu recesji na gospodarkę), wpływ wydatków miał niejednorodny charakter.

Ocena działań podejmowanych przez poszczególne kraje sugeruje, iż ich skuteczność była związana z początkowym zakresem działań

oraz rozmiarem i strukturą podejmowanych przez rząd kroków. Dzięki wypłatom gotówkowym na rzecz najuboższych rodzin z dziećmi zdołano ochronić najbardziej zagrożone rodziny i jednocześnie stymulować gospodarkę. Przykładami są:

» Chile i Meksyk odnotowały nadzwyczajną poprawę warunków ekonomicznych i socjalnych w ostatniej dekadzie poprzedzającej kryzys, jednakże w latach 2008–2009 wystąpiły tam znaczne spadki w obrotach handlowych związane z recesją. Chile, które posiadało większe możliwości fiskalne, wydało dwa razy więcej niż Meksyk na pakiet stymulacyjny, wspierając rodziny z dziećmi poprzez rozwój istniejących programów ochrony społecznej, zwiększanie transferów

na rzecz najuboższych rodzin z dziećmi oraz podjęcie odpowiednich kroków dotyczących rynku pracy, takich jak na przykład ubezpieczenie od bezrobocia. Meksyk wprowadził podobny pakiet stymulacyjny we wczesnych latach recesji, jednakże pogarszająca się sytuacja fiskalna doprowadziła kraj do podjęcia procesu konsolidacji na początku roku 2010.

» W Australii wzrost wydatków na rodziny miał bardziej pozytywny wpływ niż ambitne cięcia podatkowe wprowadzone w Nowej Zelandii, gdzie poziom ubóstwa i nierówności pozostał bez zmian (patrz *Ramka 4*).

Ramka 4 Pakiet stymulacyjny dla gospodarstw domowych w Australii

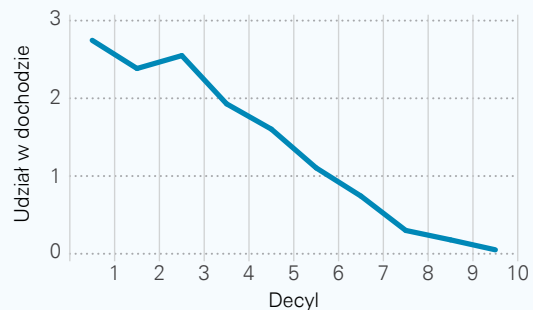
Podobnie jak większość państw OECD, Wielka Recesja dotknęła także Australię. Jednak w przeciwieństwie do wielu innych krajów, Australia zdołała ochronić rodziny w ramach strategii naprawy gospodarki. Jednym z najważniejszych czynników była stymulacja fiskalna wynosząca powyżej 4 procent PKB (ruch ten ułatwił fakt, iż Australia posiadała niezbędne zasoby fiskalne). Część pakietu stymulacyjnego miała na celu wsparcie rodzin w trudnej sytuacji ekonomicznej oraz utrzymanie ich poziomu konsumpcji. W szczególności, pakiety stymulacyjne dla gospodarstw domowych z roku 2009 obejmowały trzy podstawowe jednorazowe wypłaty: premia podatkowa dla pracujących Australijczyków wypłacana uprawnionym podatnikom, premia na powrót do szkoły oraz premia dla rodzin, w których tylko jedna osoba dorosła jest zatrudniona. Wypłaty te były przeznaczone dla rodzin z dziećmi o niskim i średnim poziomie dochodów.

Jak wskazuje *Wykres 16*, premia dla rodzin, w których tylko jedna osoba dorosła jest zatrudniona, oraz premia na powrót do szkoły miały znacznie bardziej progresywny charakter niż premia podatkowa. Podczas, gdy wszystkie te wypłaty zdołały ochronić ludzi od ryzyka ubóstwa, jedynie wypłaty gotówkowe przeznaczone dla rodzin z dziećmi o niskim poziomie dochodów były w stanie stymulować konsumpcję wśród najuboższych, co widać na *Wykresie 17*.

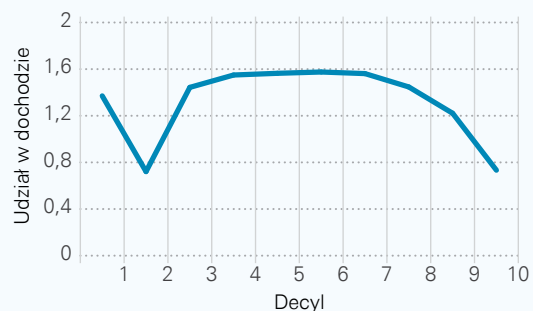
Z przykładu Australii można wyciągnąć kilka pożytecznych lekcji dla innych krajów. Po pierwsze, polityka antycykliczna odgrywa kluczową rolę w łagodzeniu negatywnych konsekwencji recesji gospodarczej. W rzeczywistości szybka reakcja rządu australijskiego ograniczyła ewentualne negatywne skutki kryzysu bez narażania wzrostu gospodarczego – PKB w Australii rósł nieprzerwanie od roku 2009. Po drugie, utrzymanie rozsądnej równowagi fiskalnej w normalnych czasach (przed recesją) daje pole manewru rządowi tak, aby ten mógł reagować skutecznie podczas kryzysu gospodarczego. Oczywiście niektóre polityki są bardziej skuteczne od innych. W tym konkretnym przypadku, wypłaty gotówkowe przeznaczone dla rodzin z dziećmi o niskimi poziomie dochodów wydają się być korzystne dla wszystkich – chronią najuboższe dzieci i stymulują konsumpcję, co ma doprowadzić do poprawy sytuacji gospodarczej.

Wykres 16 Zakres premii podatkowej dla pracujących Australijczyków, premii na powrót do szkoły oraz premii dla rodzin, w których tylko jedna osoba dorosła jest zatrudniona

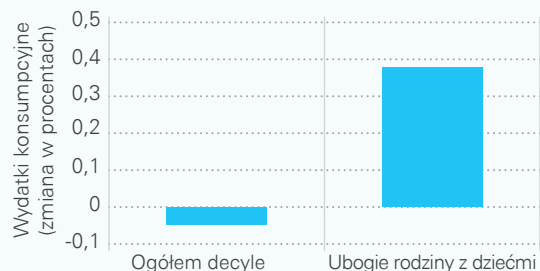
Premia na powrót do szkoły + premia dla rodzin, w których tylko jedna osoba dorosła jest zatrudniona

Premia podatkowa dla pracujących Australijczyków

Wykres 17 Wpływ premii na powrót do szkoły oraz premii dla rodzin, w których tylko jedna osoba dorosła jest zatrudniona na wydatki konsumpcyjne, zmiana procentowa pomiędzy rokiem 2008 a 2009

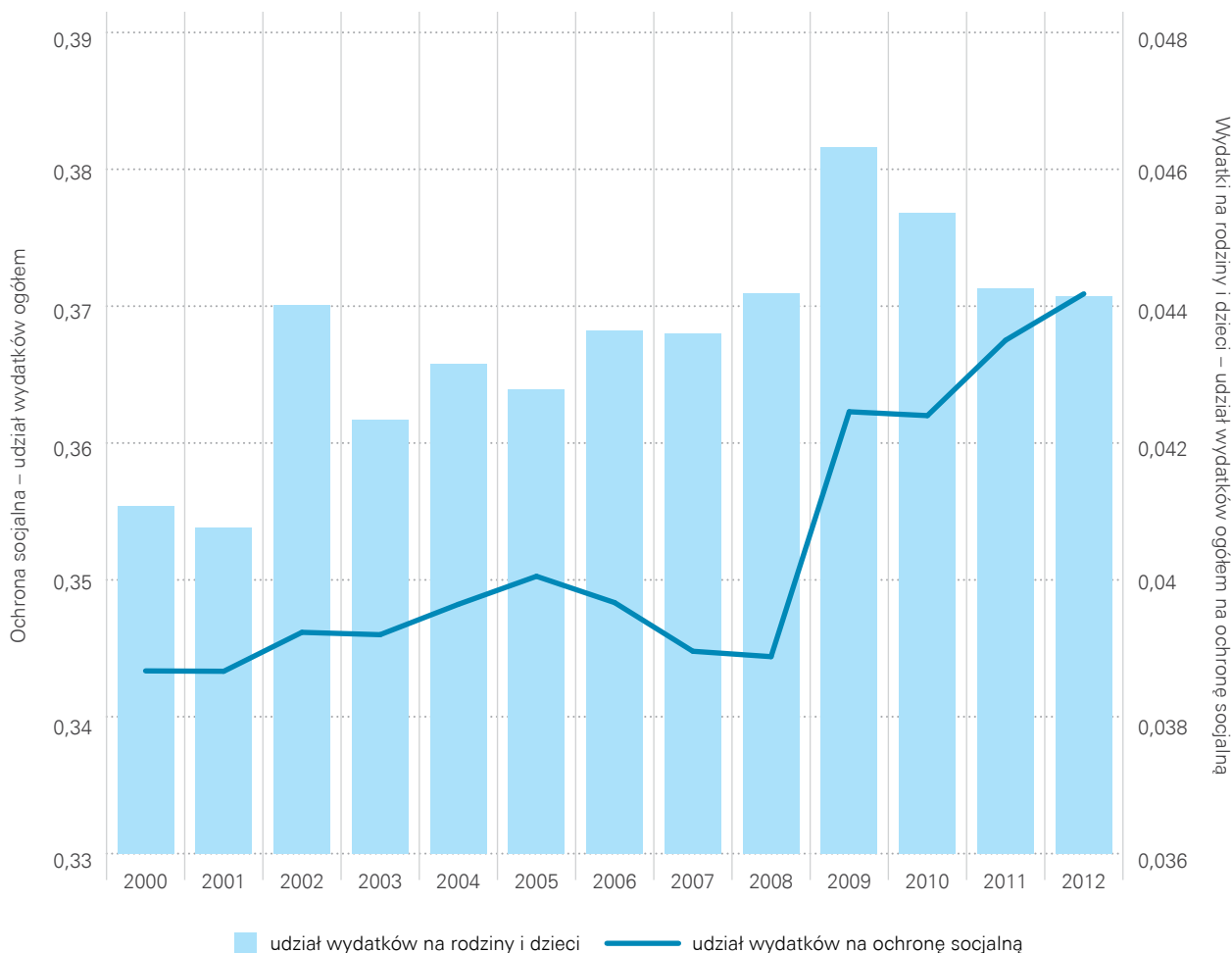
Mimo tego ucierpiała sfera wydatków socjalnych (przynajmniej w wymiarze bezwzględnym), w szczególności w odniesieniu do dzieci i rodzin. Pomimo, że recesja spowodowała zwiększone zapotrzebowanie na świadczenia dla bezrobotnych oraz emerytów, powodując w ten sposób w wielu krajach wzrost wydatków na ochronę socjalną, część wydatkowana na potrzeby rodzin i dzieci spadła w hierarchii priorytetów. Wykres 18 wskazuje, iż rok 2009 stał się punktem zwrotnym w tym zakresie, dokładnie wtedy, gdy rodziny znalazły

się pod rosnącą presją. Podczas gdy udział całkowitych wydatków socjalnych w wydatkach publicznych (linia niebieska) wyrównał się i zaczął ponownie wzrastać, udział wydatków na rodziny i dzieci (niebieskie słupki) spadał.

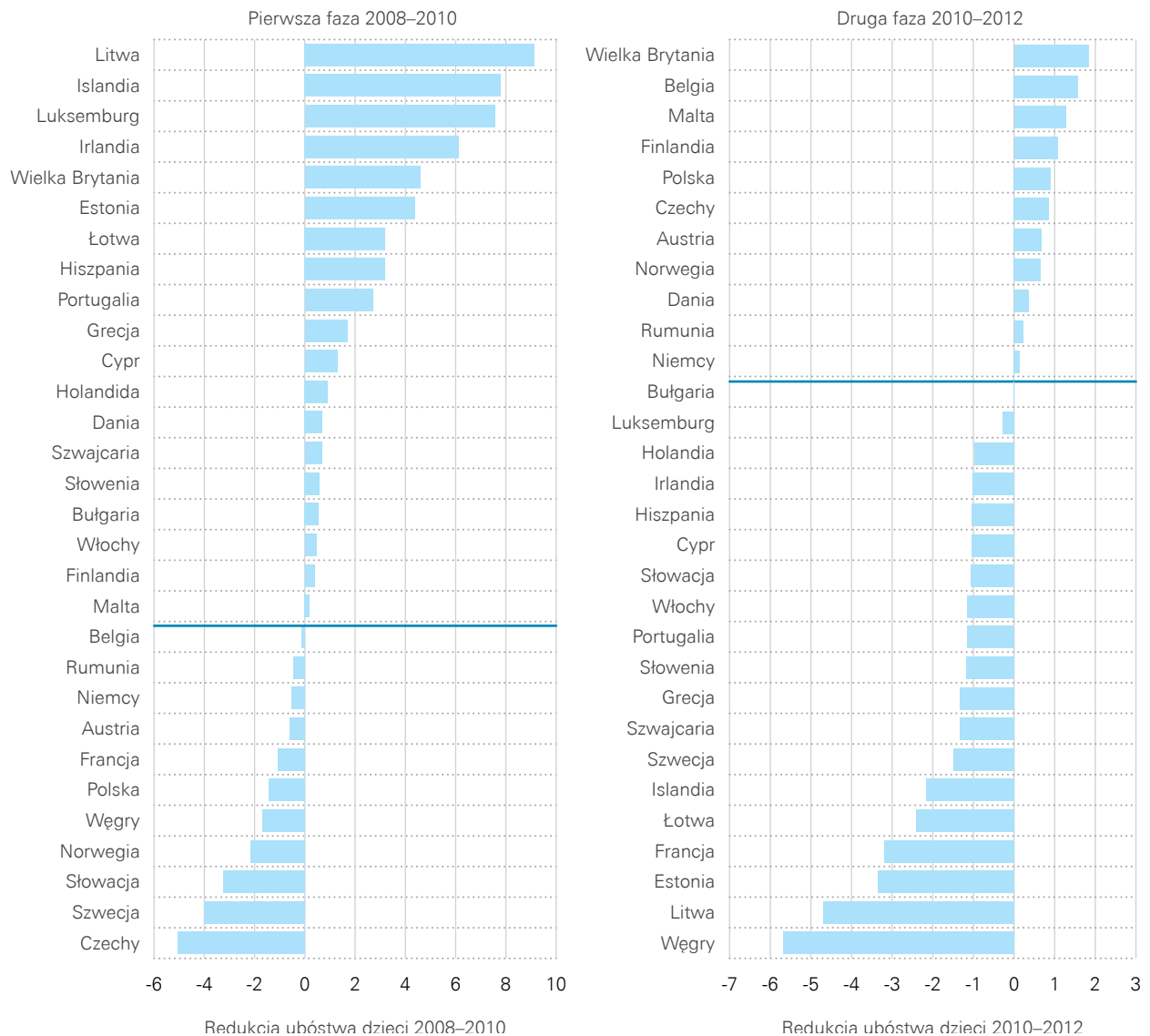
To samo dotyczyło Europy, gdzie transfery socjalne miały zróżnicowany wpływ na poziom ubóstwa dzieci (Wykres 19). We wstępnej fazie (panel lewy), 19 krajów wykazywało zdolność do obniżenia poziomu ubóstwa dzieci (lub wsparcia dochodów rodzin z dziećmi)

poprzez transfery socjalne, w porównaniu do jedynie 11 krajów w fazie drugiej (prawy panel). Interwencje w Danii, Finlandii i Wielkiej Brytanii były skuteczne i były podtrzymywane przez cały okres recesji. Jednakże w ponad jednej trzeciej krajów europejskich, w tym we Francji i na Węgrzech, zdolność rządów do obniżenia poziomu ubóstwa dzieci spadła, co przyczyniło się do pogorszenia warunków ich życia. Oznacza to, że opracowanie i wdrożenie programów socjalnych naprawę ma znaczenie.

Wykres 18 Wydatki na ochronę socjalną, udział wydatków ogółem (linia niebieska, oś lewa) oraz wydatków na rodziny i dzieci, udział wydatków ogółem na ochronę socjalną (niebieskie słupki, prawa oś)

Źródło: Eurostat

Wykres 19 Redukcja ubóstwa dzieci

Źródło: EU-SILC

Interpretacja danych – Wykres 19

Porównanie poziomu ubóstwa dzieci sprzed i po otrzymaniu wsparcia ze strony rządu wskazuje, jak skuteczne były podejmowane działania mające na celu obniżenie liczby dzieci żyjących w ubóstwie.

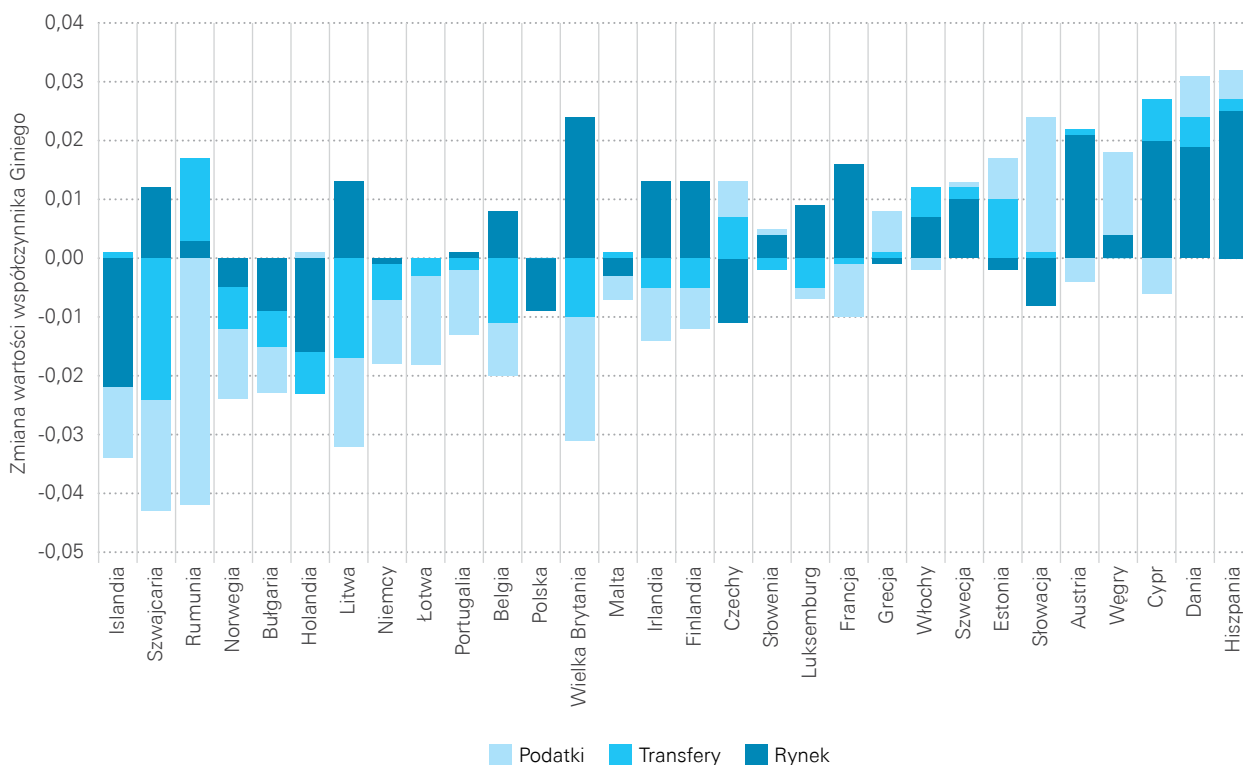
Słupki poziome wskazują, jak działania podejmowane przez rządy w odpowiedzi na kryzys gospodarczy wpłynęły na możliwości danego kraju do zapewnienia ochrony ubogich dzieci, porównując zmiany w zakresie redukcji ubóstwa dzieci po transferach socjalnych w różnych okresach: pomiędzy rokiem 2008 a 2010 (po wprowadzeniu pakietów stymulacyjnych) oraz pomiędzy rokiem 2010 a 2012 (we wczesnej fazie programów oszczędnościowych). Wartości dodatnie wskazują, że interwencje rządowe poprzez transfery socjalne miały bardziej charakter redystrybucyjny. Wartości ujemne wskazują, iż transfery socjalne stały się mniej skutecznym narzędziem redukcji ubóstwa dzieci.

Pomimo, że potrzeba dokonania cięć budżetowych w niektórych krajach (w regionie śródziemnomorskim w szczególności) była niezaprzeczalna, przejście od stymulacji do konsolidacji powiększyło nierówności. Wyraźnie widać to na Wykresie 20, który obrazuje

evolucję netto współczynnika Giniego w okresie recesji, w rozbięciu na różnorodne elementy dochodu. W wielu krajach ciężar zmian spadł na osoby osiągające najniższy poziom dochodów. Dla kontrastu, pomimo pogorszenia sytuacji fiskalnej w okresie kryzysu, Islandia

zastąpiła podatek zryczałtowany progresywną skalą podatkową i wykorzystała dodatkowy przychód na zwiększenie ochrony socjalnej, co w konsekwencji doprowadziło do spadku nierówności i obniżenia poziomu ubóstwa dzieci w latach 2012 i 2013.

Wykres 20 Wpływ dochodu, podatków i transferów socjalnych na zmiany wartości współczynnika Giniego, 2008–2012

Źródło: EU-SILC
 Uwaga: Dane dla Belgii i Irlandii dotyczą okresu 2008–2011

Interpretacja danych – Wykres 20

Współczynnik Giniego jest powszechnie stosowaną miarą nierówności społecznej od 0 (oznacza całkowitą równość), do 1 (oznacza całkowitą nierówność). Wykres 20 wskazuje, jak różne źródła dochodów (dochody prywatnego gospodarstwa domowego, podatki, transfery socjalne) wpłynęły na zmiany wartości współczynnika Giniego w latach 2008 i 2012. Słupki dodatnie wskazują, iż dane źródło dochodów zwiększyło nierówności w tym okresie. Na przykład, w Hiszpanii wszystkie trzy źródła przyczyniły się do wzrostu nierówności.

Informacje różne

Informacje przedstawione w Tabeli 1 (na kolejnej stronie), która podsumowuje ostatnie istotne zmiany w zakresie interwencji rządowych bezpośrednio dotyczących dzieci, wskazują, iż wiele krajów nie będących członkami UE i OECD, przyjęło bardziej szczerą i mniej restrykcyjną politykę wobec dzieci:

- » Od roku 2009, Chile zwiększyło świadczenia na rzecz rodzin. Polityka ta jest wynikiem realizacji zintegrowanego planu włączającego edukację, opiekę zdrowotną, a także programy integracji zawodowej dla rodziców (w szczególności matek). Celowe transfery pieniężne dla rodzin najuboższych zostały zwiększone w latach 2012 i 2014.
- » W roku 2010, Japonia przyjęła ustawę o świadczeniach dla dzieci, zwiększającą wartość i zakres świadczeń dla dzieci poniżej 15 roku życia w ramach wielosektorowego planu, mającego na celu usprawnienie odliczeń podatkowych oraz wsparcie rodzin i gospodarstw domowych rodziców samotnie wychowujących dzieci.
- » Turcja podejmuje działania w celu zintegrowania systemu ochrony socjalnej opartego na prawach. Warto zauważyć, że w roku 2012 kraj ten wprowadził powszechne ubezpieczenie zdrowotne obejmujące świadczenia zdrowotne dla wszystkich dzieci, niezależnie od dochodów rodziców czy statusu zatrudnienia.

W Unii Europejskiej wprowadzono całe spektrum reform, które przyniosły pozytywne rezultaty:

- » Bułgaria zwiększyła poziom świadczeń na dzieci oraz świadczeń urlopowych na opiekę nad dziećmi w latach 2013–2014.
- » W roku 2014 Łotwa złagodziła warunki uzyskiwania świadczeń na opiekę nad dziećmi, po redukcji świadczenia z tytułu urlopu rodzicielskiego w roku 2010.

Ramka 5 Czy kryzys dla dzieci rozpoczął się jeszcze przed rokiem 2008?

W momencie, gdy nadeszła fala Wielkiej Recesji, niektóre kraje były lepiej niż inne przygotowane do ochrony najbardziej zagrożonych grup społecznych.

Rzeczywistość pokazuje, iż „w krajach najbardziej zindustrializowanych, przynajmniej dekadę przed początkiem Wielkiej Recesji, dzieci uznano za bardziej narażone na ryzyko ubóstwa niż całą populację”, co wskazano w dokumentach bazowych dla niniejszego Raportu. „Ponadto, znaczące różnice stopnia zagrożenia ubóstwem istniały pomiędzy gospodarstwami domowymi na długo przed rokiem [2008].”ⁱ W poprzednim raporcie z tej serii pokazano, że już na początku recesji odnotowano nieakceptowalnie wysoki poziom ubóstwa i deprivacji najbardziej zagrożonych rodzin (bezrobotnych, samotnych rodziców wychowujących dzieci oraz emigrantów, a także gospodarstw domowych o niskim poziomie wykształcenia rodziców) w niektórych krajach OECD i/lub Unii Europejskiej.ⁱⁱ

W tym momencie już wiadomo, że wiele krajów, odznaczających się wysokim poziomem zagrożenia ubóstwem wśród dzieci, powinno być dążyć do wzmocnienia systemu bezpieczeństwa socjalnego w fazie dynamicznego wzrostu gospodarczego. Wydatki socjalne w krajach OECD spadały od roku 1995; tymczasowo wzrosły w pierwszej fazie recesji, ale powróciły do wcześniejszego trendu (patrz Wykres 27). Dla dzieci recesja nastąpiła po długim okresie wzrostu nierówności i koncentracji dochodu (patrz Wykres 22) – trendu, o którym niektórzy mówią, że rujnował uczciwość, redukowałam działania na rzecz spójności społecznej oraz ograniczał mobilność społeczną.ⁱⁱⁱ

ⁱ Chzhen, Y., ‘Child Poverty and Material Deprivation in the European Union during the Great Recession’, *Innocenti Working Paper No. 2014–06*, UNICEF Office of Research, Florence, 2014.

ⁱⁱ UNICEF Innocenti Research Centre, ‘Measuring Child Poverty: New league tables of child poverty in the world’s rich countries’, *Innocenti Report Card 10*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 2012.

ⁱⁱⁱ Deaton, Angus, *The Great Escape: Health, wealth and the origins of inequality*, Princeton University Press, Princeton, 2013; Wilkinson, R. and K. Pickett, *The Spirit Level: Why equality is better for everyone*, revised edition, Penguin, London, 2010; Corak, Miles, ‘Inequality from Generation to Generation: The United States in comparison’, in Robert Rycroft (ed.), *The Economics of Inequality, Poverty, and Discrimination in the 21st Century*, ABC-CLIO, Santa Barbara, CA, 2013.

Tabela 1 Najnowsze zmiany w świadczeniach rodzinnych (świadczenia na rzecz rodziny/dzieci/prodowe/ opieka nad dziećmi/ulgi i zwolnienia podatkowe)

Kraj	Rodzaj świadczenia	Rok wprowadzenia	Poziom/czas trwania świadczenia	Uprawnieni	Opis
Australia	Różne	2011–2014	+/-	-	Nowo płatny urlop rodzicielski. Wyższe rodzinne ulgi podatkowe i dodatki na dzieci w wieku od 16 do 19 lat uczęszczające do szkoły średniej w pełnym wymiarze. Czasowe zamrożenie indeksacji kwot świadczeń oraz progów dochodowych dla ulg podatkowych dla rodzin. Świadczenia porodowe (tzw. becikowe) bardziej restrykcyjne i niższe.
Austria	Rodzina	2011	-	-	Bardziej restrykcyjne dla młodych ludzi powyżej 18 roku życia. Niższe kwoty dodatków dla rodzin wielodzietnych o niskim poziomie dochodów.
Belgia	Dziecko	2013	-	-	Bardziej restrykcyjne i niższe dla młodych ludzi powyżej 18 roku życia. Cięcia dodatków na edukację dzieci.
Bułgaria	Dziecko	2013–2014	+		Wyższe dodatki na dzieci oraz świadczenia z tytułu urlopów wychowawczych.
Kanada	Urlop rodzicielski	2011		+	Płatny urlop macierzyński i urlop rodzicielski dla samozatrudnionych, spełniających określone warunki
	Ulgi podatkowe	2011	+		Dwie nowe skierowane do wąskiej grupy bezzwrotne ulgi podatkowe.
Chile	Różne	2010–2013	+	+	Wyższy dodatek rodzinny oraz świadczenie macierzyńskie (w tym nowe świadczenie od marca 2014 roku). Większe fundusze na program świadczeń gotówkowych dla rodzin najuboższych.
Chorwacja	Podatki	2012	+		Zwiększone ulgi podatkowe (w podatku dochodowym) na dzieci pozostające na utrzymaniu.
Cypr	Rodzina	2011–2012	+/-	-	Bardziej restrykcyjne i niższe świadczenia na dzieci i stypendia studenckie; nowy dodatek dla rodziców samotnie wychowujących dzieci.
Czechy	Rodzina	2011–2012		-	Zniesione świadczenie socjalne, ale podwyższone świadczenie na dzieci z niepełnosprawnością; bardziej restrykcyjne wypłaty „becikowego”.
Dania	Rodzina	2012	+	+	Zniesione kryterium liczbowe uprawnionych dzieci. Zwiększone świadczenia na dzieci z niepełnosprawnością.
		2014	+	-	Wprowadzenie progu dochodowego. Nowy dodatek dla rodziców objętych szkoleniem zawodowym.
Estonia	Rodzina	2013	+		Wyższy zasiłek na dziecko. Nowe dodatkowe świadczenie dla rodzin o niskim poziomie dochodów.
Finlandia	Rodzina	2013	-		Zamrożenie indeksacji kwot świadczenia na dzieci do roku 2015.
	Opieka nad dziećmi	2014	+		Wyższe kwoty podstawowych stawek świadczeń z tytułu urlopu macierzyńskiego/tacierzyńskiego/rodzicielskiego; świadczenia na opiekę nad dziećmi w domu, prywatną opiekę dzienną oraz częściowe świadczenia.
Francja	Rodzina	2014	-/+	-	Zmniejszenie podstawowego świadczenia na dzieci poniżej trzech lat (w rodzinach powyżej określonego poziomu dochodów); bardziej restrykcyjne zasady wypłaty becikowego; stopniowy wzrost dodatku dla dużych rodzin i rodziców samotnie wychowujących dzieci.
	Podatki	2014	-		Zmniejszone ulgi podatkowe na dziecko. Zredukowany „Poziom progowy ilorazu rodzinnego”.
Niemcy	Rodzina	2010	+		Wyższe świadczenia na dzieci i ulgi podatkowe na dzieci. Wyższy dodatek na dziecko uzależniony od dochodu (od 2014).
	Urlop rodzicielski	2011	-	-	Surowsze kryteria oraz niższy poziom zastępowalności dochodów.
Grecja	Rodzina	2013	+	+	Wprowadzony nowy pojedynczy dodatek na dziecko uzależniony od dochodu.
Węgry	Rodzina	2011		-	Świadczenia dla rodzin bardziej restrykcyjne co do wieku dziecka.
	Podatki	2011–2014	+	+	Wyższe i mniej restrykcyjne ulgi podatkowe na dzieci (wraz z wprowadzeniem zryczałtowanego podatku dochodowego). Od roku 2014, ulgi podatkowe dla rodzin mogą być odliczane ze składek na ubezpieczenie społeczne.
Islandia	Rodzina	2013	+		Wyższe kwoty świadczeń na dzieci.
Irlandia	Rodzina	2010–2013	-	+	Sukcesywne cięcia kwot świadczeń na dzieci; nowe świadczenia uzależnione od dochodu dla rodzin o niskich dochodach.
	Zwolnienia podatkowe	2011	-		Niższe ulgi podatkowe dla rodziców samotnie wychowujących dzieci.
Izrael	Rodzina	2013	-	-	Cięcia świadczeń; wprowadzenie progu dochodowego.
Włochy	Rodzina	2014		+	Transfery pieniężne na rzecz rodzin o niskich dochodach rozszerzone na emigrantów (zarówno dla obywateli Unii Europejskiej, jak i spoza Unii).
	Opieka nad dzieckiem	2013		+	Kupon na opiekę nad dzieckiem dla matek, które nie korzystają z urlopu rodzicielskiego.
Japonia	Rodzina	2010	+	+/-	Dodatek na dzieci rozszerzony na dzieci do 15 roku życia, zniesione uzależnienie od dochodu (ale ponownie wprowadzone w roku 2012) i wyższe kwoty świadczeń. Dodatek wychowawczy rozszerzony na samotnych ojców.
	Podatki	2011		-	Zniesione ulgi podatkowe na dzieci pozostające na utrzymaniu rodziców.
Łotwa	Opieka nad dzieckiem	2014	+	+	Wyższe i mniej restrykcyjne. Poprzednio tylko dla osób nieubezpieczonych.
	Opieka nad dzieckiem	2013		+	Nowe subsydia na koszty opieki nad dzieckiem w wieku przedszkolnym.
	Rodzicielski	2010		-	Wprowadzenie progu dochodowego. Ograniczenia pracy (do zniesienia w drugiej połowie roku 2014).

Kraj	Rodzaj świadczenia	Rok wprowadzenia	Poziom/czas trwania świadczenia	Uprawnieni	Opis
Litwa	Rodzina	2010		-	Bardziej restrykcyjne kryteria.
	Podatki	2014	+		Zwiększona ulga podatkowa na pierwsze dziecko.
Luksemburg	Urlop rodzicielski	2013	+		Wydłużony bezpłatny urlop rodzicielski.
Malta	Dziecko	2011	+		Wzrost minimalnej stawki dodatku na dziecko.
	Podatki	2011–2012	+		Tymczasowe zwolnienie z podatku dochodowego dla kobiet z dziećmi, które powracają do pracy po pięcioletniej nieobecności. Nowe zasady podatkowe dla rodziców.
	Urlop rodzicielski	2012–2013	+		Płatny urlop macierzyński wydłużony o cztery tygodnie.
	Opieka nad dzieckiem	2014		+	Bezpłatna opieka nad dzieckiem dla rodziców zatrudnionych lub uczących się.
Holandia	Rodzina	2011–2013	+/-	-	Wyższy dodatek na drugie i kolejne dziecko (zmniejszony w roku 2012, podwyższony w roku 2013). Obniżony próg dochodowy. Reforma planowana na rok 2015.
	Opieka nad dzieckiem	2012	-	-	Niższy dodatek na opiekę nad dzieckiem i surowsze kryteria dla uprawnionych.
Nowa Zelandia	Ulgi podatkowe	2012	+	-	Wyższa stawka, ale niższy próg dochodowy.
Norwegia	Opieka nad dzieckiem	2012	+	-	Zniesiony „dodatek pieniężny na opiekę” na dwulatkę, ale wyższe świadczenie na dzieci w wieku 13–18 miesięcy.
Polska	Rodzina	2012	+	+	Wyższe kwoty świadczeń i progu dochodowego.
		2013		-	Wprowadzone ograniczenie dochodowe dla becikowego.
	Podatki	2013	+	-	Wyższe ulgi podatkowe dla rodzin z więcej niż dwójmę dziećmi, wprowadzone ograniczenie dochodowe dla rodzin z jednym dzieckiem.
	Urlop rodzicielski	2013		+	Wprowadzony płatny urlop rodzicielski.
Portugalia	Dziecko	2011		-	Obniżony próg dochodowy.
	Podatki	2013	+		Wyższe ulgi podatkowe na dzieci.
Republika Korei	Opieka nad dzieckiem	2013		+	Rozszerzone subsydia na opiekę nad dzieckiem oraz zniesione ograniczenie dochodowe.
	Podatki	2013		+	Ulgi podatkowe dla rodziców samotnie wychowujących dzieci.
	Urlop rodzicielski	2011	+		Wyższe świadczenie z tytułu urlopu rodzicielskiego (40% przychodów, do wartości progowej), przy czym minimum równe dawnej kwocie zryczałtowanej.
Rumunia	Rodzina	2011	-	-	Niższe kwoty dla rodzin z jednym dzieckiem. Bardziej restrykcyjne ograniczenia dochodowe.
Słowacja	Urlop rodzicielski	2011	+		Ujednolicone świadczenie z tytułu urlopu rodzicielskiego (regularnie indeksowane) umożliwiające rodzicom podejmowanie pracy bez utraty świadczenia. Czas trwania urlopu macierzyńskiego wydłużony oraz podwyższona stawka zastępowalności z 60% do 65%.
Słowenia	Rodzina	2012	-	-	Niższe i bardziej restrykcyjne (do momentu, gdy wzrost PKB przekroczy 2,5%).
Hiszpania	Rodzina	2010	-	-	Zniesione becikowe. Cięża kwoty świadczenia uzależnione od dochodów na dzieci poniżej trzeciego roku życia.
Szwecja	Rodzina	2010	+		Wyższe kwoty świadczeń.
Turcja	Inne	2012		+	Wprowadzone powszechne ubezpieczenie zdrowotne (bezpłatna opieka zdrowotna dla wszystkich dzieci).
Wielka Brytania	Dziecko	2010	-		Brak indeksacji kwot świadczeń przez trzy lata. Zniesiony dodatek „zdrowie w ciąży”.
		2013		-	Wprowadzony próg dochodowy.
	Ulgi podatkowe	2009–2012	-	-	Obniżony próg dochodowy. Zmiany w indeksacji kwot świadczeń. Podwyższony wymóg pracy dla par z dziećmi.
	Opieka nad dzieckiem	2011	-		Zredukowany element ulg podatkowych dotyczących opieki nad dziećmi.
		2013		+	15 godzin tygodniowo bezpłatnej opieki nad dzieckiem rozszerzone na dwulatków.
Inne	2013	-		Zniesione subsydlum na wolny pokój. Wprowadzona wartość maksymalna świadczeń.	
Stany Zjednoczone	Ulgi podatkowe	2010–2012	+		Dodatkowa ulga na dziecko przedłużona do roku 2017, pierwotnie miała wygasnąć w 2010, a potem w 2012 roku.
	Inne	2009–2013	+		Program dodatkowego żywienia Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP) zwiększył kwoty świadczeń do roku 2013.

Źródło: OECD Benefits and Wages, informacje dla poszczególnych krajów; OECD, Society at a Glance 2014, Tabela 1.2; 'Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage', analiza przeprowadzona przez European Network of Independent Experts on Social Inclusion; raporty Europe 2020 National Reform Programme; Komitety Narodowe UNICEF.

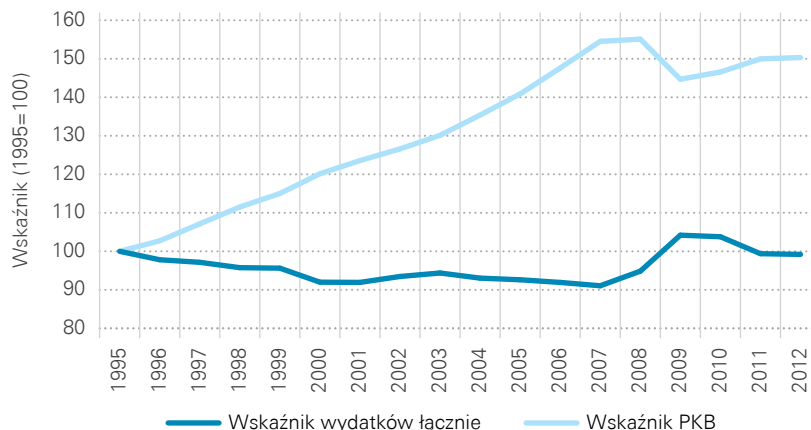
Uwaga: Znak minus (-) oznacza: zredukowane poziomy świadczeń (poprzez cięża i zmiany zasad indeksacji) lub okresy otrzymywania świadczenia; surowsze kryteria dla uprawnionych do świadczenia lub zniesienie programu. Znak plus (+) oznacza odwrotnie.

- » W latach 2012–2013 Polska wprowadziła niewielkie, ale pozytywne reformy w zakresie transferów rodzinnych, ulg podatkowych oraz urlopu rodzicielskiego.
- » Malta wdrożyła w roku 2014 kompleksowy plan opieki nad dziećmi.
- » Grecja zmieniła system świadczeń na rzecz dzieci na znacznie mniej restrykcyjny, podwyższając poszczególne świadczenia (w roku 2013).

W kilkunastu krajach świadczenia rodzinne zostały zredukowane. W Irlandii i Hiszpanii wszelkie działania zostały ograniczone koniecznością korekty finansowej, pozostawiając dzieci poza pierwszym planem dokładnie wtedy, gdy wskaźniki ubóstwa zaczęły rosnąć. Rumunia i Wielka Brytania poradziły sobie lepiej, jeżeli chodzi o ubóstwo dzieci, ale trzeba pamiętać, że wszelkie podejmowane decyzje lub ich zaniechanie mogą mieć konsekwencje w późniejszych latach.

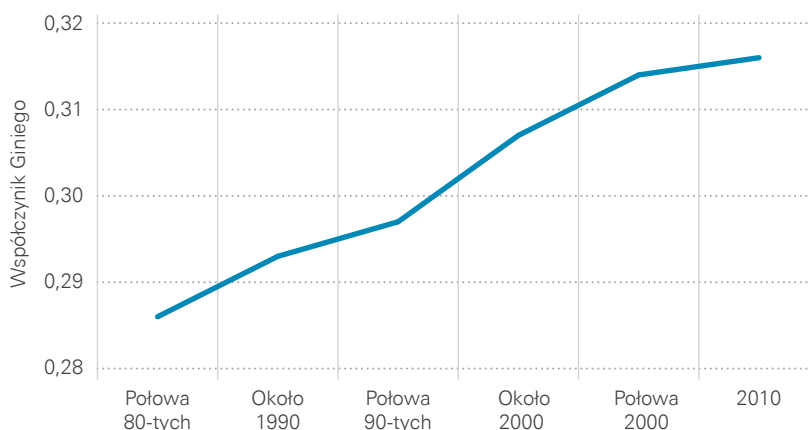
- » W Hiszpanii wprowadzono restrykcje dotyczące świadczeń dla bezrobotnych, zmniejszono świadczenia na opiekę nad dziećmi oraz zniesiono powszechny zasiłek porodowy („becikowe”). Wielkość wydatkowanego budżetu w zakresie ochrony socjalnej dla rodzin i dzieci spadła z 5 procent do 3,5 procent pomiędzy rokiem 2008 a 2011.
- » W latach 2010–2014 Irlandia kilkakrotnie dokonała cięć świadczeń na dzieci, przy jednoczesnym ograniczeniu świadczeń dla bezrobotnych oraz pomocy socjalnej. Pozytywnym aspektem, mimo wprowadzonej w 2011 roku reformy podatkowej redukującej odliczenia i ulgi dla rodziców samotnie wychowujących dzieci oraz dla dzieci niepełnosprawnych, było podjęcie w 2014 roku działań mających na celu poprawę opieki zdrowotnej dla dzieci poniżej 6 roku życia oraz rozpowszechnienie programu śniadań szkolnych.

Wykres 21 PKB i łączne wydatki

Źródło: Eurostat

Wykres 22 Ewolucja współczynnika Giniego w 16 krajach OECD od połowy lat 80-tych

Źródło: Baza danych OECD dotycząca dystrybucji dochodów

- » Od roku 2010 Wielka Brytania wprowadziła całą serię cięć, które ograniczyły faktyczną wartość i zakres świadczeń na dzieci oraz ulg podatkowych dla rodzin z dziećmi. W roku 2013, wprowadzono ograniczenie łącznej kwoty świadczeń, jakie gospodarstwo domowe może otrzymać. Miało to wpływ przede wszystkim na niewielką liczbę dużych rodzin o wysokich kosztach mieszkaniowych. Jednocześnie świadczenia mieszkaniowe zostały objęte cięciami (tak zwany „podatek sypialniany”), które dotknęły wielu mieszkańców nieruchomości

komunalnych. Jedyną pozytywną informacją jest zwiększenie kwoty świadczeń na dzieci dwuletnie.

- » Rumunia zreformowała system wsparcia rodzin w roku 2011 zastępując dwa uzależnione od dochodu świadczenia rodzinne jednym oraz wprowadzając dodatkowe świadczenie dla rodziców samotnie wychowujących dzieci. Nowe świadczenie jest jednak niższe dla rodzin z jednym dzieckiem, a znacznie wyższe dla rodzin wielodzietnych (3 i więcej dzieci) oraz posiada niższy próg dochodowy.

Podsumowanie

Można byłoby pomóc milionom dzieci więcej, gdyby polityka ochronna była silniejsza przed Wielką Recesją i wzmocniana w jej trakcie. Recesja przyniosła cierpienie i długofalowe ryzyko (niejednokrotnie na całe życie) dla

dotychczasowych 619 000 dzieci we Włoszech, 444 000 we Francji oraz 2 milionów w Meksyku.²⁴

Wszystkie kraje musiały zmagać się z trudnymi wyborami, ograniczonymi budżetami i pogłębiającą się recesją, a zakresu związanych z tym wyznań nie można nie doceniać.

Zapotrzebowanie na działania naprawcze było ogromne, podobnie jak żądania napływające ze strony najbardziej zagrożonych grup. Kompromisy były nieuniknione. Jednakże, jak widzieliśmy, niektóre polityki, a także sposoby ich wdrożenia okazały się bardziej skuteczne niż pozostałe.

Ramka 6 Dzieci recesji w Stanach Zjednoczonych

Wielką Recesję poprzedzał okres niskich stóp procentowych na całym świecie, a początek dał jej kryzys hipoteczny mający miejsce w Stanach Zjednoczonych w 2007 roku. Niskie stopy procentowe w połączeniu z panującą w Stanach Zjednoczonych tendencją obniżania standardów udzielania kredytów oraz agresywną promocją kredytów hipotecznych o podwyższonym ryzyku, „napompowały” ceny nieruchomości. W roku 2007 bańka pękła, wartość aktywów gwałtownie spadła i ruszyła fala niespłaconych rat kredytowych i przejęć nieruchomości przez wierzycieli.

Spadające ceny mieszkań oraz związane z tym straty ponoszone przez duże firmy działające na rynku finansowym i posiadające papiery wartościowe związane z rynkiem nieruchomości, spowodowały największy światowy kryzys gospodarczy po II wojnie światowej. W celu przeciwstawienia się rosnącemu bezrobociu oraz spadającemu PKB, w roku 2009 rząd amerykański przyjął Ustawę o naprawie gospodarki i reinwestycjach, która obejmowała pakiet stymulacyjny o wartości 800 miliardów USD i miała na celu ustabilizowanie gospodarki oraz zwiększenie ochrony dla najbardziej zagrożonych grup. Na mocy Ustawy rozszerzono programy dożywiania, przedłużono okres wypłaty świadczeń dla bezrobotnych z 26 do 99 tygodni, zmieniono ulgi podatkowe od dochodu (EITC),

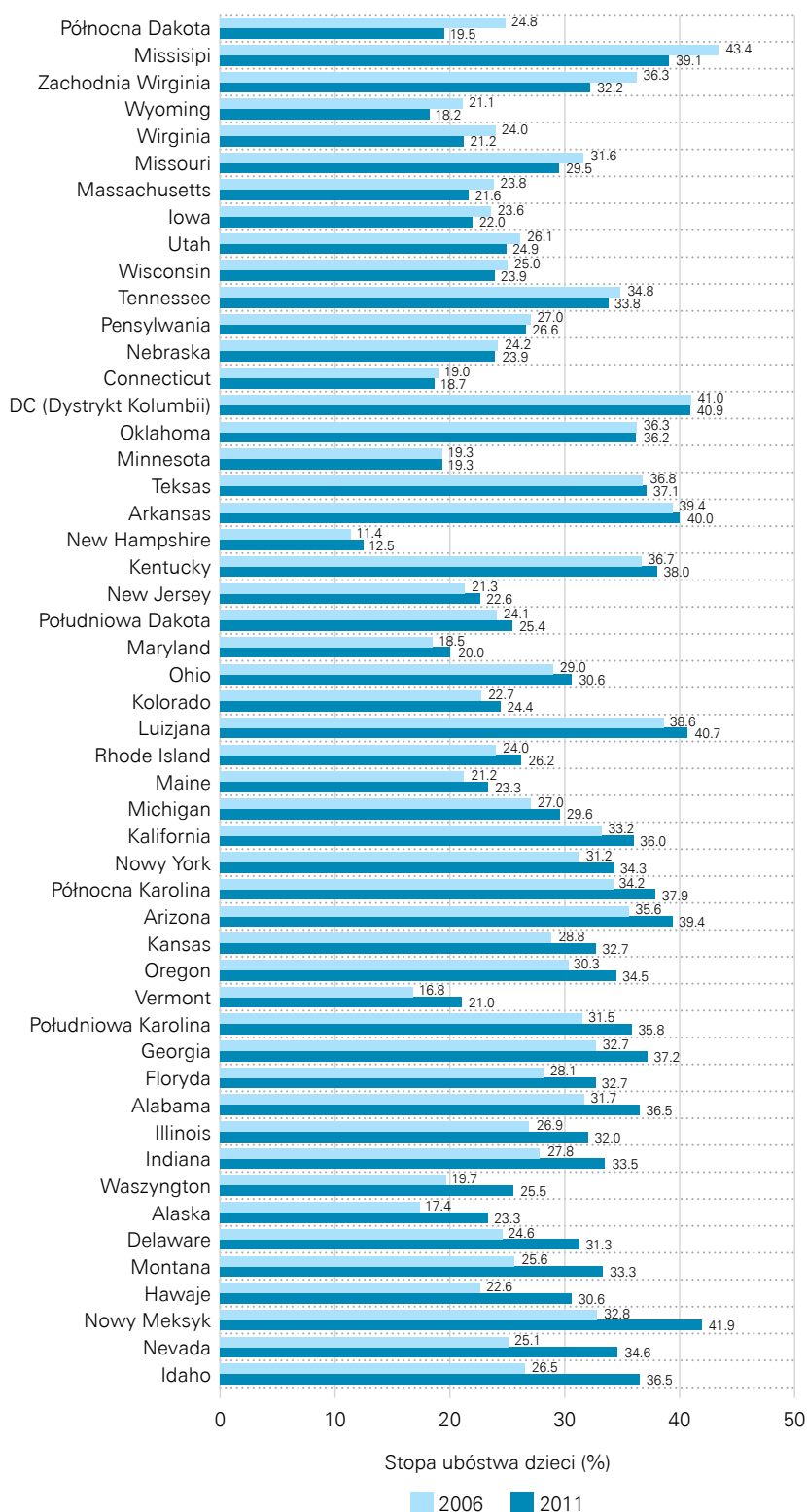
oraz wprowadzono ulgę podatkową dla pracujących (zwrot do 400 USD dla pracujących osób fizycznych oraz do 800 USD dla podatników pozostających w związkach małżeńskich i składających wspólne zeznania podatkowe). Elementy pakietu stymulacyjnego dotyczące ochrony socjalnej kosztowały około 200 miliardów USD.

Ubóstwo dzieci w Stanach Zjednoczonych w podziale na poszczególne stany

Pomiędzy rokiem 2006 a 2011, poziom ubóstwa dzieci wzrósł w 34 stanach. Największy wzrost odnotowano w Nevadzie, Idaho, na Hawajach i w Nowym Meksyku, przy czym każdy z tych stanów charakteryzuje się relatywnie niewielką liczbą dzieci. W Missisipi i Dakocie Północnej odnotowano natomiast znaczący spadek. W kilku większych stanach niewielki procentowy wzrost maskował znaczący wzrost bezwzględnej liczby dzieci, które popadły w ubóstwo: Kalifornia (221 000), Floryda (183 000), Georgia (140 000) i Illinois (133 000). W całych Stanach Zjednoczonych, w roku 2012, 24,2 mln dzieci żyło w ubóstwie, a wzrost netto od roku 2008 wyniósł 1,7 mln. W rzeczywistości jedna trzecia wszystkich dzieci, które popadły w ubóstwo w ostatnich latach w krajach OECD i/lub UE, przypada na Stany Zjednoczone.

Tabela 4 Ubóstwo dzieci w Stanach Zjednoczonych w podziale na poszczególne stany (oraz Dystrykt Kolumbii)

Pozycja	Stan	Zmiana (2007–2012)
1	Północna Dakota	-5,4
2	Missisipi	-4,3
3	Zachodnia Wirginia	-4,2
4	Wyoming	-2,9
4	Wirginia	-2,9
6	Missouri	-2,1
6	Massachusetts	-2,1
8	Iowa	-1,6
9	Utah	-1,2
10	Wisconsin	-1,1
11	Tennessee	-0,9
12	Pensylwania	-0,4
13	Nebraska	-0,3
14	Connecticut	-0,2
15	DC (Dystrykt Kolumbii)	-0,1
15	Oklahoma	-0,1
17	Minnesota	0,0
18	Teksas	0,2
19	Arkansas	0,6
20	New Hampshire	1,1
21	Kentucky	1,3
21	New Jersey	1,3
23	Południowa Dakota	1,4
23	Maryland	1,4
25	Ohio	1,6
26	Kolorado	1,7
27	Luizjana	2,1
28	Rhode Island	2,2
28	Maine	2,2
30	Michigan	2,5
31	Kalifornia	2,7
32	Nowy Jork	3,1
33	Północna Karolina	3,6
34	Arizona	3,7
35	Kansas	3,9
36	Oregon	4,1
37	Vermont	4,2
38	Południowa Karolina	4,3
39	Georgia	4,5
40	Floryda	4,6
41	Alabama	4,7
42	Illinois	5,1
43	Indiana	5,7
44	Waszyngton	5,8
45	Alaska	5,9
46	Delaware	6,7
47	Montana	7,7
48	Hawaje	8,0
49	Nowy Meksyk	9,1
50	Nevada	9,5
51	Idaho	10,0

Źródło: Roczny Dodatek Socjalny i Ekonomiczny CPS.
 Uwaga: Szacunkowe dane dotyczące ubóstwa zostały obliczone na podstawie średnich wartości z trzyletnich okresów (2005–2006-2007 oraz 2010–2011-2012). Powyższe wartości zostały zaokrąglone do pierwszego miejsca po przecinku.

Ramka 7 Bezpieczeństwo socjalne w ujęciu amerykańskim

W ostatnich dekadach system bezpieczeństwa socjalnego w Stanach Zjednoczonych faworyzował znacznie bardziej ubogich pracujących niż ubogich bez zatrudnienia. W roku 1996, gdy federalny program społeczny został zreformowany, dodano element rozwoju potencjału ludzkiego oraz zrewidowano program dla najbardziej potrzebujących rodzin: program Temporary Aid for Needy Families (TANF) zastąpił program Aid to Families with Dependent Children (AFDC), który obowiązywał od roku 1935. Od roku 1996 TANF ulegał stopniowej degradacji. Z budżetem w wysokości 10 miliardów USD w roku 2010, w najdramatyczniejszym momencie recesji, dotarł on jedynie do 2 milionów rodzin, w porównaniu do ponad 5 milionów w roku 1994 (przy budżecie 30 miliardów USD).

W międzyczasie, w roku 2010 wypłacono świadczenia z ubezpieczenia od bezrobocia o wartości 39 miliardów USD. Połowa z tej kwoty pochodziła z dodatkowych świadczeń stanowiących część pakietu stymulacyjnego, w tym wyższych kwot świadczeń oraz przedłużonych okresów obowiązywania świadczeń.

Dla ubogich rodzin z dziećmi najważniejszą częścią systemu bezpieczeństwa jest Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP), dawniej zwany Food Stamp Program. Pakiet stymulacyjny przewidywał dodatkowych 40 miliardów USD na ten program, co pozwoliło na zwiększenie kwoty miesięcznego świadczenia. W konsekwencji, prawie jedna na siedem osób w kraju otrzymała świadczenie, a budżet programu w roku 2011 osiągnął 70 miliardów USD.

Jak działał system bezpieczeństwa socjalnego?

Obliczając liczbę osób ubogich Biuro ds. Spisu Ludności w Stanach Zjednoczonych (USCB) wykorzystuje dane na temat rocznego dochodu w celu określenia granicy ubóstwa lub tzw. „prógu ubóstwa”. W roku 2013, na przykład, próg ubóstwa według USCB dla trzyosobowej rodziny został oszacowany na kwotę 18 552 USD.ⁱ

Wykres 23 porównuje strukturę dochodu w roku 2010 i w roku 1982, gdy miała miejsce ostatnia największa

recesja w Stanach Zjednoczonych.ⁱⁱ Panel A wskazuje rodziny, których dochód spada poniżej progu ubóstwa, podczas gdy panel B wskazuje rodziny dotknięte „skrajnym ubóstwem” – dochód spada poniżej 50% progu ubóstwa. Porównuje się tutaj kilka źródeł dochodu: przychody z pracy, ubezpieczenie od bezrobocia, kupony żywnościowe, programy EITC i TANF/AFDC.

Osobom, których dochody znajdują się na takim samym lub zbliżonym poziomie jak próg ubóstwa (100% poziom), duży spadek dochodu oraz TANF w roku 2010 jest rekompensowany dużym wzrostem liczby kuponów żywnościowych oraz EITC. Wystąpił wówczas również niewielki wzrost liczby ubezpieczeń od bezrobocia. Dla tej grupy jako całości wzrost poziomu ubóstwa dzieci był mniejszy w okresie obecnej recesji niż w roku 1982.

Sytuacja jest całkowicie odmienna wśród osób, których dochody znajdują się na poziomie lub poniżej 50% progu ubóstwa – czyli osób skrajnie ubogich. Panel B nadal wskazuje znaczny spadek osiąganego dochodu i TANF oraz duży wzrost liczby kuponów żywnościowych, ale także znacznie mniejszy wzrost EITC i minimalny spadek ubezpieczeń od bezrobocia w przeciwieństwie do sytuacji osób „ubogich”.

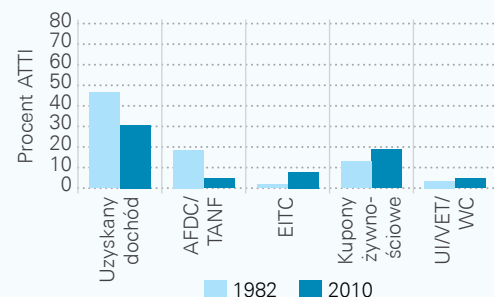
Sytuacja taka obrazuje zmiany, jakie zachodziły w systemie bezpieczeństwa socjalnego Stanów Zjednoczonych, aby możliwe było zapewnienie większego wsparcia ubogim rodzinom pracującym i mniejszego wsparcia dla skrajnie ubogich bez pracy. W konsekwencji skrajne ubóstwo dzieci również wzrosło bardziej podczas obecnej recesji niż w roku 1982, co wskazuje, że system bezpieczeństwa socjalnego dla dzieci najuboższych był bardziej niezawodny 30 lat temu.

ⁱ Źródło: <https://www.census.gov/hhes/www/poverty/data/threshld/>

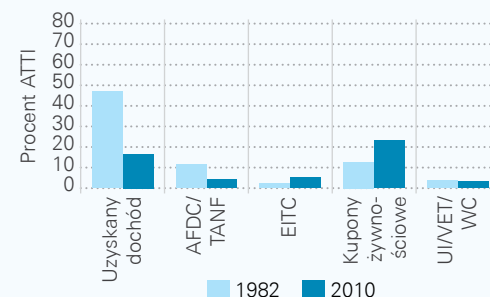
ⁱⁱ Struktura dochodu po opodatkowaniu i transferach (ATTI)

Wykres 23 Struktura dochodu po opodatkowaniu i transferach według źródeł – poniżej 50% i poniżej 100% progu ubóstwa

Panel A: poniżej 100% progu ubóstwa

Panel B: poniżej 50% progu ubóstwa

Źródło: Bitler, M., H. Hoynes i E. Kuka, 'Child Poverty and the Great Recession', Innocenti Working Paper, UNICEF Office of Research, Florence, 2014

Uwaga: UI/VET/WC: Ubezpieczenie od bezrobocia (UI), Weterani (VET), Wynagrodzenie za pracę (WC)

CZĘŚĆ 5

PODSUMOWANIE

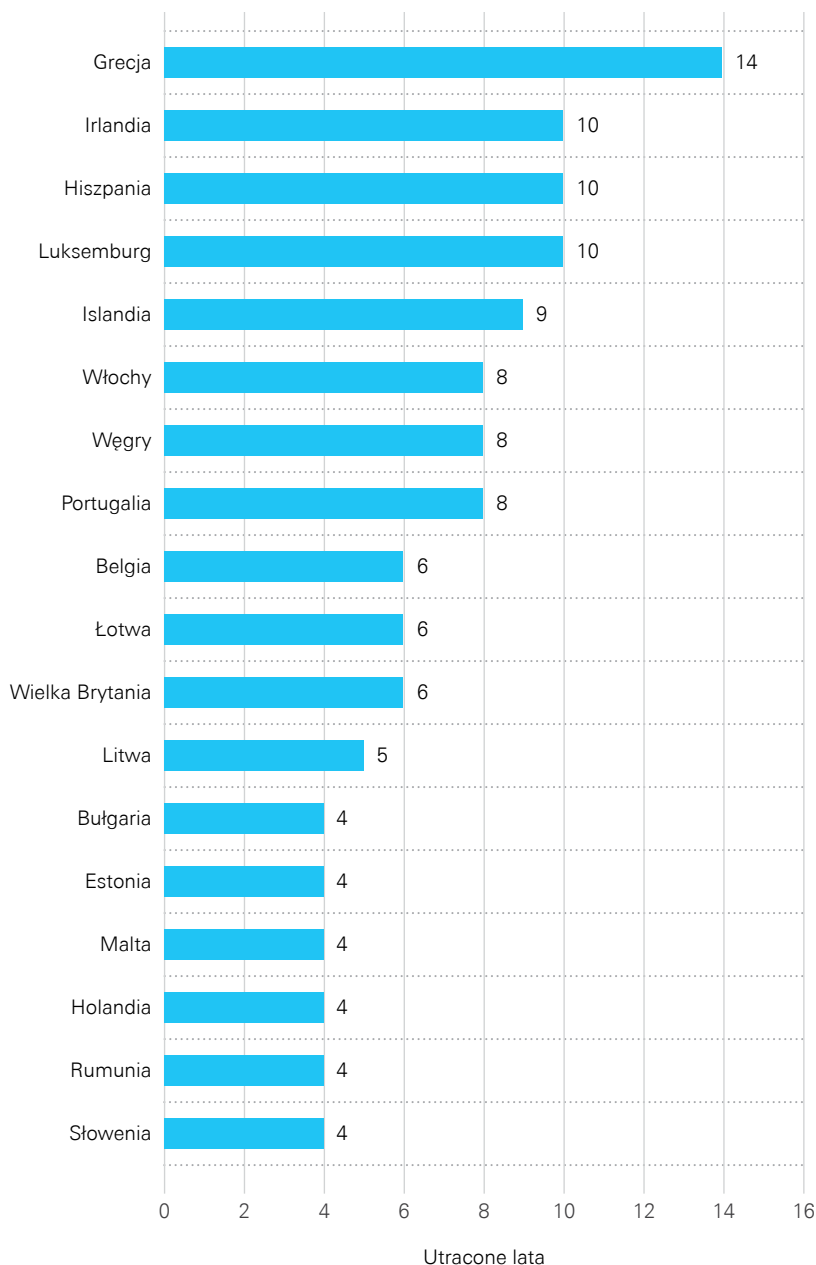
Ekonomista John Kenneth Galbraith stworzył słynny termin „mądrość konwencjonalna” w celu opisanie ogólnych stwierdzeń, które większość ludzi uznaje za prawdziwe nawet, jeżeli takimi nie są. W przypadku Wielkiej Recesji i jej wpływu na dzieci, mądrość konwencjonalna zakłada, że cierpienie było nieuniknione, rozłożone równo pomiędzy poszczególnymi grupami społeczeństwa i złagodzone powrotem do normalnego stanu gospodarki.

Niniejszy Raport przedstawia inny obraz. Miliony dzieci zostały błyskawicznie i bezpośrednio dotknięte recesją (bardziej niż inne zagrożone grupy, takie jak ludzie starsi) i wiele z nich będzie odczuwało konsekwencje tej recesji przez całe życie. A wpływ recesji nie był jednakowy na wszystkie dzieci we wszystkich krajach.

Wykres 24 pokazuje spadek dochodów gospodarstw domowych od roku 2008 do roku 2012.²⁴ Wynika z niego, iż lata potencjalnego rozwoju zostały utracone podczas recesji. W Grecji rodziny z dziećmi utraciły równowartość 14 lat wzrostu dochodów. Irlandia, Luksemburg i Hiszpania utraciły 10 lat, Islandia 4, a Włochy, Węgry i Portugalia – 8. Sytuacja ta jest prawdopodobnie jeszcze gorsza dla dzieci w rodzinach o najniższym poziomie dochodów.

Większe koszty utraconego potencjału wyraźnie widać w rosnącym wyobcowaniu społecznym oraz malejącym wzroście populacji. Tendencje wzrostowe wskaźników dzietności zwolniły po raz pierwszy w tej dekadzie, co częściowo związane jest z faktem, iż z powodu kryzysu gospodarczego młodzi ludzie odkładają decyzję o założeniu rodziny na później.

Wykres 24 Wielki krok wstecz: utracone lata rozwoju dla rodzin z dziećmi

Źródło: Eurostat

Uwaga: Dane szacunkowe oparte na medianie zrównoważonego dochodu dla gospodarstw domowych z dziećmi, w walutach krajowych, według cen w roku 2007.

Recesja miała największy wpływ na kraje najbardziej narażone na jej skutki oraz na młodych ludzi (w wieku 15–19 i 20–24 lat). Wpływ ten uwypatnia konsekwencje trwałego ubóstwa oraz powoduje spadek potencjału edukacyjnego i rozwojowego. Zaniechanie podjęcia zdecydowanych działań może mieć długoterminowe negatywne konsekwencje dla całych społeczeństw.

Ryzyko to jest najbardziej widoczne w Europie, gdzie trudna sytuacja dzieci odzwierciedla rosnący poziom nierówności w poszczególnych krajach i pomiędzy nimi. Zwiększające się dysproporcje zagrażają ambitnym europejskim projektom konwergencji, takim jak Strategia dla Europy 2020, która ma na celu „zmniejszenie o przynajmniej 20 milionów liczby ludzi zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz zwiększenie zatrudnienia... do 75%”.²⁶

Działania podejmowane przez poszczególne rządy w odpowiedzi na recesję były skrajnie różne. W niektórych krajach, w bardzo różnych warunkach, instytucje publiczne i programy okazały się być skuteczne dla ochrony dzieci. Szerokie spektrum środków prawnych i ekonomicznych – począwszy od reform podatkowych po ochronę rodzin przez eksmisją – zostało podjętych w celu opanowania ubóstwa dzieci i zabezpieczenia ich podstawowych praw. Od roku 2008, skuteczne interwencje publiczne ocaliły przed ubóstwem 4 miliony dzieci w 18 krajach, w których wpływ recesji na gospodarkę był średni.

O skuteczności tych działań można dyskutować przez najbliższe dekady, ale pewnym jest, że same wskaźniki ekonomiczne nie obrazują złożonego charakteru rzeczywistości społecznej. Po sześciu latach recesji nadal odkrywamy jej wpływ na dzieci i rodziny. Mogą upłynąć lata, zanim gospodarstwa domowe powrócą do poziomu życia sprzed

recesji. W najbliższej przyszłości wysoki poziom bezrobocia oraz ograniczenia fiskalne pozostaną normą w wielu krajach. Rządy i instytucje muszą zastanowić się, jak zagwarantować „dobro najwyższe” dzieci.²⁷

Analiza przeprowadzona w niniejszym Raporcie sugeruje, iż w ramach procesu wzmacniania strategii ochrony dzieci rządy winny wziąć pod uwagę następujące zasady i rekomendacje:

» **Podjąć jednoznaczne zobowiązania mające na celu wyeliminowanie ubóstwa dzieci w krajach rozwiniętych.**

W czasach, gdy wyeliminowanie ubóstwa dzieci jest kluczowym punktem programu rozwoju po roku 2015, zamożne kraje powinny funkcjonować w taki sposób, aby zapewnienie odpowiednich warunków i jakości życia dzieci znalazły się na priorytetowym miejscu wśród działań podejmowanych przez nie w odpowiedzi na recesję, z przyczyn zarówno etycznych, jak i z uwagi na ochronę ich własnych interesów.

- Ubóstwo i wykluczenie społeczne dzieci winny być postrzegane z perspektywy praw dzieci, zgodnie ze zobowiązaniami podjętymi w ramach Konwencji o prawach dziecka.
- Należy dokonać kompleksowej oceny wpływu recesji na dzieci. Obecny i przyszły dobrostan dzieci powinien być częścią debaty narodowej zorientowanej na osiągnięcie określonych celów.
- Zasada niepozostawiania kogośkolwiek „poza nawiasem” powinna stanowić fundament przyszłej strategii socjalnej w krajach rozwiniętych. Zasada słuszości i sprawiedliwości powinna być kluczowym elementem każdego krajowego planu na rzecz dzieci i młodzieży, w tym edukacji, mieszkalnictwa, specjalnych potrzeb i innych kluczowych obszarów.

- Kraje powinny rozważyć wyznaczenie „czerwonych linii” – wskaźników ubóstwa i jakości życia dzieci – których przekroczenie automatycznie spowoduje interwencję publiczną.

» **Ratowanie, zapobieganie i dawanie nadziei.** Należy promować możliwości przzerwania kręgu ubóstwa. Dobrym rozwiązaniem są gwarantowane minimalne standardy socjalne.

- **Ratowanie:** ubóstwo i deprywacja osiągnęły alarmujące poziomy w sześciu krajach, a w wielu innych są niedopuszczalnie wysokie. Rządy tych krajów powinny podjąć odpowiednie działania mające na celu eliminację skrajnego ubóstwa poprzez:

- wdrożenie rekomendacji wynikających z raportu Komisji Europejskiej „Inwestowanie w dzieci. Przerwanie cyklu marginalizacji”²⁸, które wzywają do stworzenia zintegrowanych strategii, opracowania uniwersalnej polityki i zaangażowania wszystkich, którzy mogą w tym procesie pomóc;
- zagwarantowanie odpowiedniej równowagi pomiędzy polityką uniwersalną a polityką celową, mającej na celu wspieranie dzieci znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji; oraz
- zwiększenie wpływu systemu edukacji na wyrównywanie szans oraz wzmocnienie skuteczności systemu ochrony zdrowia dla osób w najtrudniejszej sytuacji.

- **Zapobieganie:** zwiększenie inwestycji w politykę i programy ochrony socjalnej, które mogą wpłynąć na zredukowanie poziomu ubóstwa, zwiększenie elastyczności polityki socjalnej dla dzieci oraz efektywne i skuteczne wspieranie rozwoju gospodarczego.

Działania te obejmują zagwarantowanie podstawowego dochodu rodzinom, pomoc rodzicom w wejściu i funkcjonowaniu na rynku

pracy oraz ochronę zagrożonych dzieci przed wykluczeniem finansowym i społecznym. Ocena wpływu na prawa dziecka jest przydatnym narzędziem w procesie podejmowania decyzji w najlepszym interesie dzieci.

Konieczne jest położenie nacisku na działania prewencyjne w stosunku do dzieci narażonych na zwiększone ryzyko z powodu licznych czynników, takich jak wychowanie się w rodzinach emigrantów czy też wychowanie przez jednego rodzica. Niezbędny jest też dostęp do możliwej do opłacenia edukacji i opieki dla dzieci małych, który umożliwi rodzicom funkcjonowanie na rynku pracy, a także spowoduje zmniejszenie nierówności wśród najmłodszych już we wczesnym dzieciństwie.

- **Dawanie nadziei:** młodzież i młodzi ludzie muszą być częścią strategii ekonomicznej wyjścia z recesji. Rządy powinny opracować konkretne plany dotyczące obniżenia bezrobocia wśród młodych ludzi oraz wysokich poziomów wskaźnika NEET, poprzez ułatwienie przejścia z edukacji na rynek pracy, zmniejszenie zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy oraz wspomaganie strategii przekwalifikowania zawodowego.

» **Opracowanie lepszych danych dla celów świadomych debat publicznych.** Należy poprawić dostępność, terminowość oraz przydatność informacji dotyczących warunków i jakości życia dzieci.

- Wszystkie kraje powinny usprawnić proces zbierania danych, aby być w stanie lepiej mierzyć i oceniać poziom ubóstwa, grupy wiekowe, wskaźnik NEET oraz inne czynniki.
- Najnowsze dane powinny być upubliczniane tak szybko, jak to możliwe, aby wspomóc proces szybkiego podejmowania decyzji.
- Należy poprawić dostęp do informacji dla instytucji non-profit oraz instytucji badawczych poruszających się w obszarze pożytku publicznego.

Za pięćdziesiąt lat spojrzymy wstecz na ten okres jako na krytyczny moment w historii wielu krajów. Wielką Recesję będziemy być może pamiętać jako tę, która pozostawiła poza nawiasem społecznym pokolenie zagrożonych dzieci. Być może będziemy ją także pamiętać jako niezwykle historyczny moment, gdy powracające do równowagi kraje stworzyły fundament społeczeństw włączających, opartych na równości i gwarancjach takich samych możliwości dla każdego. Jak inaczej spłacimy nasz dług wobec dzieci recesji?

SKRÓTY MIĘDZYNARODOWE

Skróty międzynarodowe (ISO) dla krajów objętych niniejszym *Raportem*

AT	Austria
AU	Australia
BE	Belgia
BG	Bułgaria
CA	Kanada
CH	Szwajcaria
CL	Chile
CY	Cypr
CZ	Czechy
DE	Niemcy
DK	Dania
EE	Estonia
ES	Hiszpania
FI	Finlandia
FR	Francja
GR	Grecja
HR	Chorwacja
HU	Węgry
IE	Irlandia
IL	Izrael
IS	Islandia
IT	Włochy
JP	Japonia
KR	Republika Korei
LT	Litwa
LU	Luksemburg
LV	Łotwa
MT	Malta
MX	Meksyk
NL	Holandia
NO	Norwegia
NZ	Nowa Zelandia
PL	Polska
PT	Portugalia
RO	Rumunia
SE	Szwecja
SI	Słowenia
SK	Słowacja
TR	Turcja
UK	Wielka Brytania
US	Stany Zjednoczone

Tabela 1

Dane dotyczą dzieci w wieku od 0 do 17 lat.

Dla większości krajów objętych niniejszym Raportem, badania dotyczące warunków życia gospodarstw domowych są publikowane corocznie (ostatnie dostępne pochodzą z roku 2012) i zazwyczaj dotyczą poziomu dochodu z roku poprzedniego (2011).

Dla Kanady, Chile, Izraela, Meksyku, Nowej Zelandii i Republiki Korei, występują różnice i odstępstwa dla lat 2008–2012 (patrz źródła poniżej).

Dane dla Turcji dotyczą dzieci w wieku od 0 do 19 lat.

Stopy ubóstwa dzieci w latach 2008 i 2012 ("zakotwiczenie") dla Chorwacji nie są bezpośrednio porównywalne. Dane szacunkowe dla roku 2008 zostały uzyskane z Eurostat. Stopa ubóstwa dzieci za rok 2012 została obliczona z wykorzystaniem mikrodanych z Europejskiego Badania Dochodów i Warunków Życia Ludności za rok 2012 (EU-SILC) na podstawie granicy ubóstwa z roku 2008 uzyskanej z (HBS) 2008 i skorygowanej o wskaźnik inflacji.

Źródła: Wyliczenia dla Tabeli 1 oparte zostały się o najnowsze szacunki Eurostat dla roku 2008 i 2012 (szacunki z EU-SILC; brak danych dla Australii i Wielkiej Brytanii za rok 2012).

Dla pozostałych krajów:

- „ Australia: HILDA 2008 i 2012 (Household, Income and Labour Dynamics in Australia – badanie);
- „ Kanada: Survey of Labour and Income Dynamics (z Luxembourg Income Study) 2008 i 2011;
- „ Chile: CASEN 2006 i 2011;
- „ Izrael: Household Expenditure Survey (z Luxembourg Income Study) 2007 i 2010;
- „ Japonia: Ministerstwo Zdrowia, Labour and Welfare's Comprehensive Survey of Living Conditions 2008 i 2012;
- „ Meksyk: Encuesta Nacional de Ingresos y Gastos de los Hogares (ENIGH) 2006 i 2012;

- „ Nowa Zelandia: Household Economic Survey 2006/2007 i 2011/2012 (szacunkowe dane z B. Perry, Household Incomes in New Zealand: Trends in indicators of inequality and hardship, 1982 to 2013, Nowa Zelandia Ministerstwo Rozwoju Społecznego, Auckland, 2014);
- „ Republika Korei: Household and Income Expenditure Survey 2007–2011 i Farm Household Economy Survey 2007–2011;
- „ Turcja: Income and Living Conditions Survey 2008 i 2012;
- „ Stany Zjednoczone: Current Population Survey (CPS) 2008 i 2012.

Rokiem referencyjnym dla dochodów jest rok kalendarzowy lub podatkowy poprzedzający rok badania, z wyłączeniem: Chile, Meksyku, Republiki Korei i Wielkiej Brytanii, gdzie rok badania i rok referencyjny dochodu pokrywają się; Australia, gdzie rok referencyjny dla dochodu rozpoczyna się w czerwcu poprzedniego roku, a kończy w czerwcu w roku badania; Chorwacja i Irlandia (HBS 2008), gdzie okres referencyjny dla dochodu to ruchome 12 miesięcy przed badaniem. Lata referencyjne dla dochodu dla Nowej Zelandii: 2006 i 2011. Dla Izraela, dochód podano na bazie miesięcznej z okresem referencyjnym ostatnich trzech miesięcy przed badaniem.

Tabela 2

Dane dotyczące dzieci i młodych ludzi w wieku od 15 do 24 lat.

Szacunkowe dane kwartalne i roczne nie są bezpośrednio porównywalne.

Źródła: Najnowsze dane szacunkowe Eurostat za lata 2008 i 2013 (dane szacunkowe z European Union Labour Force Survey).

OECD, *Society at a Glance 2014*:

- „ Australia: marzec 2007 i marzec 2013;
- „ Kanada, Meksyk, Nowa Zelandia i Stany Zjednoczone: Q1–2007 i Q1–2013;
- „ Japonia: Q4–2007 i Q4–2012.

OECD, *Education at a Glance 2013* (2008 i 2011): Izrael, Republika Korei.

CASEN 2006 i 2011: Chile.

Tabela 3

Badanie Gallupa polega na zbieraniu i udostępnianiu informacji dotyczących określonej liczby zgłaszanych wskaźników dla około 160 krajów. Nawiązywany jest telefoniczny kontakt z reprezentatywną próbą 1.000 dorosłych osób (w wieku 15+) w krajach rozwiniętych, przy czym poziom skuteczności sięga 80 procent. Dane Gallupa są szeroko wykorzystywane przez różnorodne agencje, jednakże istnieją wątpliwości co do ich statystycznej wiarygodności i niewystarczającej ilości danych nieuśrednionych dotyczących dzieci. Dane Gallupa są dostępne za lata 2006–2013 w drodze płatnej subskrypcji na rzecz Gallup Analytics. patrz: <http://www.gallup.com/gallupanalytics.aspx>

W przypadku, gdy dane za rok 2007 nie były dostępne, wykorzystywano dane za rok 2008; w przypadku, gdy dane za rok 2008 nie były dostępne, wykorzystywano dane za rok 2006. Dane za rok 2008 zostały wykorzystane w przypadku Austrii, Finlandii, Islandii, Irlandii, Luksemburga, Malty, Norwegii i Portugalii; dane za rok 2006 zostały wykorzystane dla Bułgarii, Chorwacji, Cypru, Słowacji, Słowenii i Szwajcarii.

W odniesieniu do wskaźnika stresu: brak danych dla Bułgarii i Chorwacji; dane za rok 2006 zostały wykorzystane dla Cypru, Czech, Grecji, Rumunii, Słowacji, Słowenii i Szwajcarii; dane za rok 2007 zostały wykorzystane dla Chile i Meksyku. Dane dla pozostałych krajów dotyczą roku 2008; dane za rok 2012 zostały wykorzystane dla Norwegii i Szwajcarii, ponieważ dane za rok 2013 nie były dostępne.

n.a.: brak danych.

ŹRÓDŁA DANYCH – DOKUMENTY BAZOWE

Oryginalne badania stanowiące podstawę niniejszego Raportu, w tym dalsze wyjaśnienia metodologiczne, zostały ujęte w wymienionych poniżej Innocenti Working Papers i są dostępne na stronie www.unicef-irc.org:

Bitler, M., H. Hoynes and E. Kuka, *'Child Poverty and the Great Recession'*, Innocenti Working Paper 2014–11, UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/724>

Chzhen, Y., *'Child Poverty and Material Deprivation in the European Union during the Great Recession'*, Innocenti Working Paper No. 2014–06, UNICEF Office of Research, Florence, 2014. <http://www.unicef-irc.org/publications/723>

Chzhen, Y., *'Subjective Impact of the Economic Crisis on Households with Children in 17 European Countries'*, Innocenti Working Paper No. 2014–09, UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/725>

Chzhen, Y. and D. Richardson, *'Young People (not) in the Labour Market in Rich Countries during the Great Recession'*, Innocenti Working Paper 2014–12, UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/726>

Chzhen, Y., S. Hämäläinen and J. Vargas, *'Significant Changes to Family-related Benefits in Rich Countries during the Great Recession'*, Innocenti Working Paper 2014–13, UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/727>

Holmqvist, G. and L. Natali, *'Exploring the Late Impact of the Great Recession Crisis Using Gallup World Poll Data: A note'*, Innocenti Working Paper 2014–14, UNICEF Office of Research, Florence, 2014. <http://www.unicef-irc.org/publications/728>

Kokkevi, A., M. Stavrou, E. Kanavou and A. Fotiou. *'The Repercussions of the Economic Recession in Greece on Adolescents and their Families'*, Innocenti Working Paper No. 2014–07, UNICEF Office of Research, Florence, 2014. <http://www.unicef-irc.org/publications/732>

Martorano, B., *'The Australian Household Stimulus Package: Lessons from the recent economic crisis'*, Innocenti Working Paper No. 2013–09, UNICEF Office of Research, Florence, 2013. <http://www.unicef-irc.org/publications/697>

Martorano, B., *'Is it Possible to Adjust „With a Human Face“? Differences in Fiscal Consolidation Strategies between Hungary and Iceland'*, Innocenti Working Paper No. 2014–03, UNICEF Office of Research, Florence, 2014. <http://www.unicef-irc.org/publications/719>

Martorano, B., *'The Consequences of the Recent Economic Crisis and Government Reactions for Children'*, Innocenti Working Paper No. 2014–05, UNICEF Office of Research, Florence, 2014. <http://www.unicef-irc.org/publications/722>

Martorano, B., *'Pre-crisis Conditions and Government Policy Responses: Chile and Mexico during the Great Recession'*, Innocenti Working Paper 2014–15, UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/729>

Natali, L., B. Martorano, S. Handa, G. Holmqvist and Y. Chzhen, *'Trends in Child Well-being in EU Countries during the Great Recession: A cross-country comparative perspective'*, Innocenti Working Paper 2014–10, UNICEF Office of Research, Florence. <http://www.unicef-irc.org/publications/730>

BIBLIOGRAFIA

1. EU-28 plus Islandia, Norwegia, Szwajcaria i Turcja. Natali et al. *Trends in Child Welfare* opisuje przypadki, gdzie dane nie są kompletne.
2. Wartość ta dotyczy wszystkich gospodarstw domowych, z dziećmi i bez dzieci.
3. OECD, *Society at a Glance 2014: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, 2014 http://dx.doi.org/10.1787/soc_glance-2014-en
4. OECD, *Society at a Glance 2014*, str. 21
5. European Union, *Social Europe: Many ways, one objective, Annual Report of the Social Protection Committee on the social situation in the European Union*, 2014, str. 127
6. *ibid.*, str. 78
7. Dane dotyczące programu United States Special Supplemental Nutrition for Women, Infants and Children (WIC) są dostępne na stronie www.fns.usda.gov/pd/wic-program
8. Departament Rolnictwa Stanów Zjednoczonych, *'Food and Nutrition'*. www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome?navid=food-nutrition
9. Canada Foodbanks, *'Hungercount 2013'*. www.foodbankscanada.ca/FoodBanks/MediaLibrary/HungerCount/HungerCount2013.pdf
10. CECODHAS *Housing Europe, Press release, 2013*. www.housingeurope.eu/resource-144/about-time-to-stop-a-european-wave-of-evictions
11. RealtyTrac, *'Foreclosure Report'*, 2013. www.realtytrac.com/content/foreclosure-market-report/2013-year-end-us-foreclosure-report-7963
12. European Union, *Social Europe: Many ways, one objective*, str. 146
13. Pod koniec roku 2011, gdy najgorsze skutki recesji były nadal odczuwalne, Europejski raport przestrzegał przed skutkami kryzysu w postaci szokującego poziomu bezdomności pośród dzieci: „Najbardziej alarmującą tendencją jest wzrost liczby bezdomnych dzieci, obserwowany w wielu miejscach, zarówno z powodu bezdomności rodziny, jak i z powodu załamania się relacji rodzinnych wskutek presji kryzysu.” Patrz: Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego *'Homelessness during the Crisis'*, *Research Note 8/2011*, 2011, str. 12. Co interesujące, Wielka Recesja nie wydaje się mieć podobnego wpływu na inne kraje – jak na Stany Zjednoczone.
14. UNICEF, *'The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries'*, Innocenti Report Card 9, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 2010, str. 29
15. Caritas Europa, *Europe 2020 Shadow Report*, Caritas Europa, Brussels, 2013, str. 26ff
16. Brooks-Gunna, J., W. Schneider and J. Waldfogel, *'The Great Recession and the Risk for Child Maltreatment'*, *Child Abuse and Neglect*, vol. 37, no. 10, 2013, pp. 721 www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213413002226. Informacje o wzroście można znaleźć w: Corak, M. *'America's Children are the Silent Victims of the Great Recession'*, PBS Newshour, 8 października 2013 roku. www.pbs.org/newshour/making-sense/americas-children-are-the-sile/
17. OECD, *Education Indicators in Focus 18*, OECD, 2013
18. UNICEF Innocenti Research Centre, *'Measuring Child Poverty: New league tables of child poverty in the world's rich countries'*, Innocenti Report Card 10, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence, 2012
19. Gospodarstwa domowe emigrantów zdefiniowano jako gospodarstwa domowe, w których przynajmniej jedna osoba dorosła urodziła się poza Unią Europejską.
20. Center for Economic and Social Rights, *'European Rights Chief Warns of Austerity's „Lost Generation”'*, 5 czerwca 2014 roku. <http://cesr.org/article.php?id=1608>
21. OECD, *Education Indicators in Focus 18*
22. OECD, *Society at a Glance 2014*
23. Źródła podane dla Tabeli 1 na str. 44
24. Wartości te zostały wyliczone na podstawie wielkości bezwzględnych populacji dzieci dla Tabeli 1 (patrz str. 44)
25. Wartość ta dotyczy liczby lat, o które należy się cofnąć, aby zaobserwować medianę dochodu gospodarstw domowych w rodzinach z dziećmi na tak niskim poziomie jak w roku 2012.
26. Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego, *The Social Dimension of the Europe 2020 Strategy: A report of the Social Protection Committee, European Commission, 2011*. <http://bookshop.europa.eu/en/the-social-dimension-of-the-europe-2020-strategy-pbKEBA11001/>
27. OECD, *Society at a Glance 2014*, str. 18
28. Komisja Europejska, *'Investing in Children: Breaking the cycle of disadvantage'*, Rekomendacje Komisji, 20 lutego 2013. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9762&langId=en>

PODZIĘKOWANIA

Projekt *Report Card 12* był koordynowany przez *UNICEF Office of Research Innocenti*, we współpracy z grupą doradców i analityków. Badanie zostało zakończone w czerwcu 2014 roku.

Pełny tekst oraz dokumenty bazowe dotyczące niniejszego raportu można uzyskać ze strony internetowej *UNICEF Office of Research* <www.unicef-irc.org>

Badanie i analiza danych

Yekaterina Chzhen (Specjalista ds. Polityki Społecznej i Gospodarczej, UNICEF Office of Research)

Gonzalo Fanjul (niezależny konsultant)

Sudhanshu Handa (Dyrektor, Dział Polityki Społecznej i Gospodarczej, UNICEF Office of Research)

Goran Holmqvist (kierownik, UNICEF Office of Research)

Bruno Martorano (konsultant, UNICEF Office of Research)

Luisa Natali (konsultant, UNICEF Office of Research)

Doradcy zewnętrzni

Peter Adamson (niezależny konsultant)

Marta Arias Robles (Dyrektor ds. Advocacy, Hiszpański Komitet Narodowy UNICEF)

Jonathan Bradshaw (Uniwersytet w York; Uniwersytet w Durham)

Chris De Neubourg (Uniwersytet w Maastricht; Uniwersytet w Tilburgu)

Liliana Fernandes (Portugalski Uniwersytet Katolicki)

Manos Matsaganis (Uniwersytet Ekonomii i Biznesu w Atenach)

Kenneth Nelson (Szwedzki Instytut Badań Społecznych, Uniwersytet w Sztokholmie)

Dominic Richardson (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Dział Polityki Społecznej)

Judit Vall Castello (Centre for Research in Economic Policy and Health, Uniwersytet Pompeu Fabra)

Peter Whiteford (Australijski Uniwersytet Narodowy)

Doradcy UNICEF

Prerna Banati (Starszy Specjalista ds. Planowania, UNICEF Office of Research)

Aurélie Chun (Konsultant, Private Fundraising and Partnerships, UNICEF Genewa)

Martin Evans (Specjalista ds. Polityki Społecznej, Dział Danych, Badań i Polityki, UNICEF Nowy Jork)

Sandrine Flavier (Specjalista ds. Komunikacji, Private Fundraising and Partnerships, UNICEF Genewa)

Marie-Claude Martin (Dyrektor, UNICEF Office of Research)

Jens Matthes (Starszy Specjalista ds. Polityki, Dział Danych, Badań i Polityki, UNICEF Nowy Jork)

Alison Rhodes (Specjalista ds. programów, Private Fundraising and Partnerships, UNICEF Genewa)

Dale Rutstein (Dyrektor Działu Komunikacji, UNICEF Office of Research)

Pomoc i wsparcie administracyjne w UNICEF Office of Research Innocenti: *Cinzia Iusco Bruschi i Laura Meucci.*

Poprzednie wydania z tej serii:

Innocenti Report Card 1

A league table of child poverty in rich nations

Innocenti Report Card 2

A league table of child deaths by injury in rich nations

Innocenti Report Card 3

A league table of teenage births in rich nations

Innocenti Report Card 4

A league table of educational disadvantage in rich nations

Innocenti Report Card 5

A league table of child maltreatment deaths in rich nations

Innocenti Report Card 6

Child poverty in rich countries 2005

Innocenti Report Card 7

Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries

Innocenti Report Card 8

The child care transition: A league table of early childhood education and care in economically advanced countries

Innocenti Report Card 9

The Children Left Behind: A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries

Innocenti Report Card 10

Measuring Child Poverty: New league tables of child poverty in the world's rich countries

Innocenti Report Card 11

Child-well-being in rich countries: A comparative overview

Grafika: MCC Design, UK (mccdesign.com)

Skład i druk: Krzysztof Bolek, Taka Paka Project And Design Group

– Halina Ostaszewska

Innocenti Report Card 12, 2014

Dzieci recesji

Wpływ kryzysu gospodarczego na warunki
i jakość życia dzieci w krajach
wysokorozwiniętych

UNICEF Office of Research – Innocenti
Piazza SS. Annunziata, 12
50122 Florencja, Włochy
Tel: +39 055 20 330
Fax: 39 055 2033 220
florence@unicef.org
www.unicef-irc.org

ISBN: 978–83-928110–6-0
© Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF)
Październik 2014

Sales No. E.14.XX.6
Stock no. 721U